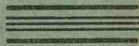
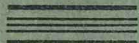

229

SĂRBĂTORILE
ROMANE ȘI ROMĂNE
CU O INTRODUCERE

~ DESPRE ~

ANI, ANOTIMPURI, LUNI,
 SĂPTĂMĂNI, ZILE, ORE.

DE

G. POBORAN

MOTTO: Omnia tempus et
mores habent.

(Toate își au timpul
și obiceiurile lor.)

— SLATINA —

Tipografia și Legătoria de cărți C. Constantinescu

1914

BD 226751

SĂRBĂTORILE ROMANE ȘI ROMĂNE

CU O INTRODUCERE

DESPRE

*Ani, anotimpuri, luni, săptămâni,
zile, ore.*

DE

G. POBORAN

SLATINA

Tipografia și Legătoria de cărți C. Constantinescu
1914.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA 11 213 494

465/100

B.C.U. București

C20002790

INTRODUCERE

~~~~~

Fiindcă în studiul, ce ne propunem a face, va trebui să arătăm orice sărbătoare și orice obicei se țineau, atât la Romani în vechime cât și la noi astăzi, în diferitele luni și zile ale anului, este de neapărată nevoie, să arătăm mai întâiu, în câteva cuvinte: cum erà împărțit anul în vechime la Romani, cum s'a modificat și cum a ajuns așa precum l'avem și noi astăzi. Asemenea, este iarăși necesar, să vorbim ceva și despre starea și rostul anotimpurilor, lunilor, săptămânilor, zilelor și orelor, atât la Romani, la noi, cât și la alte popoare.

ANUL

~~~~~

Anul roman (annus) încă de pe timpul lui Romulus, se compunea din 10 luni, care aveau alternativ câte 30

și 31 de zile, ceea-ce făcea 305 de zile într'un an. El se începea cu Martie ast-fel:

1) Martie, 2) Aprilie, 3) Maiu, 4) Qartilis¹⁾ 5) Quintilis²⁾ 6) Sextilis³⁾ 7) September, 8) Octomber, 9) November, și 10) December.

Cum însă anotimpurile nu corespundeau la aceleași epoce, se adăogà anului numărul de zile necesare pentru ca prima lună să se potrivească aproape cu aceeași stare a vremii și aceste zile adăogătoare nu ereau împărțite în luni. Numa Pompiliu reformă acest calendar, luând de model anul grec modificat, mai adăogând 2 luni: Ianuarie și Februarie. Cele 12 luni ale sale fură neperechi de zile căci astfel el le credea de prevestitoare de bine, afară de Februarie, (destinată pentru ceremonii lugubre, când se celebrau sărbătorile expiatorii⁴⁾ care avea 28 de zile. Această lună erea consacrată zeilor Mânes și purificațiunilor și termină anul, de vreme ce, cea-laltă lună adițională, Ianuarie, erea consacrată lui Ianus și începea anul. Mai erea o lună adăogătoare, care se numea *Mercedonius*. Această lună se numea lună embolismică (intercalară) a anului nubian, care se intercalà la fiecare doi ani între 23 și 24 Februarie. Ea avea când 22 când 23 de zile.

La anul 304 dela fondarea Romei, decemvirii intervertiră ordinea lunilor și cu timpul, neregularitățile calendarului înmulțindu-se, preoții mari fură însărcinați ca să reguleze numărul zilelor lunei intercalare Mercedonius. Din

1) Numită mai târziu Iunie.

2) Numită mai târziu Iulie.

3) Numită mai târziu August.

4) Pentru pocăință sau ispășire.

nenorocire însă, câți-va din ei proffitară de încrederea, ce li se dedese spre a modifica anul, lungind sau scurtând durata magistraturei amicilor sau dușmanilor lor.

Se dete drum liber stăruințelor, părtinirilor și conruperii, așa că se vedea serbându-se primăvara sărbătorile numite Autumnaliae. Ceres zeița secerișului și grânelor erea adorată în mijlocul ernei.

Iuliu Cesar puse capăt acestei desordine. Cu concursul lui Sosigene astronom și matematic din Alexandria, el întroduse la Roma anul de 365 de zile și $\frac{1}{4}$ găsit de Eudoxiu în Egipt, dând lunilor un număr potrivit de zile. A 366-a zi, ce se formează din 4 în 4 ani, fu adăogată lunei Februarie, care are atunci 29 de zile și care an atunci se zice bisect. Această reformă se făcù la anul 708 dela fondarea Romei, adică la anul 46 înainte de Christos. Iuliu Cesar a mai ordonat ca acest an să fie de 445 de zile, pentru ca să restabilească concordonța între anul civil și anul tropic; el fu numit an de încurcătură. Acesta este calendarul numit iulian, dupe care ne conducem și noi, cu numele de stil vechiu, iar lunei, care înainte de această reformă i se zicea Quintilis, i se zise de aci înainte Iulie.

Anul iulian începea la 1 Ianuarie, zi, în care dela anul 153 în. Chr. consulii intrau în funcțiune.

Lunile Ianuarie, Martie, Maiu, Iulie, August, Octombrie și Decembrie aveau câte 31 de zile; Februarie 28 sau 29 și celelalte câte 30. Lunile ureau împărțile în trei părți: 1) dela *calende* la *none*, 2) dela *none* la *ide* și dela *ide* la *calende*.

Această împărțire își avea originea în vechiul an lunar.

Calendele corespundeau cu luna nouă; nonele cu primul pătrar, idele cu luna plină. In lunile de 30 de zile,

nonele cădeau la 5, idele la 13; cu toate acestea, lunile Ianuarie, August și Decembrie, neavând câte 31 de zile de cât dela reforma lui Iuliu Cesar înainte, urmau regula lunilor de câte 30 de zile.

O altă împărțire a zilelor anului la Romani, este și aceea a zilelor de târg sau *nundine*, care veneau din 9 în 9 zile: 9, 18, 27, și așa mai departe.

Calendarul iulian fiind iarăși mai scurt cu 11 minute și 12 secunde, fu și el reformat de papa Gregoriu al XIII-lea (1572—1585).

Așa dar, după cum am văzut mai sus, Romulus făcuse anul de 304 zile împărțit în 10 luni: Martiu, Apriliu, Maiu, Quartilis, Quintilis, Sextilis, September, October, November, December, dintre care Martiu, Maiu, Quintilis și October, erau de 31 zile, celelalte de 30 de zile. Numa adăugă încă 51 de zile și împărți anul în 12 luni, adăogând lunile Ianuaru și Februariu și lăsând numai patru de 31 zile, șapte de 29 zile și Februarie de 28 de zile. La acestea se mai intercala luna Mercedonius. In lunile de 31 zile, Nonele erau la 7 și Idele la 15, iar în celelalte, Nonele erau la 5 și Idele la 13. Zilele unei luni se numărau, cele dintre Calende și None, a câtea este înaintea Nonelor, cele dintre None și Ide, a câtea este înaintea Idelor și cele dintre Ide și Calende a câtea este înaintea Calendelor.

Iuliu Cesar, devenind mare pontefice, găsi Calendarul în cea mai mare desordine, produsă de pontifici, prin usul ce făceau de luna Mercedonius, și ajutat de astronomul egiptean Sosigene, se determină a aduce un remediu, stabilind o intercalare invariabilă și lipsită de arbitraru. Iuliu Cesar determină ca anul civil să fie de 365 și $\frac{1}{4}$ zile

dar ca să înceapă tot-deauna la aceeași epocă, făcù trei ani de 365 zile și al patrulea de 366; luna Mercedonius dispărù prin această reformă, și ca să nu atingă ideile și prejudecățile Romanilor, lăsă luna Februariu tot de 28 zile; Sextilis și Decembre se făcură de 31 zile, cele-lalte 5 de 30 zile. Anii de 365 zile fură numiți ani ordinari și cei de 366 ani bisectili, fiindcă între 23 și 24 Februarie se adăogă o zi, care se numea Bisecta ante calendas Martis; în această zi se celebră isgonirea regilor din Roma. Reforma aceasta se făcù în anul 708 dela fondarea Romei sau 46 înainte de Christ; anul cel dintâiu fu numit anul confusiunei, fiind-că fuse de 445 de zile și împărțit în 15 luni, lăsându-se luna Mercedonius și mai intercalând încă două luni. Marcu Antoniu, care erà atunci consul, decretă, pentru a perpetua memoria unei asemenea binefaceri, ca luna Quintilis, în care se născuse Cesar, să se numească Julius, dupe cum luna Quartilis se numise Iuniu, în onoarea lui Junius Brutus.

Mai târziu, luna Sextilis fu numită August, în onoarea lui Octavian August. Tiberiu, Claudiu, Nerone și Domitian, încercară și ei a-și introduce numele în calendar, dar nu izbutiră. Ponteficii Romani însărcinați cu executarea reformei, nu o înțeleseră destul de bine, căci adăogau un bisectil dupe 3 ani, în loc de 4 și de aceea August, după 36 ani, fu silit a suprima 3 ani bisectili, pe care ponteficii îi adăogase mai mult. Anii bisectili, dupe calendarul Iulian, sunt aceia al căroră număr de ani, se poate divide exact cu patru, ca anii: 1872, 1876, 1880, etc.

Am văzut că Iuliu Cesar decretase ca anul să fie de 365,25 zile, pe când în realitate nu este decât de

365,242 zile, ceea-ce face ca anul civil să fie mai mare cu 0,008 din zi decât anul tropic. Această mică greșală mărindu-se cu încetul în fie-care an, face ca în timp de 129 de ani să fie de o zi sau în 400 de ani, de 3 zile. La anul 1582, papa Gregoriu al XIII-lea, observând că equinoctiul de primăvară erà la 11 Martie în loc de 22 Martie, dupe cum decisese consiliul dela Nicea la anul 325, se decisese a aduce o îndreptare și ordonă ca ziua de 5 Octombrie acel an, să se zică 15 Octombrie, în loc de 6 Octombrie, apoi ca greșala să nu se mai repete, ordonă ca anii secolelor, numai aceia să fie bisectili, al căror număr de secolii se poate divide exact cu 4 și astfel anul 1700 fu ordinar, dupe reforma gregoriană, bisectil dupe cea iuliană și făcu ca divergința în datele acestor reforme, să fie în secolul al 18-lea de 11 zile, în secolul al 19-lea de 12 zile, pentru-că anul 1800 fu bisectil dupe reforma iuliană și ordinar dupe cea gregoriană; în secolul al 20 diferența este de 13 zile, pentru-că anul 1900 este bisectil dupe reforma iuliană și ordinar dupe cea gregoriană; aceeași diferență va fi și pentru secolul 21, fiind-că este bisectil dupe ambele reforme.

Această reformă fu numită dupe numele lui Gregoriu, calendarul gregorian sau stil nou, care fu adoptat succesiv de toate popoarele occidentului. Creștinii ortodoxi urmează singuri reforma Iuliană, azi cu 13 zile în urmă ¹⁾.

1) Cosmografie: Petraru și Archimandrescu.

Anul-Nou.

Toate popoarele creștine de pe fața pământului încep anul la 1 Ianuarie, adică la o săptămână după Crăciun. Turcii, Ovreii și popoarele păgâne încep anul lor la felurite alte zile ale anului. Lucrul e limpede: fie-care popor și-ar putea începe anul la o anumită zi, care-i place lui, păsându-i puțin de ceea-ce fac alte popoare. Ziua, dela care începem a număra un an nou, poate să fie volnică, precum volnică ni-se pare a noastră a creștinilor. De ce începem anul la Sf. Vasile, și nu la Sf. Gheorghe, ori la Sf. Dumitru, ori la altă sărbătoare mare? Care e pricina, că tocmai la mijlocul iernei să începem anul și nu la mijlocul verii, la începutul toamnei ori alt-când-vă?

Ce să știi răspunde la asta! Iată ce.

Din pricina învârtirii pământului și-a felului cum stă el în fața soarelui, nu toate zilele și toate nopțile de peste an sunt asemenea de lungi. Toți știm că iarna sunt zilele scurte, iar nopțile foarte lungi, și din potrivă, vara sunt nopțile scurte și zilele lungi. Nici zilele, nici nopțile nu stau pe loc, ele scad mereu și cresc mereu, așa că tocmai cu cât scade ziua, cu atât crește noaptea, și așa o duc ele într'una anul întreg. Sunt ca o balanță. Abia apucă să stea bine cumpănite, adică noaptea să fie tot așa de lungă cât ziua, și iarăși încep să ciupească una din cea-laltă.

Ast-fel se întâmplă, că în vreme de un an, ziua stă bine cumpănită cu noaptea în două răstimpuri: odată pri-

măvara, tocmai în ziua celor patru-zeci de mucenici (9 Martie) și odată toamna cu trei zile după Sf. Maria-Mare, sau cu trei zile înainte de ziua Crucii (11 Septembrie). Intr'aceste zile, noaptea e de-opotrivă de lungă cu ziua. Aceste răstimpuri se zic *equinoctii*; unul dintre ele e începutul primăverii, celălalt începutul toamnei. Oamenii, chiar cu mii de ani înaintea noastră, au băgat de seamă acest lucru. Au mai băgat de seamă, în care răstimp e ziua cea mai lungă și în care, ziua e cea mai scurtă. Cea mai lungă zi e la 9 Iunie, adică la Săn-Toaderul nostru, tocmai cu două săptămâni înainte de Sânziene; iar ziua cea mai scurtă e la 9 Decembrie, în ziua Sfintei Ana, sau trei zile după Săn-Nicoară (Sfântul Nicolae). Aceste două răstimpuri se numesc *solstiții*, unul de vară, altul de iarnă; cel dintâiu e începutul verii, al doilea al iernii.

Avem, așa dar, în cursul unui an, patru răstimpuri vrednice de băgat în seamă—patru popășuri ale soarelui—două equinoctii și două solstiții, cari răspund la cele patru schimbări de vreme ale anului: primăvara, vara, toamna și iarna.

Acum să ne întoarcem la lucrul dintru'nceput.

Oamenii, în afacerile lor cu alți oameni, își numără anii dela o anumită zi, ori-care. D. e. o poliță pe cinci ani, își începe anul la ziua iscălirii ei, nu dela 1 Ianuarie. Dar statul în afacerile sale cu particularii, ori popoarele în afacerile lor cu alte popoare, trebuie să aibă o zi sta-tornică, dela care să înceapă anul¹⁾. Care să fie ziua a-

1) Turcii însă nu. La ei Anul-nou se schimbă, așa că poate cădea, în vreme de mai mulți ani, în ori-ce zi a anului, și vara și iarna, și toamna și ori-și când.

ceea ? Nu poate fi o zi ori-care, cum o lăsa-o Dumnezeu ; ea trebuie să aibă un rost, așa că toți să o știe care e. Ast-fel, oamenii s'au învoit să înceapă anul dela un equinoctiu ori dela vr'un solstițiu, zic s'au învoit, de și erau siliți să facă așa, căci numai aceste patru zile cad de-o dată pentru toți, sunt în deobște cunoscute și ușor de găsit.

Grecii cei vechi și-au început anul dela solstițiul de vară (9 lunie), adică din ziua, în care începe soarele să scapete. La început și Romanii își începeau anii dela solstițiul de vară, dar mai târziu au venit la alt gând și și-au început anii dela equinoctiul de primăvară (9 Martie). Așa, la ei, Martie erà întâia lună, Aprilie a doua, etc. Septembrie a șaptea, Octombrie a opta, Noembrie a noua, Decembrie a zecea. De aceea azi nu se potrivesc ca în latinește numele lunilor cu numărul lor în an, căci bunăoară Septembrie vrea să zică „luna a șaptea“, Octombrie „a opta“ ; la ei, într'adevăr Septembrie erà luna a șaptea ; a noi însă e a noua, fiind-că începem anul dela Ianuarie, nu dela Martie ca ei.

Alte popoare, care trăiau pe vremea nașterii lui Christos, și mai ales Germanii, își începeau anul dela solstițiul de iarnă, dela ziua în care soarele începe să se ridice pe cer, și sărbătoreau începutul anului cu mare alaiu, căci ziceau ei „această zi e ziua biruinței soarelui asupra întunericului și a frigului.

După ce a început să prindă aripi creștinismul, părinții bisericii au fost siliți să stabilească o zi dela care să se înceapă anul. Să-l înceapă dela Martie, ca Romanii ? Popoarele păgâne nu voiau în ruptul capului să se lepede

de obiceiul lor ; iar părinții Bisericii, vrând să încreștineze pe păgâni, au trebuit să le lase neatînse obiceiurile, să le mai treacă cu vederea multe de-ale lor. Deci, ca să-i poată face mai primitivi de creștinism, au hotărât ca anul să înceapă în chipul păgânilor, dela 9 Decembrie. Dar totuși le erà oare-cum silă de acest lucru: să cadă sãrbãtoarea creștinã de-odată cu cea păgânã ! Au gãsit o scãpare. Sãrbãrile anului-Nou la Germani țineau 9 zile: părinții Bisericii au lãsat pe păgâni sã-și serbeze și dupã încreștinare aceste 9 zile, dar a zecea zi sã o serbeze ca An-Nou creștinesc. Și iatã de ce Anul-Nou al creștinilor cade a zecea zi, dupã solstițiul de iarnã, în loc sã cadã chiar la solstițiu ¹⁾ ²⁾).

Iatã ce zice D-l I. Otescu, în aceastã privințã :

Noi sãrbãtorim la 1 Ianuarie începutul unui nou an, și când zicem Sfântul Vasile, care se serbeazã de *Bisericã* în aceastã zi, zicem și anul nou de-odată.

Cu toate acestea nici în toate timpurile, nici la toate popoarele, cari au un calendar asemãnãtor cu al nostru, nu a fost anul nou totdeauna la 1 Ianuarie, și afarã de asta, chiar la același popor și încã, afarã de anul nou ordinar al vieții de toate zilele, mai sunt și alte începuturi de ani, dupã felul trebuințelor. E destul sã ne aducem aminte cã anul nou bisericesc al nostru e la 1 Septembrie, și cã mai avem și anul scolar care începea ca și cel bisericesc la 1 Septembrie, anul bugetar, care începe la 1 Aprilie și altele. Astãzi, când zicem anul școlar

1) În Biserica noastrã însã cu 22 de zile dupã solstițiu. Pricina e deosebirea de calendar, cãci noi suntem azi cu 13 zile în urma calendarului întrebuintat în Biserica Apusului.

2) G. Coșbuc. Revista Albina, An. I, No. 14.

1913—914 înțelegem anul școlar care începe la 25 August. Asemenea, anul bugetar 1913—14, începe la 1 Aprilie 1913 și se termină la 31 Martie 1914. Căldura prea mare a verii a făcut să se hotărască ca vara, în toiul căldurilor, în lunile Iulie și August, școlile să aibă vacanțe și de aceea s'a hotărât începutul anului școlar la 25 August. Constituția, legea de temelie a statului românesc, a hotărât ca Senatul și Camera să se deschidă la 15 Noembrie, și astfel nefiind timp pentru votarea sigură a bugetelor până la 1 Ianuarie, a trebuit să se aleagă 1 Aprilie ca început al anului bugetar. Nevoia, așa dar, a hotărât începutul la acești 2 ani; și tot așa și obicinuiința sau chiar împrejurările au făcut să se hotărască începuturi de ani; de pildă, închirierile și arendările, s'a făcut obiceiul, să se înceapă dela Sfântul Dimitrie, 26 Octombrie, și au socotite ca jumătate de an, până la Sf. Gheorghe, 23 Aprilie.

Acești ani ai nevoilor, obicinuiinței sau împrejurărilor, nu strică însă numărătoarea anilor ordinari, ci se numără tot cu ajutorul anilor ordinari, după cum arătarăm, și de aceia vom căuta să dăm numai datele, de când au fost socotite începuturile anilor ordinari.

Noi creștinii numărăm anii dela Christ: și s'a găsit firesc, să se ia ca început al anului, ziua nașterii lui Christ, adică ziua de Crăciun, 25 Decembrie. Așa eră hotărât începutul anului în Franța în a doua jumătate a veacului al optelea (veacul care începe cu 700) dela anul 755 înainte, pe timpul lui Carol cel Mare; și apoi s'a trecut la Ianuarie, întâiul început de lună următor nașterii lui Christ, spre a fi începutul anului, la începutul unei luni. Acest început al anului la 1 Ianuarie, s'a hotărât în Germania către anul 1500, în Franța dela 1563 printr'o ho-

tărâre (edict) al regelui Carol al IX, în Anglia dela 1752, în Rusia dela 1697 de către împăratul Petru cel Mare, la noi, cam *către finele veacului trecut*, și s'a ajuns acolo, că azi pe tot pământul unde sunt creștini, anul nou începe la 1 Ianuarie.

Cu toate acestea nu nu mai la nașterea lui Christ s'au gândit creștinii dela început, ca să socotească începutul anului; unii s'au gândit să ia 25 Aprilie, Buna-Vestire, ca început al anului: așa a fost în Anglia până la 1752, și așa s'a socotit și în lumea creștină ortodoxă, până ce s'a adoptat începutul anului la 1 Septembrie, după cum vom arăta mai jos.

Alți creștini s'au gândit să ia începutul anului la Pasce, cum a fost în Franța în veacurile XII și XIII (sub regii Capeți). Acest început al anului avea două rele: întâi că nu începea anul la începutul unei luni; și al doilea, rău foarte mare, că Pascele e o sărbătoare, care se schimbă din an în an, putând fi în ori-care din zilele cuprinse între 22 Martie și 25 Aprilie, deci având o alergare de 35 zile. De aceea, anii socotiți dela Pasce nu erau de o potrivă și puteau fi zile cu aceiași lună și zi a lunii de două ori într'un an: de pildă în Franța anul 1347 a început la 1 Aprilie, căci atunci era Pascele, și 1348 a început la 20 Aprilie, căci atunci se schimbase Pascele; prin urmare în Franța, în anul 1347 au fost 2 zile cu data de 1 Aprilie, 2 zile 2 Aprilie, 2 zile 3 Aprilie și așa mai încolo, până la 19 Aprilie.

Pe fie-care an sunt două zile, în care ziua e de o potrivă cu noaptea. Aceste două zile se zic echinoksi; și sunt: unul echinoxul de primăvară la 9 Martie și cel alt de toamnă la 9 Septembrie. Paștele creștinesc a fost

hotărât avându-se în vedere Paștele ovreesc, când a fost răstignit Christ. Însă Paștele ovreesc este potrivit așa, că e legat de echinoxul de Primăvară și de lună plină; prin urmare și Paștele creștinesc s'a legat de aceste două întâmplări cerești, și de aceea Paștele creștinesc are alergarea, ce arătarăm mai sus, de 35 zile. Însă Martie nu poate lipsi din postul Paștelui, vorba Românului, și de aceea s'a hotărât de unii creștini, ca dată a începutului anului, ziua de 1 Martie, iar de alții, ziua de 1 Aprilie, spre a fi la începutul unei luni aproape de Paști, și a nu se mai schimbă începutul anului din an în an, după Paști. Începutul anului la 1 Martie a fost în Franța până la anul 755.

În fine, s'a născut și ideea de a se socoti timpul de la facerea lumii. Și asupra datei facerii lumii nu s'au înțeles de loc creștinii. Creștinii ortodoxi (ne oprim numai asupra lor, căci și noi suntem creștini ortodoxi, și deci e vorba și de noi), au socotit că facerea lumii a trebuit să fie cu 5509 ani înainte de Christ, și la început aveau 2 feluri de ani: anul civil, care a început tot-d'auna la 1 Septembrie, și anul bisericesc, care având în vedere Paștele, a început când la 9 Martie, echinoxul de primăvară, când la 1 Aprilie, începutul lunii următoare echinoxului. Curând însă și anul bisericesc s'a hotărât tot la 1 Septembrie, și s'a ajuns ast-fel la anul numit anul bizantin sau anul Constantinopolului.

Acest an început la 1 Septembrie este anul Bisericii noastre și care a fost foarte mult timp în toată lumea creștină ortodoxă anul ordinar al vieții de toate zilele, care a fost în Rusia până la Împăratul Petru și care a fost și la noi până *către finele secolului trecut*, împreună cu numărarea anilor dela facerea lumii, după Bizantini.

De aceea, în vechile noastre hrisoave se văd anii socotiți dela facerea lumii, și trebuie făcută o socoteală, care de alt-fel e ușoară, spre a trece dela acei ani ai hrisoavelor vechi la anii dela Christ, socotiți cum socotim noi acum.

Această socoteală are de temeiu faptul, că după regularea anului bizantin, anul începe la 1 Septembrie, totul vine ca și cum Christ s'ar fi născut în luna Decembrie anul 5509 dela facerea lumii. Și anul facerii lumii, începând la 1 Septembrie iar al nostru de acum, începând la 1 Ianuarie, iată ce regulă se vede numai de cât că trebuie urmată.

Dacă luna anului dela facerea lumii, e una din lunile dela Septembrie până la Decembrie, scădem 5509 din numărul anilor dați de hrisov dela facerea lumii; iar dacă luna anului e una din lunile dela Ianuarie până la August, scădem numai 5508.

De pildă : 15 Septembrie 7269, e 15 Septembrie 1670, căci scădem din 7269 pe 5509, iar 20 August 7256 e 20 August 1748, căci scădem 5508.

Această socotire a timpului dela facerea lumii, după Bizantini, a început înainte de jumătatea veacului VII, după cum se vede în *computul Sfântului Maxim*, care a fost scris la anul 641; precum și din hârtiile celui de al șaselea sobor bisericesc (conciliu ecumenic) terminat la anul 681 care poartă anul 6189, din care scăzând 5508 avem 681.

În sfârșit, mai adăogăm, că la strămoșii noștri Romani, cari au fost mult timp stăpânitorii lumii, începutul anului a fost mai întâiu (până la Numa Pompiliu) la 1 Martie, și apoi (dela Numa Pompiliu înainte) la 1 Ianuarie,

și se pare, că și aceasta să fi ajutat cu ceva la hotărârea începutului anului la 1 Ianuarie, care hotărâre, după cum am zis mai sus, a fost luată mai ales, pentru că 1 Ianuarie este întâiul început de lună, ce urmează după nașterea lui Christ¹⁾.

Anotimpurile sau sezoanele

După cum am văzut dar mai sus, anul la noi este împărțit în 4 anotimpuri sau sezoane, ținând fie-care câte trei luni²⁾.

Această împărțire este făcută tot după modul de învârtire al pământului în jurul soarelui și anume:

1) Primăvara, care ține dela equinocțiul de primăvară până la solstițiu de vară, adică dela 9 Martie până la 9 Iunie.

2) Vara, care ține dela solstițiu de vară până la equinocțiul de toamnă (9 Iunie—11 Septembrie).

3) Toamna, dela equinocțiul de toamnă până la solstițiu de iarnă (11 Septembrie—9 Decembrie).

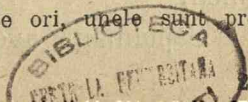
4) Iarna, dela solstițiu de iarnă până la equinocțiul de primăvară (9 Decembrie—9 Martie).

Cei vechi împărțiau și ei anul în anotimpuri după schimbările de temperatură.

În India, unde se pare că s'a făcut pentru prima dată această împărțire, anul avea numai trei anotimpuri:

1) I. Otescu, Revista **Albina**.

2) Aceasta în teorie, căci de cele mai multe ori, unele sunt prea lungi și altele prea scurte.

primăvara, vara și iarna. Grecii au făcut și ei la început la fel, apoi mai târziu adăogară și toamna, iar Romanii adoptară și ei sistemul lor. În N. Europei și afară poate numai de Germania, care avea și primăvara, nu se cunoștea altă dată de cât vara și iarna.

Arabii urmau sistemul tripartit al Indienilor.

LUNILE

Se pare, că cea dintâiu idee despre perioada de timp, numită lună, a venit oamenilor dela cele 4 faze ale lunii. Dela aceste faze deci, *lună* (latinește *mensis*), s'a numit timpul coprins între două faze consecutive, cu aceleași nume ale planetei luna. Durata sa este de 29 de zile, 12 ore, 44 minute, 2 secunde și 9 ($29^z, 12^o, 44' 2^s, 9$).

La Greci eră împărțită în 3 decade, iar la Romani în 3 perioade numite cum am văzut mai sus: Calende, None, Ide.

Numirile lunilor la noi, după cum am văzut, ne vin toate dela Romani.

Săptămâna

Săptămâna este, sau mai bine zis ar trebui să fie, o a patra parte din timpul de o lună.

Numele ne vine dela Romani: (Septi-mana=7 dimineți).

Săptămâni aveau însă și vechii Indieni, Evrei și

Greci (ebdomas, de unde a rămas la Romani hebdomada) care aveau tot câte 7 zile.

Romanii au luat această împărțire a lunii în patru săptămâni dela Evrei, cari s'au orientat și ei după cele 4 faze ale lunii, ce se socoteau că țin câte 7 zile și $\frac{3}{8}$ fie-care, și simbolizau la ei și cele 7 zile ale creațiunei.

Săptămâna pare a fi fost în uz la Chinezi, Ebrei, Egipteni, Chaldeenii și Arabi, dar de și numele ei ne vine dela Romani, se pare însă că la ei, la Greci, Perși și Chartaginezi, n'a fost cunoscută.

La noi Românii, dintre diferitele săptămâni de peste an, cea dintâiu din postul Paștelui se numește *săptămâna albă* sau *săptămâna brânzei*, când nu se mănâncă de cât lapte, ouă și brânză.

Acea a Paștelui se zice *săptămâna luminată*.

Cea după săptămâna brânzei și cea dinaintea Paștelui se zic *săptămâni mari*.

Săptămâna Negrilor, se mai zice la săptămâna mirosițelor, care este a doua săptămână după Paști, când mai toate femeile postesc. Această săptămână se mai zice și *săptămâna nebunilor*.

ZIUA

Ziua, dela Romani „dies“ este spațiul de timp de 24 de ore, cât îi trebuie pământului spre a se învârti odată în jurul său. Cu mult încă înainte de evul mediu, zilele se socoteau prin nopți, adică începeau dela un apus al soarelui și țineau până la celălalt apus. Tocmai mai târziu au început să se socotească de la miezul nopții, cum

e azi. Evreii le numiau cu numărul lor de ordine, începând cu 1 7. Prima zi a săptămânei corespundea cu Duminica noastră; cea din urmă, a șaptea (Sabbath) cu Sâmbăta. La Romani, după cum am mai spus, ziua primă din fie-care lună se mai numea „Calendes“, a 13-a sau a 15-a „Ides“ și a 9-a înainte de Ides se numea „Nones“.

Numirile zilelor, la noi creștinii, sunt luate după numele planetelor. Luna, Marte, Mercur, Jupiter, Venus și Saturn. Ultima zi numai, adică Duminica, poartă numele Domnului.

Inceputul zilei, precum mai spuserăm, a variat foarte mult la diferitele popoare.

Ebreii, Atenienii, Chinezii, Italienii și alții, începeau ziua dela răsăritul soarelui.

La Arabi, ziua începea dela amiazi.

Egiptenii, Romanii, Francezii, Spaniolii, Englezii începeau ziua la miezul nopții. Totuși și la noi Românii, se vede că odată se începea ziua dela apusul soarelui, căci și astăzi, la slujba ce se face în biserică, după apusul soarelui, numită vecernie, se mai cântă rugăciunea: „Invrednicește-mă Doamne în *ziua aceasta* etc.

Astronomii moderni încep ziua la amiazi.

Când se cunoscù cadranul solar, adus la Roma de Papirus Cursor în anul 291 a Chr. și clepsydrul ¹⁾ introdus în 159, ziua se împărțea în două părți egale, câte 6 ore de dimineață și 6 seara. Noaptea se împărțea în 4 părți, numite *vigiliae*, de câte 3 ore fiecare. Aceste ore erau bine înțeles mai lungi sau mai scurte după timpul

1) Ceasornic de apă.

de răsărire și apunere al soarelui, adică după anotimpuri; ora 6 însă trebuia să fie totdeauna la amiazi sau la miezul nopții.

Diferitele părți ale zilei și nopții la Romani, mai purtau următoarele 12 numiri :

- 1) Dela miezul nopții (de media nocto).
- 2) Crepuscul sau cântatul cocoșului (gallicinium).
- 3) Incetarea cântatului cocoșilor (canticinium).
- 4) Ziua mică (diluculum).
- 5) Dimineața (mane).
- 6) Amiazi (meridies).
- 7) Ultima parte a zilei (suprema).
- 8) Seara (vespera) dela apusul soarelui până la ivirea stelelor.
- 9) Crepuscul de seară (crepusculum).
- 10) Prima parte a nopții sau aprinderea lumânărilor (luminibus accensis).
- 11) Culcarea (concupium).
- 12) Noaptea adâncă sau toiul nopții (intempesta nox).

Și Românul are și el diferite numiri pentru a arăta deosebitele părți ale nopții și ale zilei. Așa de ex. se zice : în toiul nopții, în cumpăna nopții, în puterea nopții, în vipia nopții, la miezul nopții; când se îngână ziua cu noaptea, în revărsatul zorilor sau al zilei, la amiazi sau nămiez, la scăpătat, pe la cântători, când e soarele de o schioapă, de o palmă, de o suliță, când e soarele a chin-die, când se crapă de ziuă, când se mijește de ziuă, când se varsă sau se revarsă de ziuă, în zorii zilei sau în zori de zi, de dimineață, disdediminează, deseară, pe înserate, când dă soarele îndeseară, la asfințit,

în amurgul zilei, pe înmurgite, disdenoapte, pe înoptate, cu noaptea în cap, în viul nopței, etc.

Duminecă (Dies dominica). Considerată în ordinea săptămânii, această zi corespunde cu ziua soarelui la păgâni și chiar și-a mai păstrat acest nume încă și până azi la Germani (sonntag) și Englezi (sunday). Privită însă ca sărbătoare religioasă consacrată Domnului (lui D-zeu) ea corespunde cu sabbath a Evreilor, care se ține în Sâmbăta noastră.

Pentru cinstea însă și preamărirea învierii lui Iisus, Creștinii au pūs (schimbat) pe sabbath în ziua viitoare adică Dumineca, care erea prima zi a săptămânei. Când anume însă s'a făcut această transpunere (schimbare) nu se știe.

La noi între zilele de Duminecă este una și anume prima Duminecă după Rusalii, care se numește *Dumineca Mare* iar cea primă după Paști „*Dumineca Tomii*“.

Prima Duminecă după luna nouă se mai zice *Dumineca tânără*. Atunci se găuresc urechile copiilor spre a se pune cercei. Tot atunci fetele mari se peaptănă și își taie din vârful părului ca să crească mare.

Luni. Este la noi prima zi a săptămânei, al cărei nume vine, după cum am mai spus dela planeta luna, cum se zice și în alte limbi, ca: luni franțuzește și Montag nemțește.

La noi, unele țărănci țin lunia cu post.

Marti ziua lui Marte, franțuzește mardii, nemțește: Dienstag dela vorba Tiu=zeul războiului la Germani și tag=zi.

Poporul nostru crede că Marția nu e bine să începi ceva, nici să pornești la călătorie.

Miercuri ziua lui Mercur, planetă și zeu al Romanilor. Și în această zi unii Români țin post. La noi mai ales pe la țară se țin multe *Miercuri*: *Miercurea strâmbă*, sa numește *Miercurea*, care vine în săptămâna ce urmează după Dumineca Tomei, adică în săptămâna Mironosițelor, etc.

Joi. Dela Joe sau Jupiter.

Nemții o numesc *Donnerstag*, dela *Donnar* = zeul trăsnetului și *tag*=zi.

Țărancele pe la țară țin 9 *Joi* după Paști sub cuvânt că e rău de cutare sau de cutare și le dau diferite numiri ca: *Ropotinii*, etc.

Intre Joile săptămânii, cea dinaintea Paștelui se numește *Joi-Mari*, când se face pomană.

A opta *Joi* după Paști se zice *Joia epelor*. A noua *Joi* după Paști, *Joia verde*, sărbători superstițioase ținute de țărani.

Vineri, după numele planetei și zeiței *Venus*.

Nemții o numesc *Freitag*, dela cuvântul vechiu german *Fria*, care e numele zeiței *Venus*. *Vineria* și la Romani era ținută ca zi nefastă. La Francezi asemenea. La noi se postește și multe femei nu lucrează.

La Scoțieni însă din contră, de și sunt foarte superstițioși, această zi este considerată ca o zi fericită a săptămânei, ca *dies veneris* și contrar de noi, cele mai multe căsătorii se celebrează *Vinerea*.

Dintre *Vinerile* de peste an, cea dinaintea Paștelui se mai numește *Vinerea Mare* și *Vinerea ouălor*.

Tot *Vinerea Mare* se mai numește și sărbătoarea Cuvioasa *Paraschiva* dela 14 Octombrie.

Sâmbătă (dies sabbati)

Această zi era considerată la Evrei ca ziua Domnului. Multă vreme au perzistat și Creștinii a o păstra tot pe aceasta; mai târziu le țineau pe amândouă, adică și Sâmbăta și Dumineca: pe cea dintâiu în memoria creațiunii, ca ziua de odihnă a lui Dumnezeu, conform decalogului, iar pe a doua în amintirea învierii Domnului. Mai târziu a rămas ca zi a Domnului—zi de odihnă și serbare, Dumineca.

Poporul nostru crede că Sâmbăta e o sfântă blajină. Ea îndreptează pe calea cea bună sufletele, care rătăcesc spre rai, pe lumea cealaltă.

De acea Sâmbăta nu se începe nimic din nou, nu se mănâncă nimic de dimineață, căci Sâmbăta se preceste îngerii în cer. Sâmbăta e obiceiul să se facă pomeni morților, de aceea moșii de piftii (de iarnă), de colarez (de vară) cad Sâmbăta și se mai zic și Sâmbetile morților.

La Romani, zilele erau de două feluri: faste (noro-coase sau prielnice) și nefaste (neprielnice). La noi sunt iarăși de două feluri; *zile de post* și *zile de dulce* sau de fruct.

Miercurea și Vinerea sunt zile de post, celelalte sunt de dulce. Unii țin de post și Luni.

La Romani Miercurile și Vinerile se credeau nefavorabile căsătoriilor, pe când Joile și Lunile favorabile. Tot așa se crede și la noi.

Lunia însă nu e bine să se îngroape morții.

O r e l e

Ora (dela latinescul „hora“, grecescul ora) este a 24-a parte din zi. Astronomii deosebesc trei feluri de ore: ora solară sau

a 24-a parte a zilei solare adevărate; ora medie sau a 24-a parte a zilei solare medii și ora siderală sau a 24-a parte a zilei siderale. Aceasta din urmă are o durată constantă; ora medie e mai lungă cu aproape 10 secunde; ora solară de mărime variabilă, este puțin întrebuințată.

Orele antice, planetare sau iudaice, ore temporale, ore neegale, întrebuințate altă dată la Evrei și Romani, începeau la răsăritul soarelui și își luau numele dela cele 7 astre cunoscute de cei vechi, urmând obiceiul Egiptenilor și Chaldeenilor, care consacrau pe fiecare, divinității acelor astre. Orele babilonice începeau la răsăritul soarelui, pe când ale Egiptenilor și ale Romanilor porneau dela miezul nopții, cum se obișnuște încă și astăzi la mai toate popoarele civilizate. Atenienii începeau să socotească orele dela apusul soarelui, cum se obișnuia odată în Polonia, Austria și Boemia.

Astronomii fac să înceapă ziua astronomică la trecerea soarelui prin meridian.

Și cum învârtirea aparentă a astrelor, se face în 24 de ore, o oră de timp valorează deci $360^{\circ} : 24 = 15^{\circ}$; așa că un minut (1 m.) de timp valorează 15' de arc și 1^s de timp valorează 15'' de arc.

Pămâniul învârtindu-se dela apus spre răsărit, soarele nu poate lumina deodată toate punctele sale, ci punctele dinspre răsărit sunt mai înainte luminate de cât cele despre apus și prin urmare unele o să aibă o oră mai înaintată de cât celelalte; dar pentru că mișcarea diurnă este uniformă, fie-care loc de 15° mai spre vest, va avea o oră mai puțin. Când călătorim spre apus și ne întoarcem la locul de unde am plecat, avem în calendar o zi

mai puțin, din contră când călătorim spre răsărit, vom avea o zi mai mult.

După cum pentru determinarea pozițiilor diferite-
lor localități, se ia ca punct de plecare ca prim meridian,
meridianul care trece prin Paris sau acela care trece prin
Greenwich și ceasornicele din diferitele țări și localități
ne arată în același timp orele mai înaintate sau mai îna-
poiate și de aceea au și luat numiri de: ore occidentale,
ore centrale și ore orientale.

Germania, Anglita, Austroungaria, Belgia, Dane-
marca, Ispania, Italia, Japonia, Norvegia, Țările de jos,
Serbia, Suedia, Elveția, Turcia, etc., au aderat la sistemul
zis al *fusurilor orare*, având ca origine meridianul din
Greenwich care trece prin mijlocul primului fus, fiecare
fus fiind de 1° .

Locurile situate în primul fus arată ora din Green-
vich sau orele Europei occidentale, aceste ore sunt înapoi
cu $9'$ și 51^s de cât ora legală a Franței.

Acum dacă fusurile acelea se socotesc mergând că-
tre E, pentru toate locurile situate în al doilea fus, ora
va fi mai înainte cu o oră de cât ora din Greenwich sau
cu 50^m și 30^s de cât ora franceză; ea arată sau este ora
Europei centrale; în al treilea fus va fi o înaintare de 2
ore față de cele dela Greenwich sau de $1^{\circ} 50^m$ și 39^s față
de ora franceză. Ea arată, sau este ora Europei orientale
și astfel se urmează până la al 12-lea fus, pentru care
ora înaintează cu 12 ore înaintea celor dela Greenwich.

Dacă din contră, socotim fusurile plecând către vest,
ora arătată în fiecare din fusurile ce le întâlnim succesiv,
rămâne mai îndărăt cu 1 oră, 2, 3, etc. de cât ora dela
Greenwich.

**Ora principalelor orașe din lume în raport cu
ora 12 din București**

Santiago	Haga (Olanda)	Lisabona
5° 32 ^m 48 ^s dim.	10° 17 ^m 2 ^s dim.	9° 39 ^m 1 ^s dim.
Berna	Zanzibar	Constantinopole
10° 45 ^m 19 ^s 7 dim.	12° 52 ^m 20 ^s	12° 11 ^m 30 ^s
Athena	Pernambuco	Hong-Kong
11° 50 ^m 30 ^s dim. ob.	7° 58 ^m 7 ^s dim.	5° 52 ^m 13 ^s seara
Yokohama	Capul bunei speranțe	Honolulu
7° 34 ^m 12 ^s seara	11° 29 ^m 30 ^s dim.	11° 44 ^m 13 ^s seara
Buenos-Ayres	Mexico	(din ziua preceden.)
6° 22 ^m 6 ^s dim.	3° 39 ^m 8 ^s dim.	Madrid
Roma	Londra	10° 0 ^m 49 ^s dim.
11° 5 ^m 31 ^s seara	10° 15 ^m 11 ^s dim.	Sofia
Belgrad	Craiova	11° 48 ^m 54 ^s dim.
11° 37 ^m 32 ^s dim.	11° 51 ^m 0 ^s dim.	Peking
Melbourne (Austr.)	Iași	6° 1 ^m 30 ^s seara
7° 55 ^m 28 ^s seara	12° 5 ^m 58 ^s	Algeria
Montevideo	Galați	10° 27 ^m 45 ^s 4 dim.
6° 30 ^m 45 ^s dim.	12° 7 ^m 48 ^s	Cairo
Viena	Constanța	12° 20 ^m 37 ^s
11° 20 ^m 55 ^s 2 dim. ob.	12° 6 ^m 12 ^o	Fez (Maroco)
Budapesta	Moscova	9° 55 ^m 29 ^s dim.
11° 31 ^m 37 ^s dim.	12° 45 ^m 51 ^s	Stocolm
Batavia	Singapore	11° 27 ^m 48 ^s dim
5° 22 ^m 49 ^s seara	5° 10 ^m 59 ^s seara	Ierusalim
Rio Janeiro	San Francisco	12° 38 ^m 27 ^s
7° 22 ^m 53 ^s dim.	2° 5 ^m 54 ^s dim.	

Madera (Funchal)	New-Yorc	Chicago
9° 7 ^m 59 ^s dim.	5° 19 ^m 33 ^s ddim.	4° 25 ^m 7 ^s dim.
Amsterdam	Bruxelles	Paris
10° 35 ^m 17 ^s dim.	10° 33 ^m 43 ^s 4 dim.	10° 24 ^m 55 ^s dim.
Copenhaga	Berlin	Petersburg
11° 5 ^m 52 ^s 2 dim.	11° 9 ^m 9 ^s dim.	12° 16 ^m 53 ^s
Bagdat	Teheran	Calcuta
1° 13 ^m 4 ^s	1° 41 ^m 17 ^s	4° 8 ^m 55 ^s seara

Înainte de a începe să vorbim în special de fiecare serbare și obicei roman, nu ne putem opri de a nu adăuga aici și câte-va cuvinte despre religiunea și zeii Romanilor, așa precum ni-le descrie D-l St. Dumitrescu¹⁾.

Romanii aveau divinități, cari prezidau toate actele vieții omenești. Ele îl luau pe om sub scutul lor, din clipa nașterii și-l însoțeau până la moarte.

Partula asista la primele dureri ale nașterii. *Lucina* îngrijea de naștere. *Diespiter* da copilului ziua. *Vitumnus* viața. *Sentinus* simțământul. *Vaticanus* sau *Vagitanus* îi deschidea gura și-l făcea să vorbească. *Levana* îl ridică dela pământ și-l prezintă tatălui să-l recunoască. *Cunina* îi apăra leagănul. *Rumina* îl învăța să sugă, ceia ce cei vechi numeau *Ruma*. *Nundina*, zeița zilei a noua, la 9 zile dupe naștere, înzestra pe copil cu un nume și cu talismanele, cari trebuiau să-l păzească de deochi. După ea venea *Geneta*, *Mana* și zânele care îi țeseau o soartă frumnașă.

Copilul se mărea. Câtva timp părea că zeii se ocupă

1) St. Dumitrescu, Viața publică și privată la Romani, Biblioteca p. toți No. 795.

mai puțin de el și-l lăsa în grija doicei. Dar iată-l în-
țarcat. Atunci vin noi divinități împrejurul său. Două,
Educa și *Potina*, îl învățau să mănânce și să bea. *Cuba*
îl urmă când își înlocuia leagănul prin pat. *Ossipaga* îi
întărea oasele și *Carna* mușchii. Nu mai avea teamă să
cadă când ar fi încercat să umble. *Statinus*, *Statilinus*
și *Statina* îl ajutau să se țină pe picioare. *Abeona* și
Adeona să meargă și să vie. *Sterduca* și *Domiduca* îl
învătau să facă întâii pași afară din casă.

Sufletul copilului se formă în aceiași vreme cu tru-
pul, dar cu ajutorul a noi zei.

Farinus, care-i deslegă gura și-l învătă întâiele su-
nete. *Fabulinus*, care-l învătă primele cuvinte și *Locutinus*
care-i întipărea în minte, întâiele fraze. Apoi se ivesc rând
pe rând inteligența, voința și sentimentul. Inteligența cu
Mens, *Mens bona* zeița dreptății, *Catius* zeul ușurinței,
Consus zeul hotărârilor înțelepte. *Sentia* zeița bunelor
simțiminte. Voința se forma cu *Volumnus*, *Volumna* sau
Voleta, care par a juca acel rol de divinități, care insu-
flă hotărârile. *Stimula*, care-l ațăța și-l întărea, *Peta*, care
prezidă poate prima manifestație exterioară a voinței. *A-*
gonius, *Agenoria*, *Peragenor*, care deșteptau execuția ac-
tului voit. *Strenia* care da curagiul pentru înfruntarea
tuturor greutăților. *Pollentia* și *Valentia*, care îi urmau
opera, în sfârșit *Praestana* sau *Praestitia*, care făceau
să se împlinescă actul hotărât.

Simțimintele se nasc cu *Lubia* sau *Lubentina* și *Li-*
burnus, zeitățile plăcerii, *Volupia* zeița voluptății, *Clua-*
cina zeița patimilor brutale, *Venilia*, aceea a speranțelor,
cari se realizează și protivnica sa *Paventia*, aceea a temei
și fricei.

Transformarea morală și fizică a copilului face din adolescent un tânăr. *Numeria* îl învață să numere, *Camena* să cânte, *Minerva* isprăvea opera începută de *Mens*, întărindu-i memoria. *Juventas* îi da tinerețea și *Fortuna barbata* norocul, înviorând trupul adolescentului în pragul virilității.

Iată acum zeii căsătoriei. În fruntea lor se găsește *Juno*, *Juga* sau *Pronuba*, după aceia *Afferenda*, care se ocupă cu partea dotală. *Domiducus*, *Domitius* și *Manturna*, trei divinități care urmează una după alta, una pentru a conduce pe noua soție sub acoperământul conjugal, a doua pentru a hotărâ să intre, a treia pentru a o sili să locuiască. *Unxia* amintește, că pragul casei este uns cu parfumuri, în semn de bune prevestiri.

Dela căsătorie înainte, întâlnim foarte puține divinități, fie că Romani s'au gândit că dela această dată omul nu mai are nevoie de nimic, fie că au trecut cu vederea acest lucru și nu au păstrat numirile.

Ici și colo întâlnim numai câteva divinități de familie: *Tutanus* și *Tutilina*, cari ajutau la nevoie. *Viriplaca*, pe care soții îl adorau în zilele de neînțelegere. *Orbona*, zeul pe care-l rugau când n'aveau copii.

Fără îndoială, că aici trebuie să arătăm și zeii cari dădeau omului onorurile, fericirea, sănătatea. *Fesonja*, zeița tinerilor supărați, *Pellonia*, care despărțea inimicii unii de alții, *Quies*, care da odihna, *Ridicules*, poate dela origina zeului întoarcerii. Norocul material era pus sub invocarea generală a zeilor câștigului — *dii Lucrii*—și sub invocarea particulară a zeilor *Pecunia*, *Argentinus*, *Aesculanus*, zeii

banilor, argintului și bronzului¹⁾. *Arculus* zeul casetei. *Honorins* al onorurilor și al schimbărilor politice.

În momentul morții omul avea la căpătâiul său tot atâția zei câți avusese lângă leagănul său. *Caeculus*, care-î stingea lumina privirilor, *Vidnus*, care despărțea sufletul de corp, *Mors*, care termină opera morții, *Libitina*, care urmă funerariile, *Ninia*, care însoțea cele din urmă plânsete funebre.

Toate aceste divinități se leagă *cu acelea* — zice Varron — *cari privesc, nu numai pe om dar chiar cu lucrurile, cari aparțin omului, cum este hrana, vestimintele și tot ceia ce este necesar vieții.*

În fruntea lor erau zeii produselor solului, *Ianus* și *Saturnus*, cari săpau pământul și-l semănau, *Seia*, *Semonia*, sau *Fructisea*, care hrănea grâul semănat, *Segetia*, care-l hrănea la eșirea din pământ, *Proserpina*, care la început era zeița germinării, *Nodutus*, care veghea la creșterea tulpinei, *Volutina*, care învelea spicele cu un înveliș protector, *Patelana*, care le da voie să se desvolte pe dinafară. *Pauda* zeița spicelor desfăcute și desvoltate, *Hostilina*, le dădea aceiași înălțime. Apoi venea *Flora*, zeița florilor grâului, *Lactans* zeul fragedelor spice, încă lăptoase, *Matuta*, care le cocea. *Sterquilinus* îngrășea planta cu ajutorul bălegarului, *Robigus* și *Robigo* ferea grâul de mană. *Spiniensis* despărțea spinii și măracinii. Se mai invoca zeița *Rucina*, fie când grâul era ridicat de pe pământ, fie mai ales când era curățat de burueni. *Messia*, care veghea la secerișul grâului, *Tutelina* care

1) Romanii nu aveau un zeu al aurului, de oare ce aceste divinități erau foarte vechi — și apoi că Romanii au cunoscut aurul pe la anul 217 în. Cr.

il proteja și conserva după seceriș, *Noduterensis*, care prezida baterea, *Pilumnus*, care strivea grânele.

Erà o zeiță pentru fructe, *Pomona*, o alta pentru flori, *Flora*, o a treia — despre care nu se știe sigur — pentru cultura viței de vie, *Meditrina*. Creșterea albinelor erà încredințată zeiței mierei, *Melona*.

Pentru creșterea animalelor se citează trei divinități: *Pales*, zeița oilor și mieilor, *Bubona* zeița boilor, *Epona* (de origină celtică) zeița cailor.

Afară de aceștia mai cunoaștem și zeitățile solului, în ceia ce privește soarta, locuința și drumul oamenilor *Ascensus* și *Clivicola*, cari făceau suișurile și cărările în pantă, *Jugatinus* și *Montinus*, vârfurile și platourile, *Collatina*, văile, *Rusina* câmpul înconjurător.

Pe pragul locuinței se găsea *Iana*. *Arquis* prezida bolțile, ușile aparțineau zeului *Forculus*, balamalele lui *Cardea*, piatra pragului lui *Limentinus*, care are aproape de el pe *Lima*, tovarășa sa.

În interior *Lateranus* este zeul focului casnic.

Catalogarea acestor diverși zei figurà în *Indigitamenta* deci în vechile cărți ale pontificilor. Toate acestea nu erau simple porecle, nici simple abstracțiuni. Aceste divinități aveau o existență reală în credințele Romanilor. Aveau o personalitate bine determinată, erau adorate și rugate, ca și ființele reale și vizibile.

Istoriceste este dovedit, că vechii Romani au fost poporul cel mai lesne primitiv de credințe și de zei străini. În urma întinselor cuceriri politice, o mulțime de zei străini se introduseră în Roma, împreună cu culturile lor. Astfel, alături de zeii Romanilor: *Jupiter*, *Vesta*, *Marte*,

Hcreule, Saturn, Ceres, Junona, Minerva, Ianus, Diana, Venus, Neptun. etc., vedem zeități grecești: *Dyonisos, Askleprios* (Esculap) *Demeter, Persephon,* etc. Vedem zeitățile Egiptenilor: *Isis, Osiris, Serapis,* etc. Zeități feniciene: *Venera Erix,* etc. frigiene, ca *Magna Mater,* etc. în onoarea, cărora se instituiau jocuri și libațiuni.

Cei vechi credeau că în păduri, prin scorburile copacilor, locuesc diferite zeități, diferite spirite bune și rele.

Numa Pompiliu, al doilea rege al Romanilor, avea întâlniri tainice cu Nimfa Egeria în *Pădurea Camenelor*, care îi da diferite povețe în alcătuirea legilor religioase, ce au fost lăsate dela dânsul; tot în această pădure locuiau zeii pădurilor Picus și Faunus, cari au descoperit multe secrete de stat acestui pios împărat-preot al vechilor Romani.

Sărbătorile și Jocurile romane și române

Sărbătorile, în general, sunt zile de bucurii și de creații colective, în onoarea unei divinități, unei persoane, unor evenimente importante, pentru aniversarea și comemorarea lor.

Ele sunt periodice adică: anuale, lunare, etc., sau accidentale (pentru celebrarea unei victorii, unei nașteri, căsătorii, morți, etc.) asemenea pot fi publice sau private.

Romanii aveau și țineau tot ca sărbători și anumite jocuri instituite, fixate și celebrate în onoarea cutărui zeu sau zeițe, ori în amintirea diferitelor evenimente trecute.

Jocurile au ocupat un loc foarte însemnat în sărbătorile religioase ale Romanilor, atât în cultul public cât și privat. Aceste jocuri coprindeau alergări, lupte în circ, lupte de animale, lupte de gladiatori și reprezentațiuni teatrale. Acestea din urmă par a fi fost împrumutate dela Greci și dela Etrusci.

Jocurile publice ereau de fapt sărbători extraordinare; cu timpul însă aceste jocuri deveniră anuale și fixe; se înmulțiră așa în cât la moartea lui Cesar ereau 65 de zile de sărbătoare numai pentru jocuri; în secolul al IV d. Chr. numărul lor se ridicase la 175. In timpul lui August, 65 zile de sărbătoare și 48 pentru petreceri publice (jocuri).

Dacă socotim că Romanii mai țineau și zilele numite de ei nefaste, vom vedea că erau timpuri pe vremea lor, când le rămâneau foarte puține zile de lucru.

Jocurile funerarii. Jocurile funerarii (ludi funebres novendiales) erau date de familiile bogate, în ziua banchetului funebru, adică a noua zi după îngropăciune; ele constau în lupte de gladiatori, cari înlocuiau jertfele de animale, pe cari oamenii le junghiau în onoarea răposatului.

Jocurile publice, deveniră foarte numeroase. Ele se împart din punct de vedere al programului lor în: circense, gladiatorii și scenicii, celebrate în circ, în amfiteatru sau teatru. Din punct de vedere oficial se deosebesc în stati, votivi, și extraordinari. Nu erau jocuri care să facă anume parte din cultul național de cât *Equirria* și *Consualia*, celebrate de către pontifici și constând din alergări de care și cai.

Cu toate acestea, celelalte jocuri fură introduse în cultul roman și supuse la controlul colegiului ponteficilor, afară de acelea, care rămăseseră alipite la culturile de origine streină și depindeau de colegiul *Quindecemviri sacris faciundis*.

Jocurile votive erau prezidate de magistrați care le fixau în fiecare an, și anume: consuli, pentru jocurile Romane și jocurile Mari (ludi Romani și Magni); edilii plebei, pentru jocurile plebeie (ludi plebeii și Cereales); pretorii urbani, pentru jocurile Apollinare. Organizația lor fu încredințată edililor curuli, apoi după anul 22 în. Chr. pretorilor.

Jocurile extraordinare, fixate de magistrați printr'un motiv serios, erau ca și cele precedente celebrate pe cheltuiala statului, dar magistrații, pentru a mări splendoarea lor, contribuiau adesea la cheltueli. De alt-fel, dacă senatul

refuza să le dea autorizație, ei puteau să-și celebreze serbările hotărâte prin ei înșiși, sub numele de *jocuri private*.

Sărbătorile private, la care era invitat întreg poporul, se înmulțiră, fiindcă pontificii n'au autorizau în jocurile publice de cât alergări și dela anul 364 în. Chr. reprezentațiuni scenice; ei excludeau luptele sângeroase, spectacolele cele mai plăcute poporului. Acestea se dedeau ca supliment sub numele de *jocuri private*. Cu toate acestea dela anul 105 în. Chr. le primiră și le lăsară să fie prezidate de magistrați.

Jocurile Apollinare fură introduse la anul 214 în. Chr. după lupta dela Cannes, pentru a se conforma unei preziceri a Caminei Marciana, promițând învingerea Cartaginezilor în schimbul acestor creațiuni.

Jocurile capitoline, instituite de Camill în onoarea liberării Capitolului. Sub Comod, acestea constau din: concursuri gimnastice, scenice și muzicale.

Jocurile Florales, instituite în anul 238 în. Chr. după un ordin al cărților sybeline, erau celebrate în cercul Florales.

Jocurile juvenile (Juvenalia) fură instituite de Nerone pentru ajungerea sa la majorat. Succesorii săi deteră acest nume jocurilor ce se făceau pe Palatin la începutul anului.

Marile jocuri (Magni) sunt pomenite pentru prima dată de Tit Liviu în anul 481 în. Chr. și sunt atribuite a fi introduse de A. Postumius, învingătorul Latinilor. Ele începeau printr'o procesiune din Capitoliu la cercul cel Mare prin forum, unde poporul se grupa în ordine militară, în frunte cu tineri patricieni călări, la urmă atleții,

coruri de muzici și statuile zeilor. După un sacrificiu solemn, începeau jocurile: curse de care și de cai, lupte atletice, etc.

Jocurile Megalenses în onoarea Mamei Mari a zeilor, fură aduse cu cultul său dela Pessinonte din Phrygia la 196 în. Chr. Edilii curuli: C. Atilius, Seranus și L. Scribonius Libo, le celebrară cei dintâi.

Aceste jocuri se celebrau la Roma în onoarea Cybelei supranumită Mama Mare a zeilor. Ele au fost instituite în anul 204 în. Chr.; atunci când înfrângerile suferite de Romani în primul război punic, îi făcură să găsească un refugiu în divinitățile și obiceiurile exotice.

O delegație trimisă de către senat la Pessinonte în Phrygia aduse imaginea autentică (un simplu aerolit) a divinității din muntele Ida. Ea fu așezată în templu pe muntele Palatin și sărbătorile d'atunci stabilite, se celebrau în toți anii dela 4—10 Aprilie. Acesta fu primul cult strein, care primi la Roma o organizațiune oficială. Conducerea lui fu încredințată la preoți asiatici supranumiți Galli, cărora li se permitea să se plimbe solemn pe strade îmbrăcați în haine pestrițe, purtând pe piept portretul zeiței și cântând din instrumente cântece sgomotoase și extraordinare.

Cum această instituțiune coincidea cu frumoasele timpuri ale artei dramatice, *jocurile scenice* îi formau unul din elementele principale; mai târziu i se mai adăogau și spectacole de circ. Zeița din Phrygia era onorată alături cu Attis (Atys)¹⁾.

1) Atys, Păstor phrygian care înșelând pe Cybela, fu transformat în brad.

Această religiune sensuală și bizară (curioasă) fu în mare cinste la Romani sub imperiu, când dete naștere la o serbare specială, care se celebra în *martie* în timpul equinoctiului (9 Martie). Epilogul principal era *procesiunea cu bradul sfânt*, purtat de *dendrophori*, colegiu de preoți, cari ca și Gallii, în general, ereau puși sub supravegherea magistraților și prezidați de *Archigallus*.

Jocurile plebeene fură instituite la o dată determinată, pentru a sărbători, fie alungarea regilor, fie ajungerea la o bună înțelegere și împăcare între patricieni și plebei. Ele aveau loc în *circul Flaminus*.

Jocurile Romane, sărbătoare patriciană; adesea confundată cu marile jocuri (Magni) se celebrau în onoarea trinității capitoline (Jupiter, Junona și Minerva).

Jocurile seculare se trag dela consulul M. Valerius Publicola, care le instituisse după zisele cărților sybeline. Ele se perindau după calculul anului secular; care era foarte neregulat.

Iată în definitiv care ereau jocurile sărbătorite de Romani:

Ludi Megalenses (Cybele) 5—10 Aprilie.

Ludi Florales 28—30 Aprilie; 1—3 Maiu.

Ludi piscatorii 7 Iunie.

Ludi Janus 7 Ianuarie.

Ludi Jupiter 13 Ianuarie.

Ludi funebres, la date diferite.

Ludi Martiales 12 Maiu.

Ludi Romani 4—19 Septembrie.

Ludi plebeii 4—17 Noembrie.

Equirria 14 Martie; 27 Februarie.

Consualia 21 August; 15 Decembrie.

Ludi Palatinii.

Ludi Capitolinii.

Ludi Seculariae.

} la date diferite

Ludi decennale, care se dau din zece în zece ani.

Ludi quinquennale din cinci în cinci ani.

Ludi Victoriae Sullanae.

Ludi Victoriae Caesaris.

} la diferite date.

Noi Români, afară de sărbătorile religioase stabilite sau cum se zice, alese și legate de biserica noastră creștină ortodoxă, mai avem, mai cu seamă pela țară o mulțime de sărbători numite păgânești; o mulțime de superstițiuni, eresuri sau credințe deșarte, rămase, sau dela Romani, de când ereau păgâni sau dela alte popoare, cu care am venit în atingere în cursul vremurilor. Iată ce zice Anton Pann, în această privință

„Sumă de credinți deșarte,

Pe la țară se găsesc

Născocite tot de babe,

Din îndemnul lor prostesc.

Ele nu merg să lucreze,

Nici să strângă pe câmpii

Ci rămân a păzi casa,

Și să vază de copii,

Și ca să se odihnească

Sperie pe copiii mici

Să tacă, c'apoi vine

De-i mănâncă vârcolaci și pricolici.

Alte ori iar cu Zorilă,

Ele îi sperie de tot,

Miază noapte și Murgilă

Moși cu barba până 'n cot.
Și cu ast-fel de nimicuri
Pe copii înspăimântând,
Bagă 'n inima lor frică,
Cresc, de toate tremurând.

Părinții bisericei creștine au fost siliți să treacă cu vederea multe lucruri deale păgânilor. Numai P'astele cu sărbătorile, care se schimbă, atârnând de Paște—sunt stabilite de Biserica creștină, fără să fi avut amestec și înrăurire păgânismul, la stabilirea lor. Dar sărbătorile statornice, acele cu zi anumită, cad toate în zilele de sărbători ale păgânilor, care s'au încreștinat. De ce? Fiindcă eră greu să faci pe păgânii încreștinați să se lase de-o dată și cu de-asila de obiceiurile lor din strămoși, să-și lepede sărbătorile, să-și uite idolii lor și zeii. Ei trebuiau deprinși cu încetul. Astfel s'au lăsat neatinse zilele lor de sărbători, dar în loc de zeii lor, cu încetul s'au rânduie sfinți creștini într'aceste zile, ca să fie sărbătoriți. Toți zeii păgâni au fost înlocuiți cu sfinți creștini. Iată ce scria Papa Grigore cel Mare către niște călugări, care căutau să facă silă păgânilor încreștinați ca să se lepede de zeii lor: „Spuneți lui Augustin, că după multă chibzuire, iată la ce convingere am ajuns, în ce privește încreștinarea Englezilor. Anume, cu nici un chip să nu dărâmați bisericile păgânești ale lor; nu, ci să dați jos numai idolii, să stropiți clădirea cu aiasmă, să clădiți un altar și să puneți icoane. Căci, dacă acele clădiri sunt trainice, noi trebuie să le prefacem din temple păgâne în adevărate case ale lui Dumnezeu, ca astfel poporul, când va vedea că nu i se dărâmă templele, să aibă tragere de

inimă spre creștinism, să se întoarcă cu drag dela păgânism spre noi, să cunoască pe Dumnezeu nostru cel blând și îngăduitor, și cu atâta mai cu drag să s'adune la biserică, cu cât vor ști să se adune la locul, unde au fost obicinuiți să s'adune și părinții lor Oamenilor incuși și spiritelor înăsprite nu le poți tăia deo-dată felul lor de viață.

Dintre aceste sărbători, Crăciunul e cea mai de căpetenie. Cum am spus, Germanii păgâni sărbătoreau cu jertfe de vite și cu jocuri începerea, adică nașterea anului lor, 9 zile. Cum să facă părinții Bisericii pe Germanii încreștinați să se lepede dintr'o-dată de sărbătorile acestea? Eră cu neputință. Deci le-au lăsat, dar le-au dat un caracter creștinesc: au înlocuit „nașterea anului“ cu „nașterea lui Christos“. Sărbătorile păgânilor ereau solare, adică sărbătoreau fenomene din natură și mișcările soarelui. Așa, tocmai în toiul verei, popoarele nordice aveau sărbătoarea lui Donner zeul tunetelor, la șase săptămâni după solstițiu (20 Iulie). Sărbătoarea le-a fost lăsată; o are și astăzi întreaga biserică creștină. Donner însă a fost înlocuit cu un sfânt, cu Ilie proorocul. Ba chiar și puterile zeului păgân au rămas pe seama sfântului nostru. Donner alergă peste nori cu carul de foc tunând și fulgerând. Iar sfântul Ilie tot așa, în credințele poporului. Dintre zilele de sărbători ale Romanilor păgâni, mai însemnată e Parilia, pentru noi. Ea se serbă la 21—23 Aprilie, tocmai în toiul primăverii, la 6 săptămâni după equinoctiu și cu 6 săptămâni înaintea solstițiului de vară, și însemnă biruința luminii și-a căldurii asupra întunecului și-a frigului ernei. Sărbătoarea a rămas și la creș-

tini : la 23 Aprilie sărbătorim pe eroul, care birue asupra balaurului din peșteri întunecate, — pe sfântul Gheorghe.

Multe lucruri de-ale păgânilor au făcut însă încurcături Bisericei creștine. Așa, obiceiurile carnavalului. Romanii aveau cam pe la sfârșitul lui Decembrie al nostru niște sărbători numite Saturnalia, iar la sfârșitul lui Februarie altele numite Lupercalia. Ele țineau câte 9—12 zile, și erau împreunate cu fel de fel de beții și masca-
rade și câte comedii toate. Tot pe la sfârșitul lui Decembrie aveau și Iudeii sărbători cu jocuri, cu măscăriciuri și tot soiul de veselie. Iar popoarele nordice aveau sărbători de primăvară, numite ale lui *Iul*, tot cam în felul Romanilor. Astfel Biserica creștină a fost silită să îngăduie aceste sărbători, ca să nu strice obiceiurile atâtor popoare încreștinate. Aceste sărbători sunt originea carnavalului.

La început „carnaval“ se numia numai săptămâna de dinaintea postului Paștelor, chiar numele *carne vale* (rămas bun, carne!) arată că în acea săptămână se făceau petreceri, ca un fel de adio dela carne: un fel de lăsata secului. Dar fiindcă după Crăciun se făceau serbări, cu beție, jocuri și mascarade, și după câte-va săptămâni altele tot așa, au ajuns cu timpul oamenii să tot lungescă cele de după Crăciun iar carnavalul să-l înceapă tot mai de vreme, până ce s'au pomenit că o țin lanț cu cheful dela Crăciun până la lăsata-secului.

În evul mediu petrecerile din carnaval speriaseră pe oamenii cu minte. Până la o vreme petrecerile se făceau mai omenește; cu negrăită pompă, dar cinstit. În Veneția mai ales carnavalul eră splendid. Se aranjau lupte cu lancea între cavaleri, se făceau alaiuri de oameni îmbrăcați

numai în aur, toate casele se iluminau ca ziua: pretundeni prin oraș se plimbau gondole iluminate, pline de flori, cu femei nascate, în tot locul muzică, lux, veselie, jocuri de noroc, chiote, îngrămădire de oameni și de verdeață. Și așa în toate zilele. Seara apoi, baluri nascate. Din toate țările Europei veniau străinii să vadă „carnavalul“. În Germania și Franța, tot așa, dar mai puțin lux și mai mult caraghioslâc: pe piețele publice declamau Polichinelii și Hanswurșt-ii, se strâmbau, se dedeau peste cap ca clownii.

Dar cu timpul au degenerat petrecerile. Într’o vreme a trebuit să intervină Biserica și poliția. Mai ales în Franța. Aici ajunseseră lucrurile așa de departe, că în Marția de dinaintea lăsatului de sec—numită Marția grasă—se frigea un bou în piață, femeile se adunau grămadă în jurul boului și cântau cele mai nerușinate cântări, apoi mâncau bou, se îmbătau și se împrăștiau prin oraș jucând, chiuind și cântând obscenități. Chiar regele Enric III, — regele! — într’o iarnă s’a plimbat prin Paris chiuind, îmbrăcat ca un gondolier venețian, și se agăța de toate femeile să le sărute.

Reformațiunea în Germania a pus capăt acestor nebunii. Protestanții s’au ferit de aceste petreceri frivole. Azi în orașele catolice din Germania, ca München, Düsseldorf, în carnaval se fac mari petreceri și cu sgomot, dar în orașele protestante nu se face nimic, deaceia Berlinul e cel mai plictisitor oraș în carnaval.

Astăzi carnavalul nu mai e ce-a fost. Cu toate acestea Veneția și mai ales Roma — sub ochii Papei! — sunt cele mai vestite orașe, în care se fac petreceri de carnaval.

Și Spaniolii se țin bine. În general numai popoarele catolice fac abuz cu petrecerile în carnaval.

La noi, Românii, se găsesc urme de obiceiuri romane, deci păgâne, care ne amintesc Lupercaliile și Saturnaliile. La Saturnalii, se jertfia un porc, al cărui cap se puneà la picioarele zeului—asta e întocmai Vasilca noastră. Obiceiul sorcovei exista la toate popoarele vechi, iar la Romani, la serbările de primăvară, la Lupercalii: atunci se sorcoveau Romanii, urându-și an bun. Sorcovirea se făcea la ei la începutul anului (în Martie), când se naște zeul soarelui; la noi obiceiul a trebuit să-și schimbe timpul, fiindcă s'a schimbat începutul anului. Mascarea și travestirea așa de obicinuită la Saturnalii o avem și noi în obiceiul celor ce umblă cu steaua și cu vicleimul. Steaua e un obicei păgân; și Romanii și Germanii, la serbările solare, în Decembrie, închipuiau soarele, ce se renaște printr'o stea, pe care o purtau prin orașe, cântând laude soarelui. Vicleimul e un obicei creștin, în parte numai, căci obiceiul travestirilor în fel de fel de haine și mascarea Irozilor, ne amintesc pe Satirii și Bachanții dela Saturnaliile Romanilor.

Tot la începutul anului, Romanii își făceau urări de an bun la semănături și-și făceau daruri câte un plug, mai ales că erà tocmai vremeà aratului. Acest obicei e Plugușorul nostru, trecut și el la Anul Nou al nostru, în loc să fi rămas în Martie. În urmă colindele.

La noi nici odată carnavalul n'a fost ceia ce a fost el în țările Apusului. În cronicarii noștrii nu găsim nimic, că ar fi existat și la noi obiceiuri sgomotoase și luxoase

în carnaval. Petrecherile, care se fac azi, balurile mascate și celelalte, sunt lucruri introduse din Franța ¹⁾).

La Crăciun și Anul nou, la Bobotează, se observă multe obiceiuri, care nu sunt de cât resturi din datinele păgânești, însă multe din ele sunt botezate creștinește, cum sunt: steaua, vicleimul, sorcovele, plugușorul, vasilca, etc.

Un obicei, care se păstrează la țară, este vrăjitul din seara anului nou. Fetele mari și flăcăii vrăjesc ca să-și afle cum le va fi scrisa. Fetele pun punte și numără d'andaratele parii dela gard.

O sărbătoare pusă de popor fără știrea lui Dumnezeu, păgânească, fără îndoială, este așa numitul *Sân-Petru de iarnă*, sau *Filipii de iarnă*, care corespunde cu sărbătoarea: *Aducerea cinstitului lanț*. Trei zile femeile nu lucrează nimic, nu dau gunoiul afară din casă, ba unele nici nu mătură prin casă, nu dau sare, foc, și nimic din casă, căci e rău de pagubă, îi ia lupul dobitoacele din curte.

Miercuri, în săptămâna I-a a postului celui mare, se serbează *Miercurea cea strâmbă*, pe care poporul o serbează cu multă frică, căci de vor lucră ceva, li se va strâmba gura la ceafă.

Joi, în această săptămână se serbează *Ioia epelor*, în care nu se lucrează, căci e rău de înțepături.

Vinerea din această săptămână se serbează *cele unspre-zeee vineri*, *vinerea frumoasă*, etc.

În *Sâmbăta lui Lazăr* nu se lucrează la lucru voi-

1) G. Coșbuc, Revista Albina.

nicesc, căci este rău de căzături, de oarece Lazăr a fost un sfânt care a murit căzut dintr'un arbore.

Marțile și Joile dupe Paști, nu se lucrează, căci e rău de grindină.

In *a treia Marți dupe Paști*, cade sărbătoarea numită *Ropotinul țestelor*. Femeile se strâng și fac țeste, altceva nu lucrează în această zi. In această zi, fetele mari, rămase nemăritate, fac un țest, îl pun pe foc, îl ard, se înroșește bine, și bagă sub el de viu un cocoșel. Ele cred, că se vor mărită în curând.

In ajunul sf. Gheorghe, se serbează *Mâncătoarea*, când trebuie să te plimbi dimineața, până în răsăritul soarelui, prin holdele pline de rouă, ca să fii sănătos peste an. In noaptea de sf. Gheorghe, vrăjitoarele umblă în pieile, goale prin holde de iau sporul câmpului și laptele vitelor; un om din sat trebuie să cânte toată noaptea —cum și în ziua de sf. Gheorghe—din bucium, căci sunetul buciumului ia puterea acestor vrăjitoarese.

Sf. Iuda, Eliseu, Vartolomeu, Gherman, se serbează de frică că va bate grindina holdele.

Ziua *Nașterii sf. Ioan Botezătorul*, poporul o numește *Sânziene* sau *Drăgaica* și nu e bine să lucrezi, căci te pocește, vei înnebuni și vei jucă ca Drăgaicele. Drăgaicele sunt o specie de șoimane, rusalii sau sfinte, care opăcesc pe oameni. In această zi femeile, și cu deosebire cele ce descântă, pleacă de noapte pe câmp și adună din tot felul de ierburi și buruene, pe cari le păstrează peste an pentru leacuri. Cu deosebire usturoiul luat din Sânziene e minunat de bun pentru leacuri. In ziua aceasta e bine să umblî încins cu o cicoare, căci nu te

vor durea șalele și vei fi ferit de a fi luat de Drăgaice¹⁾.

Iată ce zice D-l G. Coșbuc despre superstițiile sau sărbătorile fără rost ale poporului nostru român dela țară:

Despre sărbătorile cele multe ale voastre, câte nu sunt rânduite de biserică, n'aș mai face pomenire, dacă n'ar fi cu adevărat prea din cale afară multe. Acum, nu-mai că sunt multe, n'ar fi mare rău; dar e rău mare că zilele anului sunt numărate și dacă iai multe zile de sărbătoare, o să rămâie puține zile de muncă. Socotind Duminicile și sărbătorile legiuite, sunt optzeci de zile pe an în care legea ne oprește dela lucru. Apoi, fără frică de păcat, eu zic că voi mai aveți alte optzeci de zile în care nu lucrați, pentru primejdie de foc, de grindină, de boale vouă și vitelor. Sunt la un loc o sută șasezeci de zile; fac 23 de săptămâni. Cât pe aici jumătate din an! Bărbații mai țin, mai nu țin sărbătorile băbești, dar femeile se țin cu dinții de ele. Nu torc, nu țes, nu pun mâna pe ac, ba nu fac nici foc. Prin nordul Moldovei și prin Bucovina, toată săptămâna dintâiu a postului mare, vestita săptămână a Sân-Toaderilor, nu fierb femeile nici de mâncare, căci așa e legea să nu facă fiertură de frica năvășilor cai ai Toaderului. Dar mă mir ce mănâncă? Mare ți-e lumea ta, Doamne, și multă nebulie mai încape în ea!

Să stai să te miri ce sărbători își croesc femeile. Cam așa: ziua furnicilor, ziua gândacilor, a șerpilor, a broaștelor, a gângăniilor, a puricilor, a lupului, a ursului. Toate sunt primăvara, afară de a lupului, care nu e mulțumită numai cu o zi, ci cu multe, ba ținute și câte trei

1) Parochul T. Bălășel, Revista Albina.

lanț ca la Filipii de iarnă. Astea toate ca să te apere de dihăniile acestea. Apoi ziua ciumii, a vărsatului, a holerii și a altor boale; apoi zile cari te apără de strigoi, de moroi, de iezme, de Rusalii, de potcă și ceas rău, de obrinteală și de zgaibe, de uime și de scurte. Apoi sunt altele nu știu pentru ce, ziua bouului, a treia zi după sf. Gheorghe (poate că pentru Marcu din ziua asta, căci Marcu evanghelistul are în icoană un bou lângă el); ziua cailor, în Sâmbăta Sân-Toaderilor, când femeile trag caii de coadă; ziua epelor, într'o Joi, înainte de a cailor; ziua porcului, sau Ignatul, când n'ai voie să lucrezi nimic până nu vezi sânge. Ziua ouălor la mijlocul postului mare; ziua urzicilor când urzicile își fac nunta lor. Vezi, ce frumos le știu potrivii femeile, toate în ciuda fusului și-a furcii?

Apoi sunt alte sărbători împreunate cu anume obiceiuri, dintre care beția, se înțelege, e cea mai de dai Doamne. La Mucenici e de-avalma, cu cele patruzeci de păhărele de vin, și părinții silesc și pe copii să dea peste cap sfintele păhărele. La Spolocanie, ori ziua nevestelor, se 'ncumetresc numai femeile, prin Moldova, și toată ziua beau ca să-și spele gâtul de mâncările de dulce la intrarea în Postul Paștilor, o zi în care :

Ticălos bărbatu-meu,
El muncește și eu beu !

La Ropotin, o sărbătoare mai ales a Oltenilor, femeile fac țesturi toată ziua și se cinstesc ca Moldovenile la Spolocanie, iar fetele de măritat bagă în cuptorul fierbinte un cocoș viu și-l ard așa chinându-l, ca să se

mărite mai curând. Prin Muntenia mare au țărani nu știu ce Gherman ori Caloian, în chip de păpușă, pe care o îngroapă și-o plâng ca pe un om mort, într'o zi anumită din postul mare, și la nebunia asta iau parte și bărbații, lăsându-și plugul în brazdă și bocindu-se; apoi Caloianul învie, și tot satul o dă pe chef și pe voe bună!

Sunt unele sărbători băbești luate după ale bisericii, dar calendarul bisericii le însemnează cu cruce neagră numai pentru preoți; iar pentru cele legiuite pentru toți creștinii le scrie cu cruce roșie. Acestea cu cruce neagră cad în zile de sărbători păgânești, de dinaintea venirii Domnului Hristos, pe care biserica nu le-a putut înlătura ca să nu tulbure pe păgânii ce se încreștinau și cari tot mai țineau la ale lor. Acum n'avem, creștinilor, nici un zor să le mai ținem, căci doar nu suntem păgâni! Și mai ales cu obiceiuri păgânești, cu zuruit de lanțuri și cu umblare în pielea goală pe lângă casă și livadă, ca la ziua de Mucenici ori a lui Alexe omul lui Dumnezeu, nici cu credințe deșarte ca bețiile reglementare și cu furarea toacei dela biserică și nici cu vrăjitorii, cu făcături de dragoste, și nici cu frica babelor gușate că ne apărăm de strigoi și de Todorusalii. Nici cu gogorițe, că de vom lucra în ziua paserilor, o să ne mănânce vrăbiile cânepa, pe care n'o prea semănăm — ori că vor trage lupii la vite cum trage baba cu acul, în ziua lupilor.

Nu așa, creștine, nu. Acestea sunt lucruri de răs. Și ne sperie de geaba. Și ne fac să ne pierdem vremea. Voi credeți că faceți bine și nu e bine. Și poate nici nu știți că faceți rău, ținând zile nelegiuite. Dar ascultați preoții și întrebați-i că ei vă pot spune din altar în fiecare

Duminică dacă sărbătorile sunt băbești ori nu, câte s'ar potrivi în săptămâna ce vine.

Dacă răspundeți că și strămoșii noștri le-au ținut și nu s'au mai plâns că-și pierd vremea cu ele, nu-i adevărat. E scris prin cărțile vechi, cum se plâneau și pe atunci preoții și episcopii că neamul nostru ține sărbători fără socoteală de creștin și de om cuminte. Și apoi să vă fie aminte că strămoșii noștri n'aveau nevoie de atâta vreme ca noi acum, și nici de atâta muncă. Ei erau mai mult păstori, cu turme mari, și nu știau de atâta grâu ca astăzi, când toate pășunile ni-le-am făcut loc de arătură. Și nevoile lor erau mai puține, și nu erau pe atunci trenuri și atâtea fabrici și atâtea mașini. S'a schimbat lumea, și cu ea și felul muncii, s'a sporit și munca plugarilor, și s'a împuținat și vremea.

Și apoi să nu credeți că toate aceste sărbători băbești sunt din moși strămoși, și că păstrarea lor ar fi un lucru de evlavie și de credință către cele din străvechi. Sunt câte-va pe care le-au scornit acum mai de curând femeile. Și iacă-tă și cu asta te biruesc, că noi pierdem mai multă vreme de geaba de cât strămoșii noștri.

Dintre aceste sărbători, scornite mai de curând, aproape văzând cu ochii, sunt bunăoară Barbura, Todorusaliiile și Miezul-păreților. Toate trei sunt înjumătățiri: Barbura, împarte în două postul Crăciunului și cade cu Crăciunul într'o aceeași zi de săptămână; Miezul-păreților, împarte în două postul Paștilor, iar Todorusaliiile taie în două timpul dintre Paști și Rusalii, și amândouă cad Miercurea.

Credința în Rusaliiile, care te umflă și în caii lui Sân-Toader, sunt lucruri pe cari le-am luat noi dela Ruși

—că ei au Rusalcele, niște zâne ale apelor, și pe vestitul Ftoader al vânturilor—și ne-am făcut sărbători mari din zilele acestor cai, la începutul postului mare, și din împărecherea spaimei de Toader și a groazei de Rusalii, am scornit sărbătoarea Tudorusaliilor.

Barbura ne-au adus-o Grecii din țara lor, și nici n'a ajuns pe la toți Români, iar Miezu-păreților, ni-l'am făcut noi singuri, adică nevestele noastre. Strămoșii numeau postul mare Păresimi, iar înjumătățirea postului, miez-post sau Miezu-Păresimi. Vorba Păresimi începe să fie uitată, dar miezu-Păresimi o dăinuește și nemai fiind înțeleasă ni se pare că e vorba de păreți, căci cam așa sună.

Și-apoi de aici, haide, și-au și născocit femeile o sărbătoare a păreților. Ci-o fi și aia? N'au știut femeile ce poate fi, dar cevà trebuie să fie, au gândit ele. Și-apoi ici una, colo alta, au tot scornit câte cevà: că în ziua asta nu e bine să te atingi de păreți, să nu-i văruești, să nu bați cue în ei. Acum, urzeala pânzei se face pe cue bătute în părete, vezi tu, de aici altă poznă: în ziua asta nu e bine să urzești! Apoi dela urzeală s'a întins scornitura la toate lucrările câte au vre-o legătură cu pânza; furca de tors, la răsboiu, la fus, la răschitor, la suveică, la perie și daraci, la ac, la foarfece.

Și așa e păcat de moarte în ziua asta să coși, să țeși, să torci, să croești; apoi mai departe: să speli rufe, să faci leșie.

Vezi tu, câte nebunii născute dintr'o vorbă luată pe dos!

Și ci-că dacă lucrezi în ziua păreților, te dă Dumnezeu cu capul de păreți și te apucă nebunia și „tehuiala“ și

ți se încurcă mințile, și că o femeie ar fi urzit în ziua asta și a venit Dumnezeu și a înebunit-o de umblă când încolo când înoace (cum umbli când urzești dela un cuiu la altu) și o tot isbiă cu capul de părete și zicea Dumnezeu, de ciudă ca s'o învețe minte :

Miez-miez-miez-păreți,
Buf cu capu de păreți!

Și de-atunci ba să mai lucreze o femeie în ziua asta.

Vezi acum, creștine, cum își stârnesc femeile credința deșartă, și cum își fac spaime și năluci de geaba! ¹⁾

Iată cum își petrec femeile leneșe timpul și cum își cântă cântecul :

Măi bărbate, fii cu minte,	Una caldă, alta rece,
Cum ai fost și mai 'nainte,	Beau, de frică tot nu-mi trece.
la cânepa și mi-o vinde.	De urâtul cânepii,
Ș'o vinde p'un preț mai jos,	Luai calea uliții,
Că eu Lunea, nu mai cos.	Nemerii p'a pivniții.
Marțea țin de sărbătoare,	Când în fundul pivniții,
Miercurea de fată mare,	Dau peste sacul cu câlții.
Joia pentru dobitoace,	Uite bată-l Dumnezeu,
Iar Vinerea nu se toarce.	Nici aici nu scap de el.
Sâmbăta la periat,	Ia-l bărbate de-acolea,
De muncă m'am speriat.	Că-i pun foc pre legea mea.
Intru 'n casă să mă 'nchin,	Mai adă înc'o oca,
Dau peste oale cu vin.	Că mi s'a uscat gura.

sau altă
variantă :

Măi bărbate fii cuminte Iar Vinerea nu se toarce.
Ia'mi cânepa și mi-o vinde, Sâmbăta e de lăut,
Că eu Lunea nu lucrez, Dumineca de șezut.
Marția țin de sărbătoare, Uite a dracului nebuna,
Miercurea de fată mare, Cum își trece săptămâna.
Joia pentru dobitoace,

Luna Ianuarie

I. *La Romani*

Această lună, după cum am mai spus, n'a existat dela început în calendarul roman. Ea a fost introdusă ca începătoare a anului de către regele Numa Pompiliu (714—671 a. Chr.) în onoarea zeului Ianus.

Acest zeu a fost la început, fără îndoială, pentru primii Latini, zeul cerului luminos, al soarelui, iar mai târziu fu considerat ca zeul originii și începutului tuturor lucrurilor și ca atare, el deschidea cerul luminei, și tot el este acela care îl închidea ca și un portar ceresc.

În viața privată a fiecărui Roman el era zeul păzitor al porților, într'un mod mai general, zeul bortelor prin care lumina pătrunde în case. De aceea se reprezintă cu insigne de portar: o chee și un baston¹⁾.

Din aceste considerațiuni, Romanii l'au pus pe Ianus la începutul anului, consacându-i prima lună, care poartă numele său. El era considerat ca zeul generațiunii și al

2) La noi l'am asemăna cu Sf. Petru, care poartă cheile raiului.

nașterei, acela care deschide celor două epoce capitale, porțile vieții.

Asemenea era considerat că el a făcut să iasă primele izvoare de apă, prin unirea lui cu Jupiter (născându-se din unirea lor, zeul Fontus. — Zeul izvoarelor).

Mai era considerat ca protector al navigațiunii pe Tibru și al debarcaderului din față.

De aici se explică, de ce pe unele monede din acest timp, se vede pe o parte un cap dublu, iar pe cealaltă, partea dinainte a unei corăbii (rostrum) ¹⁾.

Iată care erau la Romani cele mai principale sărbători din această lună:

La 1 Ianuarie era la Romani un fel de serbare în onoarea lui Ianus Strena, Esculap, etc.; Clienții trimiteau daruri patronilor lor, sclavii și cei deveniți liberi, stăpânilor lor, prietini, unii altora, obicei care s'a păstrat și la noi până astăzi.

Anul Nou la Romani era subiectul unei deosebite atențiuni.

Nu numai familiile patricienilor, dar și acelea ale plebeilor, se adunau mai multe la un loc, petrecând până la ziuă în mijlocul celei mai vii animații.

Pe atunci ca și astăzi exista obiceiul ca oamenii să-și facă între ei urări de fericire, în speranța că noul an avea să fie mai bun ca anul expirat. După cum se știe patricienii aveau pe lângă casele lor o seamă de oa-

1) Posed una din aceste monede de argint întocmai cum e descrisă.

meni numiți clienți, care trăiau din aceea ce căpătau dela patroni.

În dimineața anului nou, clienții se prezentau la casele patronilor pentru a le adresa cuvenitele felicitări.

În schimbul urărilor de fericire, patronii dădeau clienților diferite daruri în obiecte și bani, fiecare în raport cu situația sa materială.

Toți oamenii de casă trebuiau să aibă partea lor.

Obiceiul acesta al cadourilor s'a păstrat cu sfințenie la noi, căci după cum se știe, o persoană ori cât de săracă, socotește ca o adevărată datorie, să dea bacșișuri sau mici daruri factorului și tuturor aceluia cari i-au făcut servicii în timpul anului.

Demn de amintit este faptul că și la Romani jocurile de noroc erau, foarte căutate în seara anului nou.

Partea aceasta atâta de privată a strămoșilor noștri, am moștenit-o și noi.

*Sărbătoarea Fraților Arvali*¹⁾ la 3 Ianuarie. Afară de sărbătorile, pe care frații Arvali le țineau în luna Maiu, în onoarea zeiței Dea Dia, precum și altele, pe care le celebrau la date nefixe, în cursul anului, ei mai serbau o zi în fiecare an la 3 Ianuarie printr'un sacrificiu solemn, în Capitoliu, invocând trinitatea capitolină (Jupiter, Junona și Minerva) pentru sănătatea împăratului.

Ei mai sărbătoreau asemenea în cursul anului evenimentele însemnate ca: nașterea, urcarea pe tron, sau diferite victorii ale împăraților.

1) Frații Arvali erau o societate de preoți dedicați cultului unei vechi divinități romane, care simboliza pământul producător.

Januales. Această sărbătoare se ținea la 7 Ianuarie în onoarea zeului Ianus. Ea consta în: alergări, lupte în circ, între animale și gladiatori, etc.

La 9 Ianuarie se serbă *Agonalia*. Această serbare era aranjată de un colegiu de preoți instituit la Roma și care se numea Salii Collini, numiți câte odată și Salii Agonenses sau Agonales. Ei organizau serbări și procesiuni mai ales în Martie și Octombrie. În luna Martie ei colindau stradele într'un fel de procesiune. În mersul procesiunii lor, ei executau fel de fel de jocuri, sărituri, salturi, de unde sigur le a rămas și numele, și cântau niște cântece foarte vechi și aproape fără înțeles nici chiar pentru ei, numite „Carmen Saliare“ ¹⁾.

Afară de procesiunile și dansurile, pe care le executau ei înșiși, Salii asistau la cea mai mare parte din ceremoniile religioase din luna lui Martie, cum erau *Feriae Martis* dela 1 Martie, *Equirria* dela 14 Martie, la sărbătoarea numită *Mamurius* sau *Mamuralia* din aceeași zi, la sărbătoarea *Annei Perenna* dela 15 Martie, la *Quinquatrus* sau *Quinquatria* dela 19 Martie, la *Tubilustrium* dela 23 Martie, etc.

În Octombrie Salii luau parte la sărbătoarea *Armillustrium*, care avea loc la 19 ale acestei luni.

1) Mai era, la 11 Decembrie o sărbătoare numită *Agonalia de Septimontium*, sărbătoare în amintirea fondării Romei, care se mai numea *Septimontium*, fiindcă era zidită pe șapte coline.

Asemenea se mai serbă *Agonalia* și la 21 Maiu.

1) Aceste *Carmen Saliare* aveau numele de „*Assamenta*, sau *Axamenta*, a cărui origine și înțeles erau asemenea obscure. Ele celebrau isprăvile lui Mars-Mamurius, dar conțineau asemenea și laude pentru alți zei și zeițe mari ai Romanilor, ca: Jupiter, Ianus, Junona, Minerva, etc.

La 11 Ianuarie, Juturnalia, sărbătoarea hydraulicienilor.

Juturna numită asemenea și Diuturna, este numele unei vechi divinități a izvoarelor, originară din Lavinium, metropola religioasă a Latinilor și transportată din vechime la Roma, unde îi era consacrat un izvor la marginea forului aproape de templu Vestei. Lutațiu Catul îi ridică un templu în Câmpul lui Marte, după primul război punic. Acest templu ca și multe altele, a fost restaurat de August. Sărbătoarea aceasta Juturnalia, se ținea, de toți aceia, care aveau însărcinări speciale cu apele de izvoare. Unii considerau pe Juturna ca soția lui Janus, cu care ar fi născut pe zeul Fontus.

La 13 Ianuarie Romanii țineau o sărbătoare în onoarea lui Jupiter Stator, adică a lui Jupiter, care a oprit mersul înainte al Sabinilor.

Jupiter a fost zeul suprem al Romanilor și era considerat ca zeu al luminei, căldurei, tunetului, fulgerilor, al proprietății, al războiului, al victoriei, al abundenței generale, al ploinei. În timp de secetă la el se cerea ajutor și scăpare. În onoarea sa se făcea atunci procesiunea „Pietrei care făcea să plouă“ *lapis manalis*, păstrată în templul lui Martie înaintea porței Capena.

Agricultorii înainte de semănat aduceau daruri și făceau rugăciuni lui Jupiter Dapalis (care proteje agricultura).

Carmentalia. Sărbare ținută 2 zile: la 11 și la 15 Ianuarie, în onoarea unei vechi divinități din Latium, numită Carmenta sau Carmintis. Ea avea două surori, una numită Porrima sau Prosa, cealaltă Postvorta. Se crede că ele ar avea darul de a profetiza prezentul și viitorul, și

că Prosa ar prezidă nașterile ușoare și naturale, iar Postvorta pe cele grele și nenaturale.

Cultul acestei divinități foarte scump și onorat de către mamele romane, a fost de timpuriu părăsit, după cum se probează prin absența inscripțiilor votive¹⁾.

Dela 21—23 Ianuarie avea loc la Roma serbarea numită „*Ludi Palatini*“, adică jocurile Palatinului (unul din dealurile pe care a fost zidită Roma). Se făcea o procesiune la Palatin, se aduceau jertfe și se organizau jocuri gimnastice, coruri muzicale, curse, etc.

Aceste serbări și jocuri se făceau în onoarea împăraților și regilor divinizați.

Luna Ianuarie

II. *La Români.*

Această lună se mai numește la noi Cărindar, Gerar și Ghenarie și are 31 de zile.

Numele ei, după cum am văzut, vine dela *Ianus*, vechiu rege mitologic al Latinului, căruia Romanii îi comemorau întâia zi a anului lor și îi țineau și sărbătoarea numită *Janualia*, despre care am vorbit.

La 1 Ianuarie noi Români avem sărbătoarea *Sf. Vasile*, *Tăerea împrejur* (Circumcisiunea) și serbăm *Anul Nou* cu toate obiceiurile legate de el și anume:

Colinde²⁾. Plugușorul, Buhaiul (Putina). Se mănâncă pur-

1) Relative la divinități.

2) Unii Români de peste Dunăre la Colind îi zic miuit, iar colindătorii se mai zic și pizeri.

cel. Se face pe scris. Se umblă cu Brezaia, Cerbțuul, Capra, Vasilca, Sorcova. Se adapă vitele de pe bani de argint sau de aur. Se numără parii. Se uită în oglindă. Se dă cu piciorul în vite. Se topește argint. Se ard perii de porc în vatra focului (jertfele de porci în onoarea Larilor, zeii de casă ai Romanilor), Se umblă cu grâu verde pe la case. Se dă cu orz, grâu, în fereastră. Se plesnește cu bicele. Se pun căciulile. Se citește în cafea. Se topește plumb sau cositor, se varsă într'un vas, se privesc figurile ce se formează și se proorocește din ele. Se dau copiii de grindă. Se mănâncă purcel și plăcintă cu bilete. Se fac piftii. Se fac daruri. Se fac urări. Se trimit felicitări. Se face cărindarul cu foi de ceapă, etc.

În seara anului nou (31 Decembrie) se dăruiește ceva de tată sau de mamă copilului care strănută, căci se zice că are noroc.

Tot în această noapte se pun pe fereastră în casă 12 jumătăți de ceapă și în fiecare se pune sare mărunță de bucătărie. Aceste jumătăți de ceapă însemnează cele 12 luni ale anului viitor. A doua zi de dimineață (1 Ianuarie) se observă ceapa și în care jumătate de ceapă va fi sarea topită, acea lună din an va fi ploioasă, — numărându-se lunile dela stânga spre dreapta.

Tot în această seară prin unele părți se fac bilete, în care se scrie câte ceva de bine sau de rău, și fiecare trage câte un bilet, și ce este scris acolo, se zice că de aceea va avea noroc.

În această zi după eșirea din biserică, finii se duc cu colac la nași, moașele la nepoți, nepoții la moașe. Acolo li se dă mâncare și băutură.

Iată ceva mai pe larg despre câte-va din aceste datine și credințe:

Sfântul Vasile (Anul nou). În ajunul anului nou, (Sf. Vasile), adică în ziua de 'nainte de ziua Sfântului Vasile, c'am pe la ora unu după amiază, copiii umblă cu plugușorul sau plugulețul, în cete de câte doi, trei și mai mulți. Unul din ei are un clopot împodobit în unele localități, cu flori de târg, ori cu busuioc și înfășurat într'o bazma. Acela sună clopotul la fereastra casei, zicând din gură plugul, care nu este altceva de cât o poezie prin care se urează gazdei, sănătate în acel an, rod la țările lui și câte d'alde astea; iar ceilalți au bice și troznesc, când cel ce urează la fereastră zic cuvintele „*Mănați măi, hăi, hăi!*”

Copiii cu plugulețul umblă până pe la ceasurile 3—4 când încep a umblă flăcăii cu *plugul cel mare*.

Pe unele locuri, împreună cu flăcăii, umblă și oamenii însurați din acel an (dintre cei mai tineri).

Sunt de diferite feluri, după localități, poeziile sau urările de anul nou. Ca de ex.:

Ploi la timp, noroc la plug,
Sănătate și belșug
Și la toate mesele
Inimile vesele.

Sunt și alte variante după localități, cu puține modificări.

Oamenii cei tineri, cum și unii din cei mai bătrâni, încă umblă cu plugul. Aceștia pun la un plug patru sau șase cai ori boi, doi inși încalecă, unul îi duce de căpăș-

tru, unul ține de coarnele plugului, un altul are o traistă cu grăunțe și toți ceilalți trosnesc cu bicele. Trag cu plugul o brazdă pe dinaintea casei și seamănă din traistă grăunțe; unul urează și ceilalți trosnesc. Aceștia nu merg cu plugul de cât pe la proprietari, ori arendași, la preot și pe la oamenii cei mai bogați din sat.

Cu plugul se umblă numai până se înserează bine; apoi în unele localități, după ce se înserează, încep a umbla iarăși flăcăii cu colindul ca și în seara de ajunul Crăciunului.

Obiceiul umblatului cu plugul sau plugulețul ne amintește una din sărbătorile strămoșilor noștri Romani. La începutul anului, care la ei se începea la 1 Martie, adică cu începutul solstițiului de primăvară, Ponteficele eșia cu plugul și trăgea o brazdă în ager publicis (țarina publică) și aruncă câteva grăunțe și ură să fie an roditor și îmbelșugat. În China, împăratul face încă și până astăzi tot astfel.

Icoane dela țară. Abia s'a înserat, și pe la ferestrele mici, aburite, tremură lumina făcliilor de ceară.

În casele gospodarilor voioși, e multă rânduială, toate așezate cu șic, ca să fie pe voia peșitorilor, sau feciorilor, deprinși a da raita.

În casa cea mare, din poiana bisericeii, vin fetele din partea de sus a satului, cu gând curat și voe bună, împletind norocul cu visul de noapte.

Cea mai în vârstă, aprinde sfioasă candela dela icoana Maicei Domnului, șoptind încet:

Pe un fir de busuioc,
În dar cu noroc.

Pe-un fir de izmă creață,
Un dar de dimineață.
Fir de rosmarin
Dac'o fi strein,
Gând de prooroc,
Vie cu noroc.

Fata face semnul crucei, și apoi împarte firicelele de busuioc, păr de porc și plumb.

Aproape de vatră, pe o măsuță mică cu trei picioare, stă un colac mare împodobit frumos. Acest colac îi copt în mezul nopței, și-i făcut din făină căpătată dela trei mori.

În mijlocul colacului, e aprinsă o luminiță de ceară curată, legată cu o panglicuță albă de mătase, și un fir de beteală, rupt anume din cununia unei mirese.

La miezul nopței, odată cu cântatul cocoșilor, sau pe vremea, când se scoboară cloșca cu pui spre asfințit, la casa dascălului Petre se sting luminile și-i liniște mare.

Numai în tinda casei, aproape de vatră arde tremurătoare luminița de ceară curată.

Fetele stau buluc în jurul mesei, iar trei din cele mai mari, făcând semnul crucei, pun mâinile pe colac, și rostesc tare :

Grâu de vară,
Grâu de toamnă,
Crai mai mare
Vino 'n cale
Te așteaptă
Fată mare
Crai de ghindă
Vin în tindă.

În urmă se împarte colacul în bucăți mici, luând fiecare câte o părticică, pe care o păstrează, legată la în-cingătoare.

— Mi s'a arătat aevea, — strigă una din ceată — așa cum îl știu. Ochii căprui, roșcovan și cu mustață trasă.

Celelalte fac haz, bat din palme, învârtesc între de-gețe busuioc și apoi zic fiecare :

Flori de busuioc,
An nou, cu noroc,
Busuioc de-o vară,
Să vie pe seară
Mândru și fălos,
Un flăcău frumos,
Busuioc udat,
Dela noi din sat
Dac'o fi departe
Să-mi trimeată carte
Dac'o fi din sat,
Să-l am ca bărbat.

În colț spre vatră stă mai în umbră Catinca cea mai tomnatică fată din sat.

În sufletul ei cuvintele astea, zise de atâtea ori, nu mai au nici o crezare. Ursitul ei, pare plecat ori mort. Știe ea că nici cărțile nu i-au arătat mai bine, nici bobii mării Floarei. Ea n'a visat nici odată, măcar o arătare de om. Nu știe Catinca, de ochi albaștri, căprui ori negri ; în calea ei n'a zâmbit nimeni și nimeni nu i-a rostit un cuvânt de dragoste. N'are salbă la gât, nici teanc a-casă, doar sunt nouă guri, tot unu și unu !

Să fie a focului de zestre, suspină supărată biata Catinca!

La hără sta ca o momâe, nimeni nu-i spunea un cuvânt, și nici un flăcău nu se prindea în stânga ei.

A băut apă din urmă de lup, a sărutat crucea dela răspântie, a gustat rouă din floarea liliacului a luat țărână din urma popii și tot de geaba. Ii fată de peste trei-zeci de ani, voinică și frumoasă dar fără pic de noroc!

Și cum sta ea așa rezemată în stâlpul dela vatră, privind tristă la celelalte fete, și topindu-și cu luare aminte plumbul, numai iată, că i se arată între florile de plumb un voinic! Și în țeava de trestie, i s'a părut, că a trecut așa, pe dinaintea ochilor, o vedenie de voinic, și atunci a început și Catinca să fie mai veselă; i s'au îmbujorat și ei obrazii, ca doi trandafiri primăvăratici și în sufletul ei de fecioară îmbătrânită, s'au trezit cuvintele mamesei:

— Lasă maică, nu fii tristă, *căci fiecare buruiană își are umbra ei!*

Catinca s'a apropiat atunci mai cu îndrăzneală de ceata fetelor și printre răsul lor argintiu se amestecă și glasul ei aproape răgușit.

Fetele fac horă, înconjurând masa, privesc voioase una la alta, ducând domol pasul înainte și înapoi, și legănând trupurile alene.

Catinca gustă din ulciorul cu vin purtat din mână 'n mână, își șterge buzele cu mâneca și apoi începe:

Foae verde siminoc,
Bateți fetelor pe loc.
Hora-i mare, flăcăi n'are,
C'au murit de gălbinare.

Verde foae trei lipane,
Rău-'i de fete sărmâne
Zică lumea tot ce-o vrea
Eu îmi văd de treaba mea.
Bun 'i Dumnezeu cel sfânt,
Orice umbră pe pământ
Fie floare, ori și ce-i,
Ș'are buruiana ei.

Fetele prind curaj, hora se întinde voioasă, până în răvărsatul zorilor, când fiecare duc la vetrele lor, visul tinereții, făurit din dragostea curată. Catinca e voioasă, treaba îi merge mai cu spor, căci acum tot satul știe că peste trei zile, îi vin logodnici din alt sat dedeaparte.

Dumnezeu are grija tuturor! ¹⁾

Anul nou în București, odinioară

Cum erea serbat de către Domn, boer și popor.

Vremile se schimbă și deodată cu ele și obiceiurile. Bucureștii s'au prefăcut, s'au reinnoit, s'au schimbat, nu mai sunt ce au fost odinioară. „Minunata și de Dumnezeu păzita cetate“ — cum vorbesc prăfuitele hrisoave despre scaunul Țării Românești — a lăpădat ce a fost al ei: acele obiceiuri strămoșești, patriarhale, frumoase, și a împrumutat dela străinii, pripășiți în țară la noi, alte obiceiuri, care nu se potrivesc și nu se vor potrivi nici odată cu datinele și credințele noastre.

1) C. Vlădescu Albești.

Dar, vremile se schimbă și deodată cu ele și obiceiurile, căci, „nu sunt vremile sub cârma omului, ci bietul om sub vremi!“

Odinioară în scăunatul oraș al Țării Românești, *Anul Nou* se sărbătorea cu alaiu mare, de către Domn și boeri și cu cinste de către popor.

Domnii Țărei, pe lângă celelalte obiceiuri împrumutate dela împărații greci, au luat și ceremonialul bizantin al serbărilor la zile mari.

În rândul bogaților, în ajunul *Anului Nou*, se împărțeau daruri. Voevodul Țărei primea pe fiecare boer după situația sa. Copiii de casă aduceau pahare de țuică sau de vutcă, zaharicale, dulcețuri și cafea turcească.

Pe unii din acești boeri, pe cei de seama întâia, cum erau banii, spătarii, logofeții, vornicii, hatmanii, și alții, îi oprea la masă; pe cei de seama a doua și a treia îi ospăta numai în picioare, fără să-i oprească la masă.

După ce plecau boerii de seama a doua și a treia, veneau breslele cu isnafii lor, urând Domnului un an fericit.

În ziua de *Anul Nou*, Domnul Țărei se ducea la Mitropolie și ascultă slujba, slujită de însuși Mitropolit și arhieriei. La eșirea din biserică îl așteptau *vânătorii domnești*, cu o sumedenie de vânături: căprioare, cerbi, iepuri.

Alaiul domnesc plecă dela Mitropolie și se ducea la Curtea Domnească. Pe sub picioarele Domnului și boerilor, ce alcătuiau alaiul, poporul, neguțătorii, breslașii, prostimea, întindeau covoare, basmale, și altele, care erau acoperite cu bani de către Domn și boerii săi.

Sosind la Curte, Domnul împărțea haine de preț,

presărate cu nestimate sau îmblănite și învestmânta pe boeri cu caftane.

Adresându-se către persoana căftănită. Voevodul îi zicea cuvintele acestea :

— *Pentru osârdia și credința cu care ai slujit țării:*
sau :

— *Te cinstesc cu acest caftan pentru multa vreme de când stai fără chiverniseală și pentru evghenia neamului tău.*

După ceremonialul împărțirii caftanelor și hainelor scumpe se dădea la Curte ospățul cel mare de *Anul Nou*.

*Mândra masă e întinsă
Și de mari boeri cuprinsă.*

Acest ospăț a rămas de pomină în toată țara și a trecut și peste hotare. De el ne pomenesc și cărturarii străini ce au fost prin țară, și solii împărățiilor din apropierea țărilor noastre, cari au avut tericirea să se ospăteze la el.

Ospățul de *Anul Nou*, care se dădea la Curtea Domnească era încărcat cu toate bunătățile din lume.

Mâncărurile erau pregătite de cei mai vestiți meșteri bucătari din Țarigrad și din țară.

Din mulțimea bucatelor nu lipsea mult gustatul pilaf, claponul cu coconari, clapon îngrășat cu migdale de Țarigrad, și alte bucate gătite cu carne de caie. Masa mai era încărcată și cu alte lucruri minunate de ale mâncării aduse din Țarigrad și din Grecia.

După masă se serveau mere moldovenești, cașcaval din țară, posmagi din Brașov (pesmeți), caimacuri. Ur-

mau apoi prăjituri, cataifuri, sarailii, baclavale, budinci, locum de Smirna, halva de Adrianopol și cofeturi.

Dar cea mai de căpetenie din toate aceste dulcețuri, era turta cea mare cu bilete de plăcintă, cum 'i se zice azi. Aceste bilete aveau aluzii de multe ori foarte atingătoare și acela care nemerea vre-unul trebuia să-l citească în auzul tuturor.

Nu lipseau dela ospăț nici paharele pline, cari aveau în fund „floarea busuiocului, stăpânul norocului“, căci busuiocul era considerat ca o plantă sfântă și aducătoare de noroc.

Vinurile erau gustoase, căci ele erau vinuri tot unul și unul, din cele mai vestite podgorii ale țării și din viile domnești.

Inainte de a gustă din mâncări, Domnul, împreună cu boerii, ciccneau păhăruțele cu vutcă de Dantzig, sau făcută în țară, ori vin hermeziu, ori ravac sau baș-rachiu.

Oaspățul de *Anul Nou* din Curtea Domnească a rămas multă vreme de pomină prin următoarele versuri :

*In oraș la București
In curți nalte și Domnești
Mândră masă e întinsă
Și de mari boeri cuprinsă.*

Poporul, mahalagii, prostimea, cum i se zicea pe atunci, sărbătorea și ea, în felul ei, *Anul Nou*.

Odinioară, în ajunul *Anului Nou*, ulițele strâmte, nepardosite ale orașului Bucuriei, răsunau de glasul colindătorilor :

*Aho! aho! plugul badei cu 12 boi
Boi bourei
In coadă codălbei,
In frunte țintați,
In coarne 'nfierați,
Pe pânteci bălani,
Pe spate plăvani,
Fiecare de câte cinci ani,
Mânați măi, hăi, hăi!*

Și colindătorii, copiii și flăcăii își isprăveau urarea cu aceste cuvinte :

*Noi din suflet vă dorim,
D'acum și până murim,
Câți cărbuni în cel cuptor,
Atâți mândri gonitori.
Câte pae sus pe casă,
Atâția galbeni pe masă,
Câte fire în manta
Atâtea vaci a făta.*

Seara porneau băeții cu biciuri și clopoțele: trosneau din biciuri și sunau mereu din clopoțele.

Robii boerilor, țiganii, colindau și ei cu o tavă, pe care aveau un cap adevărat de porc, cu bot, cu colți, cu ochii striviți și cu urechi înțepenite.

De departe se auzia glasul lor și vâzâitul buhaiului.
Eră *Vasilca*.

In dimineața *Anului Nou* copiii umblau cu sorcova și urau un an nou cu fericire.

Să înfloriți
Să trăiți
Ca un măr
Ca un păr
Ca un fir
De trandafir.

Fetele bucureștene ale mahalagiilor, în seara spre *Anul Nou*, făceau scaldătoare cu smântână de cânepă, care n'a trecut prin ciur, în ajunul Crăciunului, când au făcut aluat pentru turte.

În scaldătoare se bălăceau așa de tare, ca să nu audă nimic. Asta o făceau după ce colindătorii s'au rărit.

Apoi eșiau afară și ascultau încotro latră un câine, căci într'acolo aveau să se mărite; și dacă pricepeau, după lătrat, cam cât de tânăr putea să fie câinele, tot așa avea să le fie și mirele.

Apoi puneau un fir de busuioc în gard și 'n ziua de *Anul Nou* veneau să-l ia ¹⁾).

Boboteaza, 6 Ianuarie. Botezul Domnului. Numele acestei sărbători arată că originea ei se trage din Orient. Slavonește se zice Bogbotează (Bog e Dumnezeu) adică botezul Domnului.

Grecește se zice „Epiphania“, cuvânt care însemnează manifestație—arătare.

La început erea ținută spre aducerea aminte a două fapte care păreau că constituiesc mai evident arătarea Mântuitorului în lume ²⁾. Sf. evangelist Ioan : La început

1) D. Caselli.

2) „Cel ce te-ai arătat Christoase Dumnezeuul nostru

a fost cuvântul . . .) 1) arătare, în carne prin nașterea sa ; 2) arătarea sfintei treime prin botezul său.

Serbarea nașterii Domnului sau Crăciunul, se confundă deci înainte cu Boboteaza. Separațiunea lor pare a nu fi avut loc mai înainte de sfârșitul secolului IV-lea.

La 7 Ianuarie avem sărbătoarea Sf. Ioan Botezătorul

Obiceiuri și credințe la Bobotează și la Sf. Ioan (Iordan). În ajunul Bobotezei, preotul umblă cu botezul din casă în casă. În unele sate femeile fierb grâu și îl fac colivă. Pun masa cea rotundă pe care mănâncă, în pat și pe ea pun strachina cu colivă, o sticlă cu vin, azime calde și bani. Intrând preotul cu botezul în casă, după ce botează, ia lingura, svârle o lingură de colivă sus în grinda casei sau în tavan, zicând : „spor și isvor“.

Gustă apoi din colivă și din vin împreună cu dascălul, apoi vinul îl deșartă în vasul ce'l au, azimele le pun în desagi, apoi iau și gologanii. Sătenii cred că câte boabe s'au lipit sus, atâtea chile de grâu au să facă în vara viitoare și că au să aibă spor la bucate și să crească înalte ca în grindă. Apoi îi duc de botează în coșarul vitelor, la cotețele păsărilor, porcilor ș. a., căci cred că vitele și păsările le vor fi apărate de boale și de lupi peste an. Tot atunci le dă și mușchiu de porc, ori picioare, căpățină, cum și fuiorul de in sau de cânepă. De aci vine și zicătoarea: „Ca fuiorul popei pe d'asupra“.

Unii spun preotului să șează pe pat, căci ei cred că au să le stea logoditorii și cloșcile pe ouă.

În unele localități gazda presară grâu și alte grăunțe pe jos, ca să calce preotul pe ele și astfel ei cred că au spor la bucate. Acele grăunțe le seamănă împreună cu celelalte semințe.

Tot atunci în unele sate preotul dă fetei sau flăcăului gazdei câte o rămurică de busuioc din șomoioagul sau pământul cu care botează. Aceștia pun acel busuioc în sân și seara când se culcă îl pun sub perna pe care se culcă, căci cred că în noaptea aceea au să viseze pe ursitul sau ursita ce are să ia de soț.

În alte localități fata ori flăcăul pun o rămurică de busuioc și mărgelile pe pragul ușei, ca astfel când preotul intră în casă, să treacă peste ele. Apoi le ia și le pun noaptea sub căpătâiu, ca să viseze pe ursitul ce au să-l ia.

Preoții bătrâni, în vechime,—acum vre-o 40 de ani, când vroiau să iasă din casă, începea să se vaite:

„*Aoleo! șoldu*“, ca gazda să le dea șoldul porcului.

De aci se zice: „*șoldul popei*“.

Tot în seara de Bobotează femeile fac piftie, căci cred ele că tot anul fața le va fi fragedă ca piftia.

În ziua de Bobotează, după terminarea slujbei și sfințirea apei, preotul botează pe toți cei ce au venit cu caii. Aceștia apoi se iau la întrecere pe câmp; iar flăcăii și oamenii tineri merg cu puștile pe la bogătașii satului și dau cu pușca și capătă bani.

In ziua de Bobotează, (6 Ianuarie), este obiceiul a se aduce la biserică: rânză de alun, *slănină* de porc tăiat în ziua de Ignat, busuioc roșu, ș. a.

Când preotul slujește în biserică, atunci, bine înțeles, se zice, că sunt slujite și aceste nimicuri.

Rânza aceea de alun, este bună pentru căderea *rânzei*, slăcina de porc, ca să se unșă *cei răi* (amorteala de mâini, de picioare, epilectici), busuiocul roșu, este pentru *buba rea*, — pentru dalac. Se face astfel: Il toacă pe

vătraiu și-l pune pe foc ca să se facă scrum. Acel scrum, îl ia și-l pune într'o lingură cu apă, și apoi îl bea.

În ziua de sf. Ioan, oamenii se *iordănesc*, adică își toarnă apă unii pe alții¹⁾.

Dela 16—18 Ianuarie se țin sărbătorile numite *Circovii de iarnă*, zile rele de trăsnet și vifore numite și *Fulgerătoarele*.

La 18 Ianuarie, poporul serbează sărbătoarea *Atanasie* și *Chirilă*. Ii zic Tănase de ciună, căci se crede că acest sfânt umblă cu ciună și că el o ține legată și numai când voește îi dă drumul. Femeile nu dau cenușa afară, precum nici gunoiul, care îl mătură din casă, ci îl pun undeva în tinda casei sau în vatră, ca astfel să nu supere pe sfântul și să dea drumul ciunei. Acestei sărbători îi mai zic ei și *Chilip* din dulcele Crăciunului.

Sfântului Chiril, i se mai zice și Chirică sau Chirica Schioapa și se crede că el ține dracii de păr.

La 30 Ianuarie este sărbătoarea Cei trei Sfinți Ierarchi: Vasile, Grigore și Ioan. (Tresfetițele)

Luna Februarie

1). *La Romani*

Luna Februarie, la Romani Februarius, după cum am văzut, n'a existat dintru început.

Ea a fost introdusă în an de către Numa Pompiliu (714—671 în. Chr.)

Romanii celebrau în această lună sărbătorile expiatorii: „Februales“ de unde și numele acestei luni.

1) Revista Creangă.

Această lună era consacrată zeilor Mânes și purificațiunilor și termina anul.

Sărbătorile, pe care le aveau Romanii în această lună erau :

La 5 Februarie, Romanii aveau sărbătoarea *Concordiei*.

Concordia era o divinitate romană semnificând unirea între membrii unei familii sau ai unei regiuni. În cultul privat ea presida la unirea conjugală.

Femeile măritate o țineau în special la sărbătoarea numită *Caristia* la 22 Februarie. O mai țineau asemenea la 30 Martie cu Pan, Ianus și Salus; la 1 Aprilie cu Venus și Fortuna virilis.

Concordia a avut un cult public la Roma, ca Venus Cloacina, însemnând alianța Romanilor și Sabinilor. Ea avea un templu în Comitium. După unirea definitivă dintre plebei și patricieni, Camille ridică un templu Concordiei.

Feralia — 13 și 21 Februarie.

La 13 și 21 Februarie se țineau sărbătorile numite zilele morților (dies parentales) care coprindeau așa numitele sărbători ale morților sau *Feralia*, iar în dimineața viitoare se dedea un banchet familiar constituind serbarea numită *Caristia*.

Sărbătoarea zeului *Jupiter Latiaris*. 13 Februarie se păstra la Roma din timpurile cele mai vechi sub numele de *Feries latines*; se celebra de obicei primăvara la date variabile. Sacrificiul consta dintr'un taur alb procurat prin contribuția tuturor, apoi după ce'l junghiau îl împărțiau

între ei. Mai erau și alte jertfe aduse de diferitele orașe care luau parte la serbare. Se mai obișnuiau încă și sacrificiile omenești. De obicei se ucidea un condamnat la moarte.

Sub patronajul său se celebra în fiecare an sărbătorile „*întoarcerii armatei*” sau *Jocurile romane*. Jupiter se serbă odată cu Minerva și Junona, formând cu toții *triada Capitolină*, al cărei cult se răspândi în lumea întregă.

La 15 Februarie Romanii aveau sărbătoarea „*Lupercalia*”.

Aceasta era o veche sărbătoare celebrată în onoarea zeului Lupercus. Acesta era un zeu al păstorilor, care apăra turmele lor de lupi, și favoriza înmulțirea lor. Pe partea de N. a Palatinului era o peșteră numită Lupercal consacrată zeului Lupercus, care zeu mai târziu a fost confundat cu zeul Pan. Se înfățișa îmbrăcat cu o piele de capră, care era costum și al preoților „Luperci”.

Sărbătoarea Lupercaliilor, care se zicea că datează din timpul lui Romul, se celebra după cum am spus la 15 Februarie, care zi se numea „*dies febricatus*”. Era o ceremonie de purificațiune destinată a favoriza înmulțirea roadelor pământului, a locuitorilor, a turmelor. Ea se începea prin tăerea unui berbec pentru zeul Lupercus.

În timpul ospățului ce urmă se aduceau doi tineri de familie nobilă; sacrificatorii le atingeau fruntea cu cuțitul lor plin de sânge, apoi le ștergea sângele cu un smoc de lână muiat în lapte; tinerii trebuiau să arăte o mare bucurie și veselie. După serbare preoții lupercali, fără alt vestmânt de cât o cingătoare de piele de capră,

învârtind în mâinile lor curele făcute din alte piei de capră, porneau pe strade. Femeile care doreau să facă copii eşiau şi stau în calea lor, ca să fie atinse cu acele curele, crezând că vor rămâne însărcinate.

Quirinalia era la Romani o sărbătoare religioasă, care se celebră la Roma în onoarea zeului Quirinus cu 13 zile înainte de calendele lui Martie, adică la 17 Februarie. Era o sărbătoare publică şi în ziua aceea nu se lucra, nu se ţinea servicii, nu se făcea nimic. Origina acestei serbări nu se cunoaşte, se ştie numai că era foarte veche, poate chiar că data dinaintea fondării Romei. Ea se celebră *in colle* pe Quirinal, unde era şi templul lui Quirinus.

Sărbătoarea Quirinalia se mai numea şi sărbătoarea Nebunilor *Stultorum Feriae*.

Mulţi autori vechi: Ovid, Plutarc, Festus, au explicat acest nume adăogând ziua Quirinalii la altă sărbătoare religioasă a Romei, anume la sărbătoarea numită Fornacalia. Pentru a celebra Fornacalia, care ţinea mai multe zile, poporul roman trebuia să se grupeze în curii (subdiviziunea tribului) adică în cete.

Fiecare curie avea ziua sa fixată dinainte şi pentru ceremonia finală, când se reuneau toate curiile, era destinat forul. Dar cum în fiecare an se găseau persoane, care uitau să se ducă în for în ziua când curia lor îşi celebră Fornacalia sau care nu ştiau din ce curie fac parte, li se zicea Nebuni—Stulti; ei erau ţinuţi să-şi repare uitarea chiar în ziua de Quirinalie. Această explicaţie însă se împiedica de o dificultate:

Ovid, spune că sărbătoarea Nebunilor cădea în ultima

zi a Fornacaliilor și pe de altă parte Fornacalia n'avea zi fixă; data ei era în fiecare an aleasă de către preotul cel mare al curiilor (Curio Maximus). Cum atunci ultima zi a unei sărbători mobile putea să cadă tocmai la 17 Februarie? E mai probabil că acest nume de sărbătoarea nebunilor provine din pricina vre-unor jocuri și distracții prea vesele și nebunești, care se obișnuiau cu ocazia acestei sărbători numită Quirinalia și care poate erau analoage cu ceremoniile extravagante ale sărbătorii Nebunilor din evul mediu¹).

Fornicalia (Fornicas).

Țichindeal spune :

„Tocmai dela Romanii cei de demult, care la Februarie în 22 aveau sărbătoarea zeiței „Fornicalia“ sau Fornicas, adică „cuptorul“, care între alte jertfe aprindeau grâu cu pae neâmblatite în cinstea zeiței, au luat, și până în ziua de azi Românii ce țin, că la lăsatul de carne adică în ziua de zăpostire a postului Paștilor să facă focuri, că eu țin minte că făceau feciorii foc seara și aprindeau hodaițe făcute de pae, însă aceasta s'au oprit dela stăpânire pentru pricina focului.

Terminalia la 23 Februarie.

Aceasta era o sărbătoare atât publică cât și privată. Ea se ținea în onoarea lui Terme (Terminus) protectorul limitelor proprietăților private și teritoriului public al Romei. După legendă cultul său fusese întemeiat și organizat de Numa Pompiliu. La început cuvântul Terminus nu era poate de cât un epitet al lui Jupiter. Aceasta se înteme-

1) Vezi Innocent, La grande. Encyclopedie.

iază și pe acea că se celebră un cult al zeului Terme chiar în templul lui Jupiter Capitolinul.

Am spus că această divinitate Terme eră onorată și de stat și de particulari.

Terminalia privată eră celebrată de către proprietari la țară.

Ceremonia, care se repeta în toți anii, nu eră după toate probabilitățile de cât repetirea aceleia care se celebră în momentul, când se despărțeau proprietățile una de alta (la prima delimitare).

Piatra care servia de semn de graniță eră împodobită cu gherlande, se stropea cu parfumuri; aproape de ea se săpă un șanț, în care se vărsă sângele victimei sacrificate; un miel sau un purcel. Fructe, miere și vin se ofereau divinității. După ceremonie proprietarii pământurilor, pe care aceste semne îi despărțiau luau parte la un banchet comun, unde se cântau imnuri în onoarea zeului Terme. Cultul acestui zeu s'a păstrat până la sfârșitul păgânismului ¹⁾.

Sărbătoarea *Equirria* dela 27 Februarie făcea parte din cultul național, se celebra de pontifici și consta în curse de cai și căruțe.

Sărbătorile: *feralia*, *parentalia*, *lemuria* se țineau pentru sufletele morților și în timpul lor nu se făceau nunți; asemenea nici la calendae, none și ide din orice lună.

Notă. — La noi, Joi în săptămâna brânzei, poporul dela țară ține Joia furnicilor.

1) La noi când se pune temelie vre-unei case, se bagă un cap de miel sau de cocoș.

Luna Februarie

II). *La Români*

Această lună la noi se mai numește și Faur sau Făurar, căci în timpul ei agricultorul își făurește unelte de muncă.

Cu ea începe iarna să se mai îmblânzească, să se mai domolească și să se apropie de sfârșitul ei. Noapțile încep din ce în ce să se micșoreze, iar zilele să crească.

Se mai zice asemenea că Februarie ferecă și desferecă, adică când e frig prea tare, când e prea bine și frumos.

La 1 Februarie, cade și sf. Trifon și se ține și sărbătoarea numită Martinii de iarnă, ca ocrotitori împotriva lupilor, să nu vatăme vitele.

Iată o legendă despre Sf. Trifon ¹⁾:

Maica Precesta a avut un frate, pe Sf. Trifon. Acesta nu prea dădea crezământ soră-si, că a născut pe pruncul Isus, din binecuvântarea lui Dumnezeu și îi puneà la îndoală cinstea ei de fată; din pricina asta nu vorbeà cu dânsa și nici aveà ochi s'o vază.

Intr'una din zile, Trifon se afla cu mai mulți oameni la tăiat de vie.

Iacă pe o cărare, că trecea pe lângă gardul viei, o femeie tinerică, frumușică, cu un prunc în brațe, dar pe care oamenii n'o puteau cunoaște.

— „Măi, cine să fie femeușca cea cu plodul în brațe?“ întrebă unul și toți și-aruncară ochii într'acolo.

— „Cine să fie?“ răspunse Trifon, care cunoscù pe soră-sa „ia căteaua ceea a noastră“.

1) Această legendă aromânească necunoscută până azi, o găsim aproape întocmai între tradițiunile bulgare; cf. L. Schischmànoff, *Lég. relig. bulgares*, Paris, 1896, p. 125.

Sfânta Fecioară, care se duceà să-și facă moliftă de 40 de zile și să închine pe prunc în templu, se întoarce din cale înapoi, când auzi cuvintele dușmănoase, cu care o cinstia frate-său, tocmai când se ducea la Sf. Altar. Ea îi zise cu amărăciune :

„Fie ziua ta azi, c'ă mea a fi mâine“, și plecă înapoi. Ajungând acasă spuse mamei sale :

— „Mamă, ia o mână de sare și-o cârpă de in și fugi la vie, că frate-meu și-a tăiat nasul“.

Mamă-sa luă cele ce-i spuse și într'o fugă ajunse la vie, numai c'o mână de suflet, de teamă și grijă. Când colo găsește pe Trifon bun, sănătos.

— „Da ce-i mamă, de veniși așa de speriată?“

— „Ce să fie, dragu mamei! Ia soră-ta mi-a spus, că ți-ai tăiat nasul“.

— „Hm!.- Cum să-l tai?... căci așa (ridicând cosorul cu încovoitura în sus) nu l'am putut tăia; doar ia așa... și lăsând cosorul peste nas cu ascuțitul, făcù „harșt“; iar nasul îi pică la pământ.

Atunci mamă-sa îl luă numai de cât, trânti mâna de sare peste tăetură și puindu-i-l la loc, îl legă cu cârpa de in.

Trifon văzù în aceasta un semn Dumnezeesc și începù a se încredința de sfințenia și binecuvântarea Dumnezeiască a rodului pântecelui surorii sale ¹⁾).

La 1 Februarie se face zărezanul. Se face sfeștanie la vie și se afumă cu tămâe vițele și pomii.

La 2 Februarie este sărbătoarea „Intâmpinarea Domnului“, care se mai zice și „Stretenia“.

La 14 Februarie este Sf. Teodor sau Sân Toader,

1) Revista Creangă.

când se încură cail și fetele se spală cu iarbă mare pe cap, ca să le crească părul, zicând: „Sfinte Toadere, dă coadele epelor în capul fetelor“.

Sărbătoarea numită Săn Toaderii începe în Banat în prima Marți din păresimi și ține 7 zile.

La Săn Toaderi oamenii se prind frați de cruce.

La 24 Februarie este Aflarea Capului Sf. Ioan Botezătorul, care se mai zice și Dragobete sau cap de primăvară.

Luna Martie

1). *La Romani*

Luna Martie, la Romani Martius, era prima lună a anului până la Numa Pompiliu. Ea era consacrată lui Mars, zeul războiului.

Ea a fost astfel numită, cum spuserăm, după numele zeului Marte, zeu care la început era numai al agriculturii, al câmpurilor și turmelor, dar mai târziu a început a fi considerat și al războiului.

El era onorat sub mai multe numiri: Mars Silvanus—protectorul agriculturii; Mars Gradivus, zeu al războiului; Mars Quirinus, protector al cetății Roma, Mars Pater sau Marspiter, etc.

Iată sărbătorile care le aveau Romanii în această lună: Ceremoniile cultului *Vesta* aveau loc la: 1 Martie, la 28 Aprilie și în prima jumătate a lunii Iunie (7—15).

Vesta era zeița vetrei (focului). Focul din vatră însemnă prosperitatea și durata familiei și nu trebuia lăsat să se stingă niciodată.

Am văzut mai înainte că 1 Martie a fost multă vreme la Roma prima zi a anului; în această zi marele pontefice stingea focul sacru, care ardea în timpul Vestei păzit de Vestale, și 'l aprindea din nou într'un mod solemn, fie frecând unul de altul două lemne luate dintr'un arbore, considerat ca fiind un bun augur, fie concentrând razele soarelui prin ajutorul lentilelor.

Acest obicei însemnă dispariția anului vechiu și venirea (nașterea) anului nou.

În Iunie sărbătorile Vestei țineau mai multe zile: la 7 Iunie se deschidea *Penus Vestae*, adică partea templului, unde se păstrau cu mare grijă toate obiectele relative la cultul zeiței. La 9 Iunie avea loc sărbătoarea propriu zisă *Vestalia*. În această zi matroanele romane se duceau desculțe în templul Vestei și depuneau acolo ofrande foarte simple: bucatele pe care avea obiceiul de a le oferi în propriile lor case și zeilor domestici *Penați* și *Lari*.

La 15 Iunie *Penus Vestae* era din nou închis și serbările se sfârșiau.

Paza templului, întreținerea tocului sfânt, grija de a celebra toate ceremoniile cultului, erau pus sub îngrijirea, direcțiunea și supravegherea marelui pontefice și preotelor speciale, numite vestale.

Cultul Vestei ținu până la sfârșitul păgânismului.

Templul zeiței fu închis de către împăratul Teodosiu la anul 394 d. Chr., când focul sacru se stinse pentru totdeauna.

Matronalia era o sărbătoare care se ținea la 1 Martie.

Ea era celebrată în onoarea Junonei Lucina, de către toate femeile matroane împreună cu fetele tinere.

Era reprezentată cu fața acoperită cu un voal și ținând în mâna stângă un prunc nou născut.

La 15 Martie era sărbătoarea *Annei Perenna*. Aceasta era o zeiță Romană mult onorată mai ales de poporul de jos. Sărbătoarea ei se celebră într'o pădure de pe țărmul Tibrului, consacrată zeiței, o milă aproape de calea flamină. Această zi era sărbătorită prin jertfe, jocuri și cântece, care aveau loc la umbra pădurei sfinte. Sunt multe păreri asupra originii acestei zeițe. După cele mai vechi tradițiuni Anna Perenna, după cum ne spune și Preller, este o zeiță a primăverii, o divinitate din grupa lui Martie, cu care a pus'o în legătură și fabula. Este zeița, care azistă la schimbarea lunii și a anului.

Liberalia. Sărbătoare romană ce se ținea la 17 Martie, în momentul când se făcea vinul. Această serbare se ținea în onoarea zeului numit Liber, care se zicea că prezidează abundența (feconditatea) naturală și în special a viilor, ceea ce a făcut să se identifice cu divinitatea greacă Dionysos sau Baccus. Se socotea asemenea ca un zeu al libertății și al vieții vesele și fericite.

La cultul său mai era asociată și zeița Libera, care se socotea ca soție a sa.

Tot în ziua când se ținea această sărbătoare, tinerii adolescenți primiau dela pretor toga virilă (toga liberta).

La 19 Martie Romanii aveau sărbătoarea *Quinqua-*

trus sau *Quinquatries* în onoarea zeiței Minerva, zeița înțelepciunii și a artelor.

Quinquatrus însemnează a 5-a zi după ide; printr'un înțeles rău al acestui cuvânt, se luase obiceiul, ca această sărbătoare să ție 5 zile, dela 19 până la 23. În adevăr vorbind, această sărbătoare era sărbătoarea tuturor breslelor sau corporațiunilor de meseriași (*dies artificum*) și în special a țesătorilor, boiangiilor sau văpsitorilor, cismarilor, dulgherilor, tâmplarilor, pictorilor, sculptorilor, medicilor, a scolarilor cu profesorii lor, a poeziilor, etc.

Această sărbătoare era și o ocaziune de vacanță pentru scolari; în aceste zile ei plăteau profesorilor leafa datorită sub numele de *Minerval*; tot atunci și-o primiau dela patronii lor, toți lucrătorii și lucrătoarele de orice breaslă.

La 23 Martie era altă sărbătoare în onoarea zeului Vulcan (vezi 23 August). Atunci se serbă asociindu-l cu zeița Minerva, ca zeu al lucrărilor metalurgice, care serviau la serviciile religioase.

Tot în luna Martie Romanii celebrau și veselile sărbători numite *Hillarius*, care amintesc într'u câtva carnavalul.

Luna Martie

II). *La Români*

Noi Români mai numim luna Martie și Mărțișor, căci la zi întâiu a acestei luni, fetele obișnuesc să pună la gât

bani de aur sau argint, ori alte obiecte frumoase legate cu fir alb și roșu, ca să fie rumene și albe și să aibă noroc tot anul. In această lună se urzesc babele de țin 9 zile; cum va fi vremea în fiecare zi, așa e și firea femeii ursită să fie babă.

La 9 Martie sunt Sf. 40 de mucenici. In această zi se crede că se bate pământul cu maiul ca să iasă căldura și să intre frigul. Se adună gunoaiele, li se dă foc, se sare peste ele, ca oamenii să scape noaptea de pureci. Se beau 40 de pahare de vin și se împart un fel de covrigei numiți bradoși sau mucenici.

La 17 Martie este sfântul Alexe — omul lui Dumnezeu.

Poporul Român, mai ales pe la țară, îl ține de sărbătoare cu nelucrare. Se crede că la sf. Alexe înviază toate jivinele de pe pământ.

La 25 Martie este sărbătoarea numită „Buna Vestire“ sau Blagoveștenia, când se mănâncă pește.

Luna Aprilie

1). *La Romani*

Numele ei se spune că vine dela verbul latin „*aprire*“, care însemnează a deschide, fiindcă în această lună, pământul, până aci închis sub zăpadă, pare a se deschide și cei dintâi muguri apar la primele raze calde ale soarelui.

Romanii consacrau luna lui April, Venerii născută

din albele șpume ale oceanului, zeița iubirei și a frumuseței, patroana curățeniei și a castei căsătorii.

Sărbătorirea zeiței Venus se făcea primăvara, în luna lui April, care lună erea consacrată ei. Ea erea venerată în trei moduri: 1) cu supranumele de Urania și epitetul de Pasiphae, zeiță cerească, care lucește pentru toți. 2) ca divinitate pământescă, exprimând viața de primăvară, prezidând la reînvierea anuală a plantelor, de aceea i s'a și consacrat luna April și toate serbările ei se celebrău primăvara, iar când venia iarna și plantele muriau, se celebră mcartea lor în cultul lui Adonis și al Afroditei (Venus) amanta lui, 3) Mai erea considerată ca zeiță marină, de aceea erea venerată de marinari și pescari.

Mai presus de toate însă Venus (Afrodita) erea zeița frumuseței, amorului, și personificarea voluptăței.

La cei vechi tot zeiței Venus îi erea consacrat și epurele ca un simbol al francheței și sincerității.

Nu cumva și obiceiul de azi, cu epurele la paște, va fi o rămășiță antică? ¹⁾

Iată care ereau cele mai însemnate sărbători ale Romanilor în această lună.

În această lună dela 4—10 erea sărbătoarea cu jocurile numite Megalesiene sau Megalenses, despre care am vorbit la pag. 38.

Un obicei, pe care îl aduse și îl răspândi în Italia, acest cult phrygian, a fost și acela numit „*Taurobolies*“.

Taurobolies sau *Tauroboles* erea o ceremonie în onoarea zeiței Cybela supranumită Marea Mamă a zeilor. (Mater magna Deum) și a tovarășei sale divine Attis (Atys).

1) (A se vedea și mai departe despre aceasta).

Tauroboles era în același timp și un sacrificiu și un act de curățire, de purificațiune.

Se junghia un taur zeiței și un berbec zeului, deasupra unei groape acoperită cu un grătar cu găuri mici; în această groapă se găsea credinciosul, peste care curgea tot sângele victimelor.

Acest botez de sânge, se credea că curăță pe acela, care îl primia, de necurățeniile vieții lui și îi dă oare-cum o existență nouă. Acest obicei era, după cum am mai spus, originar din Phrygia.

După era creștină el se răspândi în imperiul roman și în Galia prin al 2-lea și al 3-lea secol d. Chr.

Ceremonia se celebra, când pentru simpli particulari, când pentru cetăți și provincii, pe care le reprezentau cei trimiși.

Bellona, sărbătoare mai ales în a noua zi a calendelor lui April, în onoarea zeiței Bellona, zeița războiului la Romani. Avea un templu în Câmpul lui Marte. Aci venea Senatul să primească pe generali în triumf.

Înainte acestui templu era Columna bellica, unde un preot fețial venea să-și împlânte săgeata (lama) sa plină de sânge în momentul declarării unui război. Mai târziu Romanii identificară vechiul lor cult Bellona, cu al marei zeițe *lunară*, foarte răspândit în Asia Mică și mai ales în Cappadocia: Comana și Ma. Un templu îi fu ridicat, servit de preoți și preotese purtând numele de Belloneri sau *fanaticii de aede Bellonae putvoinensis*.

Acești preoți prezentau cea mai mare asemănare cu preoții Cybelei.

Ei purtau haine lungi, negre și un fel de căciuli de lână neagră sau de păr de capră. În zilele serbării (dies sanguines) ei alergau în jurul zeiței și pe strade, cuprinși de-o agitație furioasă, scoțând strigăte puternice, executând niște jocuri neregulate și înfigându-și în brațe și în umeri cuțite sau lame ascuțite cu două tăiușuri. Ei își strângeau în mâini sângele ce le curgea din răni și îl beau, crezând că astfel își vor ispăși greșalele făcute.

Credincioșii cuprinși de admirație, făceau și ei la fel, căci și ei atribuiau acestui sânge o putere purificatoare. Ei preziceau asemenea și viitorul.

Afară de aceste ceremonii publice, bellonarii celebrau asemenea religii secrete, la care nu se primia nimini înainte de a fi fost supus la niște probe serioase.

Cerealia, serbare latină dela 12 — 19 Aprilie în onoarea zeiței Ceres. Aceasta era o zeiță italiană a agriculturii, care a fost mai târziu identificată cu Demeter a Grecilor. Cultul ei cu al lui Dionisos și Persephonei, trecuseră din Grecia în Campania. În anul 496 fu introdus și la Roma cu ocaziunea, se zice, a consultărei cărților sybeline. Cele trei zeități fură onorate sub numele de: Ceres, Liber, Libera. Li se ridică un templu pe Aventin. Cei mai credincioși adoratori ai zeiței Ceres erau plebeii. Dela 12—19 Aprilie se organizau jocuri în onoarea ei; i se ofereau coroane, flori și spice de grâu. În anul 191 cărțile sybeline stabiliră un post în onoarea zeiței Ceres, care se ținea la 4 Octombrie.

Cultul său se celebra și se păstra mai cu seamă la

țară. Acolo, înainte de a se începe secerișul, i se jertfea o scroafă și i se oferea părțile dintâiu din seceriș.

În orașe însă cultul său se confunda în totul cu al zeiței Grece Demeter.

La 15 Aprilie *Fordicidia* sau *Hordicidia*, când se sacrificau vaci grase.

Această serbare nu era celebrată de cât de către patricieni și clienții lor.

Palilia sau *Parilia* 21 Aprilie. Sărbătoare ce se celebra la Roma în onoarea divinității Pales. Această zeiță a vechilor Romani prezida la viața pastorală. Ea era considerată ca sărbătoarea natală a Romei.

Sărbătoarea *Palilia* era o sărbătoare specială a păstorilor. Aceștia se purificau ei și vitele lor sărind peste un foc de paie și oferind zeiței Pales o plăcintă făcută din mei și lapte. Mai târziu această serbare a devenit serbarea fondării Romei.

G. Dem. Teodorescu ¹⁾ zice despre *Palilia*: Ereau serbări ale păstorilor celebrate în onoarea zeiței Pales, în ziua de 21 Aprilie, cu scop d'ai cere să proteagă și să ferească turmele de epizotii. Ele coincideau cu aniversarea fondării Romei și această dată memorabilă le da și o mai mare însemnătate.

D-l G. Coșbuc zice despre această sărbătoare, că ea se serba dela 21—23 Aprilie, tocmai în toiul primăverei, la 6 săptămâni după equinocțiu și cu 6 săptămâni înaintea solstițiului de vară și însemna biruința luminii și căldurii, asupra întunericului și a frigului ²⁾.

1) Incercări Critice, pag. 130.

2) Revista Albina.

La 23 Aprilie era sărbarea *Vinalia prima*, când se celebră culesul viilor.

Mai era o sărbătoare care se numea *Vinalia rustica*, care însă se ținea la a 14-a zi înaintea calendelor lui Septembrie¹⁾.

Robigalia la 7 ale calendelor lui Maiu, adică la 25 Aprilie.

Aceasta era o sărbătoare instituită la Roma de Numa Pompiliu, în onoarea unei divinități adorată, când ca zeu, când ca zeiță, sub numele de Robigus sau Robigo. Această divinitate răufăcătoare ataca grânele și plantele cu boalele numite rugină, cărbune, neghină. În această zi un preot flamin conducea o procesiune, când fiecare trebuia să fie îmbrăcat în alb, în pădurea sfântă a lui Robigo. După ce acolo stropiau cu vin și aprindeau tămâie, i se oferea acestei divinități o oae și o cățea, cărora li se ardeau măruntaele.

În același timp flaminul pronunța un fel de blestem, în care el ruga pe Robigo să întoarcă rugina dela grâu și plante și s'o ducă în armele războaelor.

Se vede de aici că această ceremonie era în același timp și o rugăciune pentru pacea și liniștea țării, atât de necesare agriculturii. Se alegea ca victimă și o cățea fiindcă în epoca caniculară²⁾ tocmai apărea pe cer constelațiunea câinelui, nume, care nu însemna după legendă

1) Vezi luna Septembrie.

2) Epoca când constelațiunea câinelui răsare și apune odată cu soarele. Această epocă cădea altă dată în timpul celor mai mari călduri la 22 Iulie sau 22 August.

altceva, de cât căteaua lui Icarus, tatăl lui Erigone transformat el însuși în constelațiunea păstorului (văcarului).

Iată ce ne spune G. Dem. Teodorescu în ale sale „Incerări Critice“ la pag. 68, despre „*Robigalia*“ :

La sfârșitul lui Aprilie, flamininii quirinali eșiau la câmp și rugau zeița Robiga — Rugina — să cruțe holdele ce împodobeau vastele ogoare, să le crească repede, cu paie albe și nalte, cu spice pline și abundente — suvenir dela care a rămas datina Paparudelor — și ca imprecățiunea să aibă efect, sacrificau o oaie și un câine, vărsând o cupă de vin peste flacăările mistuitoare. Cu modul acesta, seceta se credea evitată și constelațiunea câinelui, care apare pe cer în această lună, garantă că grânele nu se vor uscă mai înainte de timp.

Floralia, dela 28 la 30 Aprilie în onoarea zeiței Flora, zeița florilor și a primăverei. Templul ei era situat aproape de Circus Maximus și fusese, se zice, ridicat de către Tatius. Ea mai avea unul pe Quirinal. Mai târziu Flora se identifică cu Chloris, zeiță greacă. Sărbătoarea *Floralia*, sub forma ce avea la finele republicei, era în adevăr de origină greco-orientală. Instituită la anul 238 a. Chr. din ordinul unui oracol al cărților sybeline, fu organizată definitiv la 173 a. Chr. și o presidau edili.

Manifestațiunile vesele mergeau până la cele mai libere permisiuni. În teatre apăreau femei despoiate, care distrau publicul prin jocuri și gesturi obscene. Era o sărbătoare populară, la care lua parte toată lumea; casele se împodobeau cu flori; femeile se găteau cu haine de culoare cât mai strălucitoare, etc. Această sărbătoare se vede trecută în calendarul Romanilor și dela 1—3 Maiu.

Luna Aprilie

II). *La Români*

La noi această lună se mai numește și Prier.

Această lună, în vechime, după calendarul lui Romul, când anul era de 10 luni, venia a doua, căci anul începea cu luna Martie. Dela Numa Pompiliu, care a mai adăugat 2 luni la an: Ianuarie și Februarie, ea vine 4-a.

Sărbătorile cele mai însemnate ale noastre, în această lună sunt: *Floriile* și *Paștele*, care se schimbă dela 22 Martie până la 25 Aprilie, apoi Sf. Gheorghe la 23 Aprilie.

Inainte de Paște.

Nu este religiune, care să nu supue pe credincioșii ei la anumite perioade de pocăință și de curățire sau de expiațiune, care mai întotdeauna la toți, se sfârșesc cu zile de triumf și de bucurie.

Mai înainte de Paște, noi Românii și toți creștinii ortodoxi ținem 40 de zile de post, de rugăciuni și pocăință, pentru ca să moară în noi omul bătrân și să se nască altul sănătos, voinic și curat, ca dintr'un fel de înviere.

Ne pregătim cu alte cuvinte, pentru cel mai mare eveniment, pentru bucuria bucuriilor, pentru primirea celui care a înviat din morți și-a mântuit neamul omenesc de păcatul strămoșesc.

Cu o săptămână înainte de Paști tot într'o Duminecă serbăm *Floriile* sau Dumineca Floriilor iar Sâmbăta Floriilor se mai numește și Sâmbăta lui Lazăr.

Floriile se serbează spre aducere aminte, de când a

intrat Domnul Isus Christos în Erusalim, iar poporul, eșit înaintea lui cu ramuri de finic, își așternea hainele pe jos ca să treacă peste ele și strigă: „Osana întru cei de sus bine este cuvântat cel ce vine întru numele Domnului“.

Și astăzi în Dumineca Floriilor se duce la Biserică ramuri de sălcii (richită) și după ce se sfințesc, se împarte la popor, care le păstrează la icoane sau se încinge cu ele, crezând că sunt bune de leac.

Paștele. Paștele e sfânta sărbătoare a bucuriei, e cea mai înălțătoare serbare a creștinilor.

În această zi se sărbătorește triumful dreptății, înfrângerea patimilor, nimicirea tuturor micimilor omenești. Se sărbătorește înfrângerea celor răi.

Acum a înviat Hristos și iadul s'a surpat; a înviat Hristos și au căzut dracii; a înviat Hristos și se bucură îngerii; a înviat Hristos și viața a început; a înviat Hristos și moartea s'a omorât, căci cel ce a înviat din morți, ne-a deschis noauă după groapă, viața cea veșnică!

Astăzi serbăm această biruință a învățătorului lumii, Hristos. Și această sărbătoare măreață și mai luminată între toate sărbătorile, cade tocmai primăvara, în partea cea mai frumoasă a anului; ea cade tocmai atunci, când din toate părțile se arată viață nouă și toată firea învie. Toată lumea cea frumoasă se înveselește: pomii înfrunzesc și înfloresc, pe imașuri și pe câmpuri crește iarba; pasărilor se întorc din țări străine și umplu văzduhul de cântecele lor cele plăcute; grăunțul, pe care l-a aruncat plugarul în pământul jilav, a încolțit și a înviat spre o altă viață. În scurt toată firea învie și vestește învierea

din morți a lui Hristos cel dătător de viață; din toate părțile ne înconjură minuni; toate vietățile pământului învie și prin văzduh pare că auzi șoptind: a înviat, a înviat!

Poate fi bucurie mai mare de cât aceasta, pe care o avem în această zi, în care Christos s'a sculat din morți? Când lumea l-a așteptat mii de ani în suspinuri și sub greutatea păcatului și vede astăzi împlinindu-i-se așteptarea, se poate să nu se bucure?

Da. Fericirea și bucuria noastră în aceste clipe este fără margini, căci vedem cu ochii sufletești, pe cel întâi înviat din morți, stând de-a dreapta Tatălui pe scaunul măririi, îl vedem glorificat, cinstit și lăudat, nu numai de oameni, ci și de puterile cerești: de heruvimi și serafimi, de îngeri și de toată ierarhia cerească.

P A Ș T E L E

De Paști, în satul vesel, căsuțele 'nălbite
Lucesc sub a lor maldări de trestii aurite,
Pe care cocostârcii, înfipti într'un picior,
Dau gâtul peste aripi, tocând din ciocul lor.

Un scrânciob mai la vale pe lângă el adună
Flăcăi și fete mândre ce râd cu voe bună;
Și'n sunet de vioare, de cobze și de naiu
Se 'ntoarce hora lină, călcând pe verde plaiu.

Bătrâni cu fețe stinse, Români cu fețe dalbe,
Romance cu ochi negri și cu ștergare albe

Pe iarba răsărită fac praznic la un loc,
Iar pe 'mprejur copiii se prind la luptă 'n joc.

Și scrânciobul se 'ntoarce, purtând în legănare
Părechi îmbrățișate cu dulce înfocare,
Ochiri scânteitoare și gingașe zimbiri
Ce viu respând în aer electrice luciri.

V. Alexandri.

Istoricul Paștelui

După cum vom vedea și mai departe, creștinii au adoptat paștele dela Evrei.

La ei însă această sărbătoare avea un înțeles etnic, nu interes de rasă.

La ei „*pesha*“ (paște) însemna trecere, comemorând trecerea îngerului examenator, care a omorât pe toți noii născuți din Egipt, afară de cei din casele a căror poartă era vâpsită cu sângele mielului jertfit din ajun, pentru cea din urmă mâncare pe pământul patrii.

Paștele mai amintește Evreilor și trecerea Mării Roșii, când se liberă cu desăvârșire poporul rob.

Noi Creștinii i-am luat numele Paștelui și timpul de serbat dela Evrei, dar i-am dat o semnificare mai mistică și mai individuală, substituind în el „Invierea Mântuitorului lumii“. Și la noi putem să zicem că „Paștele“ însemnează „trecere“, fiindcă Domnul Isus Christos a trecut dela viață la moarte și dela moarte la fericire veșnică.

După cum această sărbătoare a căzut și la Evrei, ca și la noi în Martie sau April, ea mai are și o semnificare de schimbare primăvărată a întregii naturi, prin o universală întinerire.

Părinții apostolici nu pomenesc în nici o parte despre sărbătorile, pe cari le-ar fi celebrat în timpul lor, dar legăturile, pe care primii creștini, ca aparținători ai națiunii israelite, le țineau, pentru a arăta că păstrează legea și cultul mozaic, ne arată oare cum cu siguranță, că ei rămăseseră încă credincioși Paștelui ovreiesc, adăogară însă tradiției și credinței israelite și aducerea aminte de moartea lui Isus Christos.

În adevăr, contrariu de cele ce se spun în evangeliile dela Matei, Marcu și Luca, evangelia dela Ioan ne spune, că Isus a murit la 14 nissan, tocmai în timpul, când se junghia mielul paștelui.

Această tradițiune a fost primită aproape unanim de către toate bisericile primitive și a trebuit să servească în toate bisericile din Asia-Mică de bază, pentru fixarea acestei sărbători.

Acest 14 nissan însă, nu era invariabil ori indiferent în orice zi ar fi căzut, ci numai Vineri și anume Vinerea cea mai apropiată de el.

Paștele dar, consacrat la început aniversării morții lui Isus (pasha stavrosicon), era o sărbătoare de doliu și de postire. Ea era urmată imediat de alt Paște, (pasha anastasiacon), celebrând învierea, înălțarea lui Isus și suflarea sfântului spirit asupra apostolilor. În acestea era o sărbătoare veselă, care ținea 50 de zile, și care se chema în întregul său Pentecote (Tertullien, De Baptismo, 19; Origen, Contra Celsum, VIII 22). Acest period începea îndată după paștele funebru și amintea în special ideea despre învierea lui Isus.

Această idee se întări și reuși să prevaleze asupra celorlalte, în cât se hotărâ despărțirea ei de Pentecote, care

rămase fixată numai în amintirea primirei sf. spirit de către apostoli. De atunci dar, Paștele schimbându-și caracterul și obiectul, și devenind sărbătoarea Invierei Mântuitorului, trebuì să-și schimbe și ziua, de Vineri în Duminecă, iar Vineri rămase în amintirea morței lui.

În adevăr, Evangelia ne spune că Isus a înviat în prima zi a săptămânii evreiești, care corespunde Duminecii creștine.

S'a stabilit dar, ca această sărbătoare să aibă loc totdeauna Dumineca și că această Duminecă să fie aceea, care va urma imediat celei de a 14-a zi a luni lui Martie.

Așa dar vedem, că această zi nu e regulată după cursul astronomic al luni, ci după calcule hotărâte de biserică, care fac să varieze această sărbătoare într'un spațiu de 35 de zile, adică între 21 Martie și 25 Aprilie.

Iată ce zice D. Caselli în această privință :

Se știe, că cina cea de taină a lui Isus deveni obârșia unei serbări creștine. Apostolii sărbătorit-au ei oare Paștele în fiecare an? Nu știm bine, dar e cu puțință, că creștinii ce aparțineau comunității Sf. Pavel, au respins pe toate celelalte, ca să nu păstreze de cât Cina, căci Isus zisese : „*Să faceți aceasta în amintirea mea*“. Creștinii-judaici, din potrivă, au rămas credincioși serbării evreiești.

Numai în veacul al 2-lea, putem să ne facem o idee mai limpede despre această serbare. Creștinii pe atunci sărbătoreau, în toți anii, două zile mari : una în amintirea morții și învierei lui Isus, și alta pogorârei Sf. Duh asupra apostolilor. Ei numiau ziua, când sărbătoreau aniversarea morții lui Isus, ziua Paștelui, căci ei o confundau în chip cronologic cu aceea, când Evreii sărbătoreau paștele lor.

Cu toate acestea, creștinii din Răsărit—Asia mică—se deosibeau foarte mult de ceilalți, și în deosebi de cei dela Roma, în privința păstrării acestei zile solemne. Și unii și alții posteau în vremea *Săptămânei Mari*—așa numeau ei săptămâna, în care Isus a pățimit și murit.—După acest post, ei sărbătoreau ca și Evreii ziua, în care mâncau mielul pascal, în amintirea celei din urmă Cine a lui Isus.

Ceilalți creștini din Asia, din potrivă, mai apropiați de Judea și toți judeo-creștini, sărbătoreau această serbare în ziua a 14-a a primei luni evreiești, în aceeași vreme, când Evreii sărbătoreau Paștele lor, iar trei zile după aceea, sărbătoreau învierea lui Isus. Ei spuneau, că acest obicei l'au luat dela Apostolii Ioan și Filip și aduceau în sprijinul lor chiar pilda lui Isus, care sărbătorea Paștele său în acea zi, în care și Evreii sărbătoreau paștele lor.

Bisericele din Apus țineau o altă metodă. Ele sărbătoreau Paștele în noaptea care preceda aniversarea învierii lui Isus, și nu făceau din comemorarea răstignirii și a învierii, de cât una și aceeași serbare.

Două mari obiecțiuni făceau creștinii din Apus și cei din Alexandria regulei celor din Asia.

Aceștia din urmă sărbătoreau Paștele, în ziua, așa spúneau ei, când Isus a mâncat mielul pascal împreună cu ucenicii săi, întrerupând cu chipul acesta postul săptămânei mari, ceace celelalte Biserici, priveau lucrul acesta ca o crimă sau cel puțin, ca un lucru foarte indecent.

Acest neajuns n'a fost singurul, care a rezultat din obiceiul celor din Răsărit. Cum ei sărbătoreau amintirea

învierii lui Isus, tocmai trei zile după serbarea Paștelui, de multe ori această mare serbare cădea în alte zile de cât în ziua de Duminică. Această împrejurare nu plăcu celor mai mulți creștini, căci ei credeau, că nu erea permis să se sărbătorească învierea lui Isus în altă zi, de cât Dumineca.

Aceasta dădu naștere unor certuri violente între Bisericile din Răsărit cu cele din Apus. Pe la mijlocul veacului al 2-lea, Policarp, acela, care se spunea că fusese ucenicul Sf. Ioan, se duse la Roma ca să vorbească cu episcopul Anicet în această privință, și să caute să pue un capăt certurilor. Înțelegerea nu isbuti. Policarp și Anicet se învoiră numai, că nu trebuia să se rupă legăturile de caritate, cu ocazia acestei controversă; dar și unul și celălalt persistară în sentimentele lor, și nu s'au putut nici odată face pe cei din Răsărit, să schimbe regula pe care ei pretindeau că au primit-o, prin tradiție, dela înșiși Apostolii.

Pe la sfârșitul acestui veac, Victor, episcopul Romei, căută să facă pe creștinii din Răsărit să urmeze în această privință, regula adoptată de Bisericile Apusului. Luând părerea câtor-va episcopi, scrise o scrisoare imperioasă prelaților răsăriteni, scrisoare, prin care porunca să se urmeze pilda creștinilor din Apus—se vede că de atunci, din veacul al 2-lea, apusenii căutau să stăpânească pe ceilalți—în ce privește timpul, când trebuia să se sărbătorească Paștele.

Răsăritenii, răspunseră acestei somațiuni prin pana lui Policarp, episcopul Efes-ului, că nu se vor depărta niciodată, în această privință, de obiceiul primit dela strămoșul lor.

Victor, mândru de răspunsul mândru al episcopilor de Răsărit, rupse orice legătură cu ei; îi declară nedemni de numele fraților lor și îi esclude dela orice înțelegere cu biserica Romei. (Aceasta ce ascundea, dacă nu veleitățile de stăpânire?).

Progresul neînțelegerii Bisericilor din Orient și Occident, favorizat de violența lui Victor, a fost oprit de înțelepciunea și moderațiunea lui Irineu, episcopul Lionului. Dânsul scrisese o scrisoare prelatului roman, arătându-i nesocotința și nedreptatea demersului.

În vremea aceasta, cele două Biserici păstrară fiecare obiceiurile lor, până în veacul al 4-lea, când Sinodul din Nicea așează vremea, când trebuia să se sărbătorească Paștele în toate bisericile creștine.

Vremea fixată de către Părinții Sinodului, a fost Duminica, care urmează a 14-a zi din întâia lună după echinoxul primăverii.

Cea mai probabilă dată a răstignirii Mântuitorului¹⁾.

Sfinții Evangheliști cu toții sunt de acord, că Răstignirea Mântuitorului nostru Isus Christos, a fost într-o Vineri, între al 6-lea și al 9-lea ceas din zi, adică, după cum socotim noi astăzi timpul—între ora 12 și ora 3 p. m. Tot din mărturisirea sfinților Evangheliști mai rezultă, că a doua zi Sâmbătă, era la Evrei sărbătoarea Paștelor.

Se știe însă, că Evreii sărbătorească Paștile lor în ziua de lună plină, care vine îndată după echinocțiul de primăvară, care pe atunci cădea între 23 și 24 Martie; se mai știe apoi, că Evreii sărbătorească Paștele chiar în ziua de

1) D. Mirescu, Revista Albina, an. 2, No. 29.

lună plină, afară de Luni, Miercuri și Vineri, când Paștele se amână pe a doua zi; de asemenea se mai știe, că Evreii amână încă cu o zi Paștele lor, dacă ziua plină cade după ora 12 din zi, adică dacă luna vine cu mai puțin de cât 6 ore, sau de cât un sfert de zi, mai înainte de începerea zilei următoare, fiindcă ziua la Evrei începe la 6 ore după amiazi. Aceste date sunt sigure.

Ceea-ce însă s'a contestat uneori, sau cel puțin s'a pus în îndoială, din cauza nesiguranței datelor cronologice, a fost etatea Mântuitorului la moartea și învierea sa, cu toate că data cea mai acreditată a fost, că Christos a murit și a înviat în al 33-lea an al erei creștine, sau în al 33-lea an al vieții sale. Deci, ca să precizăm etatea Mântuitorului, a trebuit să deslegăm următoarea problemă:

Cari sunt anii cei mai apropiați de anul 33 al Erei creștine, în care luna plină, după 24 Martie, a căzut Joi după amiazi, Vineri sau Sâmbătă înainte de amiazi? căci în acești ani, Evreii au avut Paștele lor într'o Sâmbătă.

Pentru a deslega această problemă, am calculat luna plină pascală ebraică, din anii erei creștine, dela 25—40, căci este evident, că în acest interval se coprinde anul etății Mântuitorului. M'am servit chiar de calculele ebraice și am ținut tot odată seamă, că pe acea vreme Evreii, determinând luna plină numai prin observațiune, o considerau cu o zi, și chiar cu o zi și jumătate mai târziu, de cât datele aflate prin calcul. Din aceste calcule a rezultat, că singur anul 33 al erei creștine, răspunde esact la toate datele sigure ale acestei probleme interesante.

Astfel, în anul 33 d. H. luna plină pascală a fost Vineri la 5 ore trecute, după amiazi, adică cu mai puțin

de o oră mai înainte de începutul zilei de Sâmbătă. Deci în al 33-lea an al erei creștine, Evreii au sărbătorit Paștele lor Sâmbătă la 4 Aprilie (căci 1 Ianuarie în acel an a fost Joi). De unde urmează că :

Răstignirea Mântuitorului a fost Vineri la 3 Aprilie și Invierea în a treia zi, Duminică, la 5 Aprilie, în anul al 33-lea al etății sale.

Legende, credințe și obiceiuri privitoare la Paște.

Fariseii și cărturarii strânsu-s'au la stat pe sub ascuns, și s'au pogodit fel și chipuri cum să pue mâna pe Isus.

Au cumpărat cu trei-zeci de arginți pe unul din cei doisprezece ucenici ai lui, pe Iuda Iscarioteanul, care i-a dus în grădina Ghetsimania, unde 'l-au aflat pe Isus stând de priveghiu, rugându-se Părintelui său ceresc, în-genunchiat cu fața la pământ, cu ochii înmuiați în lacrimi.

Părinte prea sfinte,
Rogu-mă fierbinte,
Iată fiul tău

Și-așteaptă ceasul său
Ceasul de pierzare
A lui Iuda trădare.

Sărutatu-l-a Iuda cu sărutare vicleană pe învățătorul său și l-a dat pe mâna Jidovilor, dar cât ai clipi din ochi, el s'a căit amarnic de ce a făcut, că a vândut sângele nevinovat, sângele Domnului !

Sângele nevinovat al Domnului, a strigat răzbunare la ceruri. Iuda, ca să-și ispășească greșala sa, mers-a îndărăt la Sinagoga Jidovească, a asvârlit cei trei-zeci de arginți, și s'a dus de s'a spânzurat, îndeplinindu-se astfel cuvintele sfintei Scripturi : „Cu ce măsură vei măsura, ți se va măsurà !“

Și astăzi se zice că el e tot în Iad în sânul tartorului Luțifer, ținând în mâna dreaptă punga cu cei treizeci de arginți, prețul neprețuitului sânge al Mântuitorului!

Jidovii când au văzut	Pe Dumnezeu Impărat.
Că Isus e Domnul sfânt,	Pământul s'a tremurat,
După el au alergat,	Soarele s'a 'ntunecat,
Cu lanțuri că l-au legat	Luna fața și-a schimbat,
Și l-au dus și la Pilat.	Jidovii s'au spăimântat
Sus pe cruce l-au suit	Și cu glas tare-au strigat:
Și pe el l-au răstignit :	Că Isus cu adevărat
Cu piroane de oțel	Fost-a al lumii Impărat :
Ca să moară ușurel !	Impăratul Cerurilor,
Cu fiere l-au adăpat	Bucuria oamenilor,
Pe Christos cel însetat	Prăpădul Jidovilor !

Maica Domnului, când a auzit că pe fiul ei l-au răstignit Jidovii pe cruce, amarnic a plâns, și-a sgâriat fața, și-a sbătut pieptul, și-a smuls părul din cap !

A încălțat opinci de fier, a luat în mână un toiag de oțel și nebună de durere, a pornit în căutarea lui Isus.

Ajunsă la locul de restignire, Jidovii au luat-o la goană, sburăturind-o cu pietre. Sfânta Fecioară în bună-tatea ei cea mare, a cules în poală pietroaiele și aruncându-le îndărăt după Jidovi, s'au prefăcut în ouă roșii. Ei le-au adunat și le-au făcut morman la picioarele crucii Mântuitorului.

De atunci, se zice, că a rămas obiceiul, în amintirea acelei minuni, să se roșească de Paști ouăle și să se ducă înroșite la sfânta biserică.

Intorsu-s'a îndărăt prea sfânta Maică, bocindu-se și vaitându-se de prea dulcele și prea scumpul ei Fiu ! În

cale s'a întâlnit cu o broască, care a întrebat-o, de ce plânge?

Maica Domnului i-a spus, că a avut un prea iubit fiu, cu numele Isus, și i-l'au restignit Jidovii pe cruce!

Broasca, ca să-i mai ție curajul, i-a răspuns:

Maică prea curată,	Câte nouă rescăcărăței
Intru toate laudată,	Și-a trecut carul peste ei
Eu c'am avut	Și nu-i mai bocesc așa,
Și mie 'mi-au pierit:	Cum jelești Sfinția-Sa
Nouă broscoi mititei	Pe fiul tău cel iubit
Cu ochii bolboșiței	Ce-i pe cruce restignit!

Maica Precista, care până atunci nu răsese de loc, ci plânse mereu, zâmbi de răs la vorbele zavisticioase ale broaștei și o binecuvântă ca, murind, trupul ei să nu putrezească nici odată.

De atunci a rămas credința în popor, că broasca, când moare, nu-i putrezește trupul și nu miroase, ci se usucă ca o poamă, ca o stafidă, c'asă a blagoslovit-o Sfânta Fecioară.

Dar Jidovii scoborâseră dupe cruce corpul Mântuitorului și-l puseră într'un mormânt nou săpat în piatră și pecetluiseră piatra cu sigiliu Domnesc d'asupra mormântului, ca nu cum-va noaptea, înșelându-i somnul, să vie ucenicii lui să-l fure și să bată toba în lume c'a înviat Christos.

Sâmbătă noaptea, spre Duminecă, pe la al treilea cântat de cocoși, Mântuitorul a înviat din morți.

Iată cum s'a întâmplat scularea lui din morți.

În acea noapte de Sâmbătă spre Duminecă, Jidovii strejuiseră cu soldați mormântul lui Christos și ei chiar

întinseseră masa pe piatra pecetluită d'asupra gropii, ca să-și petreacă în mai mare liniște Paștele lor.

Pe când ei chefuiau și ciocniau unul cu altul din pahar, ziceau : Când acest vin se va face aci în pahar strugure copt, când astă azimă dupe masă se va face grâu verde și când ăst cocoș din strachină va învia și va cânta *cucuriguu*, atunci să învieze Christos, atunci, nici atunci !

N'apucară să sfârșiască vorba și cocoșul înălțându-se pe buzele străchinei, începu să pâlpeze din aripi, stropindu-i pe toți și cântând : *cucuriguu, cucuriguu, cucuriguu*, de trei ori. Jidovii ca mărmuriți căzură cu fețele la pământ.

Soldații strejari, văzând pe Christos cum din groapă ca o lumină Dumnezească iese și se înalță ca un fulger către cer, au început să strige :

Christos a înviat
La ceruri s'a nălțat !

La strigătele soldaților strejari de : „Christos a înviat !“ Jidovii se desmeticesc din zăpăceala în care căzuseră, și de teamă ca soldații să nu svonească adevărul despre Invierea Mântuitorului, îi cumpără cu mari sume de bani, și-i silesc să spună în cetatea Ierusalimului, că Isus Christos n'a înviat.

Cu bani au cumpărat Jidovii pentru restignire pe ziditorul lumii și tot cu bani au cumpărat adevărul despre Invierea Dumnezeescului Fiu, pe care l-au dat lumii ca neadevăr, că Christos n'a înviat !¹⁾

1) H. N. Țapu, Revista Albina

Datina Paștilor în Biserica Românească. Când vorbim despre datina Paștilor în Biserica Românească, nu înțelegem sărbătoarea cea mare a Invierii Mântuitorului Isus, ci înțelegem datina ca, în Dumineca Invierii Mântuitorului, fiecare creștin să primească mai întâi în biserică pâine și vin binecuvântat de preot, și numai după aceea să mănânce alte bucate.

Această datină, la cei mai mulți, li se pare curioasă, fiind-că nu se poate zice nici de cum, că este generală în biserica răsăritului, și astfel nu se poate considera ca aparținătoare de ritul ortodox răsăritean. Din cauza aceasta, mulți au considerat-o de o datină specială românească, ba încă specială numai a Românilor Ardeleni și Munteni; de aceea în Ardea! au și început a-i se cerceta originea.

Datina de a lua în Dumineca Invierii Mântuitorului, înainte de mâncare, pâine udată în vin, sub numele de Paști, este o datină, despre care ritul bisericeii răsăritului nu conține nicăeri nici o rugăciune pentru binecuvântare; de altă parte, între toate popoarele de ritul grecesc, nu se observă la nici unul afară de Români, și numai la Românii din Ardeal și Muntenia; căci la Românii din Moldova, Bucovina, Basarabia și Macedonia, nu există această datină.

Ritul bisericeii răsăritului, prescrie rugăciune, pentru binecuvântarea bucatelor de dulce în ziua de Paști; însă nicăeri nu se află nici cea mai mică amintire despre binecuvântarea paștilor. În fața unei datini, de o parte atât de singulară, iar pe de altă parte atât de asemănată cinei Domnului celei calvinești, cu tot dreptul se întrebă omul: oare nu este ea o amintire tristă a domniei prin-

cipilor calvini în Ardeal și a suferințelor de pe atunci a bisericii românești din Ardeal?

Istoricul Petru Maior a fost cel d'întâiu, care a susținut părerea, că Paștile acestea, nu sunt altceva, de cât cuminecătura calvinească, rămasă la Românii din Ardeal, din timpurile acelea de tristă memorie, când principii calvini ai Ardealului, au făcut încercări cu diverse mijloace de a calvini pe Români.

Iată ce zice Petru Maior în Istoria Bisericii Românilor din 1813: „La 1643, fiind ales episcop al Ardealului Ștefan Simion Pap, principele George Racoți, a dat un hrisov episcopului Simion, împreună și cu un catehism în limba românească foarte blestemat. Acel hrisov poartă data de 1684 August 19; în care se prescrie 15 puncte sau instrucțiuni; care la numărul 4 al acelei instrucțiuni, se bagă între Români cuminecătura cea calvinească, care până astăzi și la uniți și la neuniți în Ardeal, măcar că numai ca o ceremonie, se ține. Este adică datina și în Biserica Grecilor și a Românilor, ori când se slujește sfânta Liturgie, preotul slujitor, după sfârșitul liturgiei, să împartă la oamenii cei ce nu s'au cuminecat, pâine de aceea, din care fu scoasă partea aceea, ce s'a jertfit; care obicei între toate neamurile ce sunt de legea grecească, precum și între Românii din Ardeal, oșebit se ține în ziua de Paști.

„Ci creștinii altor neamuri de legea grecească, părticica aceea o iau neomezită; iar Românii din Ardeal o iau întinsă în vin, sau mai bine să zic, o sorb cu vin, și nu numai celor de vârstă, după cum se poruncește în zisa instrucțiune, ci și prunților sugători încă se dă.

Pentru aceea, și pe însuși copiii cei sugători, spre ziua de Paște, dela miezul nopței până la vremea când se împarte zisa pâine întinsă în vin, cu tirănie îi silesc la ajun; ba drumarul, de nu va putea ajunge în ziua de Paști la vre-o biserică, unde să se împărtășească din zisa pâine întinsă în vin, nu cutează a lăsa postul paștilor, ci până atunci îl tot ține, până când se face părtaș pâinei aceleia. Ba și aceia care se cuminecă cu sfânta taină a Euharistiei în ziua de Paști, nu se odihnesc, până nu se împărtășesc din zisa pâine ceremonială. Deci nefiind nicăeri afară din Ardeal în bisericile cele de legea grecească, obiceiul de a lua în ziua de Paști anafora întinsă în vin, și socotind cele ce mai sus am spus despre lucrul acesta, nu poate fi îndoială, cum că ceremonia aceea de a băga pâinea în vin în ziua de Paști, este urmă a cinei sau a cuminecătorei calvinești, și aceasta, atunci când se făcea silă cunoștințelor Românilor în Ardeal, fu acolo între Români băgată“.

Ritul oriental, ce este drept, nu ne arată nicăeri datina Paștilor, chiar în forma aceea în care se află la Români din Ardeal și din Muntenia.

După cercetările ce am putut face la Români din Moldova, Bucovina, Basarabia, Macedonia, la Greci, Sârbi și Bulgari, asemenea și la Ruși, nu există această datină, care există numai la Români din Ardeal; când zicem Români din Ardeal înțelegem pe toți Români din Transilvania, Banat, Crișiana și Maramureș; și la Români din Muntenia.

Acum este un lucru curios, cum această ceremonie s'a introdus numai la Români din Ardeal și Muntenia?

Calvinii, când au introdus cuminecătura lor la Români, nu s'au îngrijit să delătore mai întâi cuminecătura cea veche; căci cuminecătura cea veche a rămas în Biserică la Români neschimbata. Românii, cuminecătura aceasta nu au numit-o nici odată cuminecătură, ci Paști; ba în unele locuri în Muntenia îi mai zice și „Paști de cel mic;“ de unde se vede, că atunci când s'a introdus, nu s'a introdus ca cuminecătură, ci ca altceva.

Mai adăogăm la acestea și împrejurarea aceea, că timpul persecuțiunilor principilor calvinești, a fost prea scurt, pentru ca la un popor să se introducă și înrădăcineze așa tare o datină ca Paștele; și mai cu deosebire la Românii de aici din Muntenia, cari nu au avut câtuși de puțin persecuțiuni din partea Calvinilor.

Deci, această datină la Românii de peste munți, după probabilitatea ce ne-o dă Petru Maior, putem zice că este urmă de cuminecătură calvinească, dar pentru Muntenia este o enigmă; nici o rază de lumină nu ne-o poate explica ¹⁾.

Obiceiuri de Paști. Obiceiurile ce le descriem aci, despre datinele la Paști, de și nu sunt luate din viața și din datinele poporului românesc, totuși merită să fie cunoscute și cetite și de poporul nostru și de cărturarii noștri, ca aceștia din urmă îndemnându-se, să adune și să publice tot ce să petrece și se crede de poporul român despre sfintele Paști, precum și obiceiurile, care s'au păstrat până astăzi și se practică la Paști de Români în diferite părți cu mare sfințenie. Obiceiurile bune și frumoase strămoșești, suntem datori să le păstrăm cu curățenie și în toată originalitatea lor, cu cea mai mare scumpătate.

1) Elefterescu, Profesor, Revista Albina.

Să trecem acum dar la descrierea unor obiceiuri dela Paști, ce le aflăm la unele popoare :

Totdeauna simboalele și obiceiurile sunt îmbrăcate într'o aureolă frumoasă, ori de ce origine ar fi acelea. În fața acestor obiceiuri și simboluri ne întinerim și vedem în spirit, trecând pe dinaintea ochilor noștri acele zile, în care noi cu inimă credincioasă, practicam aceste obiceiuri și poate peste voia noastră, scoatem un suspin de durere din sufletul nostru, că nu mai avem nici un sentiment naiv pentru acele obiceiuri vechi și frumoase.

Cele mai variate obiceiuri sunt împreunate cu Paștile, deși în decursul timpului s'au împuținat, și în special pentru noi, nu mai au însemnătatea, ce o au aceste obiceiuri și azi la Roma, unde capul bisericei catolice, anunță cu toată pompa cuviincioasă, lumii catolice, că Christos a înviat. În Roma până astăzi se păstrează cu acurateță obiceiurile cele vechi și sfințirea palmilor sau a ramurilor de finic—care la noi în mod greșit se serbează în ziua Floriilor, în Dumineca dinaintea Paștilor, — se ține cu atâta venerațiune, ca și înainte cu sute de ani. Apa dela Paști o sfințesc preoții pentru femeile credincioase, și Italienele cele cu părul negru nu se îndoesc câtuși de puțin, că ele acum au apă, care dă feței lor frumusețe și tinerețe. Ele cred neclintit în puterea magică a apei sfințite dela Paști, de și înainte de vreme li-se sbârcește pielea și îmbătrânesc.

Trebue să vadă omul serbarea paștilor în Roma, ca să înțeleagă, că această pompă, această splendoare pătrunzătoare, această atmosferă încărcată de tămâie și plină de tonuri organice și de coruri admirabile, pot îmbăta o inimă simțitoare și o pot împinge la fanatism bolnăvicios.

În Roma se serbează obiceiurile Paștilor încă cu splendoarea cea veche: în capela sestinică se cântă Miercuri înainte de Paști „Miserere“, ca înainte de asta cu sute de ani și în seara Invierii se botează în Lateran câțiva Jidovi, cu care ocaziune se desfășură o pompă mare. Acești Jidovi au fost adunați în decursul anului întreg și convertiți spre scopul acesta.

Apoi urmează liturgia cea mare în capela sestină, liturgia cea mai sfântă, care se celebrează în această biserică, cea mai renumită din lume, în decursul anului, și fericit, ba de trei ori fericit este acel om evlavios, căruia i-a fost dat, ca odată în viața lui, să se împărtășească de binecuvântarea, care o dă Papa în ziua asta omenirei credincioase.

În capela papală de asemenea încă tot se mai sfințește focul și lumânările de Paști. Italienii evlavioși își sfințesc prânzul dela Paști, candelile cele mari dela altar ale tuturor bisericelor creștine din lume, se umplu cu undelemn proaspăt, se pun lumânări nouă. Și în patria noastră s'au păstrat în multe biserici obiceiul interesant, că Jidovul în ziua Invierii își smulge părul, se bate și se scuipe—negreșit în effigie, servind o figură de lemn spre a îndeplini acest obicei vechiu frumos. Și plebea bate și scuipe pe sârmanul Jidov de lemn, fără să își cugete ceva rău și crede prin aceasta a împlini unul din acele sfinte obiceiuri dela Paștile creștine.

Istorisiți odată oamenilor, că dela început Paștile n'a fost o serbare catolică, ci specific judaică, și abia la 325 ani după Christos, a fost statorit în forma de azi de conciliul din Nicea, deoarece până atunci creștinii își începeau Paștile mai mult cu Judeii și se și numia „serbarea Paștilor judeo-creștine“.

Paștile au fost adoptate de către Judei dela Păgâni, care în fiecare an serbau pe vremea aceasta pe zeița primăverii Osteria. Azi nu vreau să știe de biata zeiță a primăverii nici Judeul, nici Creștinul și cu toate astea serbarea Paștilor noastre (adică ale Germanilor) poartă numele ei, ¹⁾ și în fond luat, ea e doară acea, pe care o serbăm în această sărbătoare de bucurie. Înainte cu vreodouă mii de ani, până ce nu se încăerau oamenii ca pisicile, că oare după care formă se pot face mai fericiți, serbarea zeiței primăverii era împreună cu danțuri, cu jocuri dramatice și cu focuri de bucurie. De aci se trage și reprezentarea patimilor creștine, precum și focul Paștilor, pe care l'a adoptat biserica greacă și rusă, și-l țin în mare onoare.

La sfântul mormânt din Ierusalim, flăcărau în tot anul pe timpul Paștilor, sfintele focuri ale Paștilor și mulțimea credincioasă își învălia capul, se arunca la pământ și preamăria minunea. Nevrednicul joc de scamatorie, ce se făcea cu sfântul mormânt, a încetat, oamenii nu mai jură orbește în minune, înșelătoria ajunsese la urechile obștei și s'a oprit, și de atunci nu mai flăcărează la sfântul mormânt misterioasele focuri ale Paștilor.

Două simboale ale Paștilor, ce s'au păstrat pretutindenea, sunt: oul Paștilor și epurele Paștilor; acesta din urmă a fost înlocuit în unele țări cu mielul Paștilor. Gura poporului credincios, știe povesti cea mai ciudată istorioară despre însemnătatea acestor obiceiuri. Oul, epurele și mielul, erau simplu mâncările de primăvară, ce se mâncau la serbările Osteriei, ca simboluri ale rodirei, ce avea să o aducă tână primăvară. Oul și mielul s'au adoptat dela Judei, la care, oul împodobește strachina festivă a prân-

1] Ostern—paște pe nemțește

zului Paștilor și la cari prânzul festiv începe cu ouă; mielul era pentru ei animalul de jertfă, al cărui sânge i-se jertfia zeiței spre onoare. Cu sângele mielului ei stropiau, precum zice mitul judaic, și stâlpii caselor lor, pentru ca îngerul morții, care într'o noapte a omorât pe toți cei întâi născuți ai Egiptului, să le cruțe casele. Sângele nevinovaților miei, cari azi nu se mai jertfesc zeului răsbunării, Iehova, ci stomacului, poate fi și el cauza, că s'a scornit povestea despre sângele creștinesc, de care Judeii au trebuință la sărbătorile Paștilor.

Astfel, oul și mielul, care a înlocuit în parte epurele, trecură la Creștini și deveniră oul Paștilor și mielul Paștilor. Epurele Paștilor și mielul Paștilor sunt a se lua cu totul simbolic, se coc din făină și ouă, și în țările strict catolice, cum e Spania, se binecuvintează încă și azi de preot.

Asupra însemnătății ramurei de palm (finic) sfințite, n'am putut primi o explicație înțeleaptă. La păgâni, zice-se, ramura de finic sfințită, ar avea să apere casa de foc și trăsnet. Țăranii îngroapă ramura în câmp și în țarină, pentru ca secerișul să prospereze. În Germania își dau oamenii lovituri cu ramurile, ca să aibă noroc. Dacă loviturile nimeresc trupul gol, le aduc sănătate, dar cel nemerit să fie totdeauna surprins de lovituri. Este tocmai aceea ce e la noi stropitul cu apa paștilor, Luni a doua zi de Paști. Cel stropit e tot vioi, frumos și sănătos ¹⁾.

La „Câșii Mâșii“. Prin unele sate din Dolj este obiceiul, că Miercuri în săptămâna patimilor, pe după chin-die, copiii cei mici să se ducă cu colindul. Pornesc așa

1) După „Gazeta Transilvaniei“.

câte doi, din casă în casă, spun colindul din gură și sună din clopoței. Lumea se veselește atunci, că se apropie Paștele și dă băeților ouă pentru roșit.

Pentru copii e mare bucurie să umble după *Cății-Mății*, cum se numește această datină. Cei doi copii, ajunși în fața casei încep:

Cății-Mății,

Toarce câlții!

Ori i-ai tors,

Ori i-ai ros

Scoate țolu să ți-l văz

Și de-l ai,

Să te 'nduri și să ne dai:

Cele ouă 'ncondeiete

De colo, din *cobilete*,

Unu mie,

Unu ție,

Și unu de tovărășie

La anu și la mulți ani!

Gazda iese și le dă ouă pentru încondeiat la Paști¹⁾.

Sărbătoarea Paștelor este sărbătoarea ouălor. De aceea dăm copiilor, ouă de zahăr, de ciocolată, de lemn ori de os, și în ele le punem daruri. Și am crede, că n'am sărbătorit cum se cade paștele, de n'am avea pe masă o farfurie cu ouă adevărate, răscoapte și roșite. Ele sunt oare semnele sfârșirii postului, sau sunt mai bine simbolul mai înalt, al deschiderii vieții spirituale ori veșnice? Eu cred că cele două idei se amestecă, în sufletul poporului.

La noi la țară, sunt ca și aiurea, felurite credințe și datini, ce se deosibesc după localități.

Iată câte-va comunicate de d. *G. Crăciunescu* din Vlașca:

În Miercurea mare este obiceiul de a duce femeile la biserică: făină, untdelemn, prune uscate pe loșniță, lăsându-le acolo până Joi seara, după ce se isprăvește denia. Este credința că făina este bună de friguri, de se afumă

1) Revista Creangă.

cu ea ; undelemnul îl pun surzii în urechi ca, să le vie auzul, iar cu prunele se descântă de durere de urechi, care în termen popular se zice năjit.

În Joia Paștelor este obiceiul de a se duce la biserică, pe alocurea, ouă roșii, făcute din Miercurea Paștelui. Aceste ouă se lasă în biserică până în ziua de Paște.— Este credința că aceste ouă nu se strică nici odată, ori cât de mult s'ar ține.—Mai este credința că dacă se îngroapă din aceste ouă la hotarele unei moșii, n'o să bată piatra pe acea moșie.

Obiceiurile cu cocoșii.

La noi, pe unele locuri este obiceiul ca în noaptea Paștelui să se ducă la biserică cocoși.

Asemenea se mai obișnuiește ca la orice înmormântare, să se dea peste mormânt câte un cocoș sau găină.

În Transilvania și prin alte părți locuite de Români, este obiceiul, ca a treia zi de Paște, tinerii să împuște sau să săgeteze un cocoș.

La Ebrei și azi, la sărbătorile lor din luna Septembrie, este obiceiul ca un membru din fiecare familie, să-și învârtească un cocoș pe deasupra capului.

Ouăle roșii și ciocnirea.

Asupra obiceiului de a ciocni ouăle, M. Sili, arată următoarea origină :

Acest obicei e rămas dela Etrusci, care l'au transmis Romanilor. Ei sfărâmau coaja ouălor, pentru ca să nu poată cineva să scrie formule sau să deseneze pe ele chipuri nefaste.

Se mai găsesc încă și astăzi oarecare rămășițe ale acestei credințe în unele sate din ținutul Lorenei în Franța.

Această credință, are oarecare asemănare la noi cu punerea cuțitului, arsul în candelă, făcutului pe scrise, etc., superstiții, care se obișnuiesc în unele părți și la Francezi, sub numele de envoûtement sau envoûlement, despre care un francez, Jean de Troyes, dă o esxpiciare printr'o anonimă din 1619 :

„Après force signes et recitations magiques, l'astrologien bailla à la dame du Houlx en grands atours une épingle d'or qu'elle ficha dans le coeur d'une figurine en cire, reprezentant un gentilhomme de Louis XI, le seigneur du Boucaige, dont elle voulait récupérer l'amour par ce sortilège, que les gens d'église ont appelé *envoûlement*.

Mai iată încă alte două legende asupra ouălor roșii :

Se spune, că pe când erea să treacă Domnul Christos pe drumul care ducea spre Golgota, unde trebuia să fie răstignit, fariseii și cărturarii dedese de știre la toată lumea și mai ales la copii, să iasă întru întâmpinarea lui, ca să-l batjocorească și să asvârle în el cu pietre și cu ouă stricate.

Minune însă : pe când copiii scoaseră de prin sân și de prin buzunare ouăle cele stricate, ca să asvârle în el, le văzură roșii, frumoase și încondeiate și nu se mai îndurară să dea, ci le băgară iarăși în buzunar.

* * *

Altă legendă spune că în ziua când a înviat Domnul Isus Christos, o femeie se ducea spre târg cu ouă într'o legătură.

Întâlnind-o un om, care aflase despre învierea Domnului, i-a spus : „Știi că a înviat Christos?“ iar ea iarăspuns :

„O mai învia, când s'or roși ouăle din legătura aceasta“.

Care îi fu mirarea, când, ajungând în piață și desfăcând legătura, văzu că toate ouăle erau roșii și frumoase.

Altă legendă. După ce Isus a fost răstignit între doi tâlhari, nimeni nu mai avu curajul să se apropie de dânsul. Cel care vindecase suferințele semenilor lui, era singur acuma și ochii lui albaștri priveau departe, dar privirea lui nu mângâia, mâna lui ținută nu mai putea face gestul înălțător, glasul lui nu mai înflora mulțimea. Se făcu tăcere, dar nu ținu mult. Cei doi tâlhari se văitau, și în clipa din urmă îl blestemau pe Isus, căci din pricina lui, spuneau ei, au fost judecați în grabă și răstigniți. Dacă nu erai tu, spuse cel din stânga lui Isus, eu nu furam, nu omoram. Dacă nu erai tu, spuse cel din dreapta, la noapte după cel dintâiu cântat al cocoșului fugeam din temniță. Pocăiți-vă păcătoșilor, c'a voastră e împărăția cerurilor, vorbi blând Isus. În clipa aceea, privirile celor trei crucificați se întâlniră, și tâlharilor li se păru că Isus râde, că-și bate joc de dânșii. Cum își ridicase privirile spre Isus, și mai departe spre cerul senin, soarele îi orbi.

— Am omorât, vorbi din nou cel din stânga, pentru că am o mamă bătrână, care n'are ce mânca.—Voiam să fug, zise cel din dreapta, pentru că am soție și șapte copii.—Nu vă îngrijiți de astea, zise Isus de data asta, că păsările cerului trăesc și nimeni nu se îngrijește de ele. Ingrijiți de sufletele voastre și pocăiți-vă ! Noi n'avem suflete, răspunseră într'un glas cei doi tâ hari, și amuțiră.

Erea după amiazi, soarele ardea strașnic. Capul lui

Isus se aplecă ușor spre piept și „fiul Omului“ adormi sau leșină, ceea ce nu se știe sigur nici până azi.

Dar după ce apuse soarele, și veni noaptea, două femei, au urcat și ele Calvarul. Și ajungând în vârful muntelui, au îngenunchiat la picioarele celui răstignit. Și scoțând fiecare din legătura ce o adusesse, un ou și o bucată de azmă, le-au pus lângă crucea celui din mijloc. Au început să plângă și să se roage, și rugându-se au adormit lângă Isus, care gemea ușor, sau poate vântul gemea. Când s'au trezit în zori, cele două femei într'un glas : Doamne, noi ți-am adus de mâncare ! Și vrând fiecare să-i dea darul adus, au văzut cu uimire, că ouăle erau roșii, înroșite de sângele ce picura din mâinele și din picioarele lui Isus ținute.

— Mâncați-le voi, gemu un tâlhar; spargeți-le șopti altul !

Femeile căzură cu fața la pământ, plângând.

Doamne, grăi Isus, ridică glasul păcătoasei până la mine, spală cu sângele meu păcatele omenirii și iartă celor ce păcătuesc cu neștiință.

Și deslipindu-și fruntea dela pământ, Isus văzu în ele pe mama lui, și pe Maria Magdalena, cea care s'a învrednicit de dragostea Mântuitorului.

— Roșiți ouăle, întru aducerea aminte a răstignirii mele, vorbi Isus, și de atunci lumea înroșește ouăle la Paști ¹⁾.

Muguri și ouă roșii.

La Florii, mugurii de salcie, și la Paști ouă roșii. Mugurii și oul sunt același simbol, unul luat din lumea

1) V. Savel, Ziarul Minerva.

plantelor, altul din lumea animalelor. Amândouă sunt simbolul vieții, ce se renaște, a vieții veșnice în natură. Iar semnul veșniciei e cercul, sau roata, figura cea fără de nici un colț, și închisă astfel, că nicăiri nu are început și nicăiri sfârșit. Deaceea, din mlădița cu muguri de salcie, creștinii fac o cunună, care închipue veșnicia. Iar semnul soarelui celui sfânt, care e puterea învietoare a naturii întregi, e tot o roată, căci într'adevăr, el ne pare o roată de foc. Și e rotund. Deaceea rotundul ou închipue soarele. Și fiindcă soarele e roșu-aprins, creștinii închipuesc până și culoarea soarelui și dau oului de Paști culoarea roșie.

Obiceiul cu mugurii de salcie și cu oul roșu la Paști, e mai vechiu decât creștinismul. Păgânii, cu mult înaintea întrupării Domnului Christos, aveau tot același obicei la sărbătorile lor de primăvară. Ei închipuiau pe oul lor, ori chipuri de zei, ori luptele Soarelui cu întunericul și cu moartea—cu noaptea, cu norii, cu crivățul și cu gerul. Obiceiul a rămas și la creștini, dar noi nu puteam nici să închipuim pe ou chipurile mincinoșilor zei ai păgânilor, și nici s'arătăm în scrisoare credințele lor cele deșarte. Noi facem pe ou numai flori și podoabe și astfel îl încondeiem, fără să știm de ce, numai ca să fie frumos.

Dar dacă și noi ca și păgânii, salutăm pe sfântul Soare, care ne aduce primăvara, și cu ea, reînvierea naturii, și ni-l închipuim ca oul roșu, noi nu vedem numai ca păgânii renașterea naturii, care a murit peste iarnă, nu numai reînvierea plantelor și a mulțimii nespuse de gănganii făcute de Dumnezeu. Noi creștinii, vedem învierea Duhului veșnic, a lui Dumnezeu însuși. Fiul lui Dumnezeu, cel de o ființă cu Tatăl, a biruit puterea locașului

morții și cu moartea sa a mântuit lumea. El, cel ce e însuși Iubirea, pe care a propovăduit-o cu fapta și cu cuvântul, a venit în lume, ca să aducă pacea și buna voie între oameni și ne-a învățat să iubim pe de-aproapele nostru ca pe noi înșine. Prin el ne-a venit nădejdea mântuirii și a răsplății veșnice, după binele și răul ce l-am făcut trăind pe lume.

Lui Dumnezeu, care a înviat din morți, lui îi aducem noi creștinii la Paști cântece de biruință și de laudă. Cununa făcută din mlădiță cu muguri de salcie, e cununa ce se dă biruitorului Domn, care a ispășit păcatele lumii. Iar oul roșu, e jertfa ce-o aducem întru lauda și preamărirea nebiruitului Domn. Iată-l, lumină din lumină și Dumnezeu adevărat, ieșind din mormânt să vestească puterea sa celor ce au ochi să vadă și urechi să audă, dar mai ales suflet ca să 'nțeleagă! ¹⁾

Legendă.

Pe când fecioara Maria cu bătrânul Iosef și cu micul Isus apucară drumul spre Egipt, cum le poruncise îngerul, spre a scăpa de prigonirea lui Irod, care căuta să ucidă pruncul, ajunseră într'o pădure mare.

Făcându-se noapte și nemai putând merge mai departe, rămaseră să doarmă aci.

Pe la miezul nopții se pomeniră cu doi inși, cari le strigară să le dea mai repede tot ce au și să se pregătească de moarte, că în fața lor nimeni nu poate să trăiască.

Aceștia erau doi din cei mai mari tâlhari de pe vremea aceea, care își aveau vizuina în acea pădure.

1) G. Coșbuc, Revista Albina.

Unuia din ei, tocmai în noaptea aceea îi născuse nevasta un copil.

Mama sa murind din naștere, copilul erea amenințat să moară de foame.

Când tâlharul auzi pe pruncul Isus plângând și văzu pe fecioara Maria că îl ia la piept și îl lăptează, se gândi numai de cât că aceasta îi poate fi de folos și îi zise : „Femeie, te-a slujit norocul, te-ai scăpat pe tine și pe ai tăi.

Vei rămâne aici și îmi vei lăpta și copilul meu până ce îi voi găsi altă mamă“.

Și astfel, din momentul acela, fecioara Maria se făcu și doica fiului tâlharului, hrănindu-l la pieptul său alături de blândul Isus.

Câtă vreme vor fi stat acolo astfel, nu se știe, ne aducem aminte însă din biblie, că ajungând în Egipt au stat acolo până a murit Irod, apoi la porunca îngerului, s'au întors iarăși în Nazaret, unde au continuat să trăiască, până ce Isus s'a făcut mare. Se știe că Isus a fost răstignit între doi tâlhari. Pe unul îl chema Barabas, iar numele celui lalt nu se spune. Se crede însă, că acești tâlhari au fost copiii celor doi tâlhari din acea pădure, peste care a dat familia sfântă, când călătoria spre Egipt, și că anume, acela care a supt împreună cu Isus la pieptul fecioarei, a fost acela, care auzind pe celălalt cum batjocorea pe Isus, când erea pe cruce, a zis : „Pomenește-mă Doamne când vei veni întru împărăția ta“, iar Isus i-a răspuns : „Astăzi cu mine vei fi în rai“.

* * *

Două legende de Paști se povestesc printre cazacii din Rusia mică. Iată-le :

I) Pe când soldații biciuiau pe Isus Christos în curtea

lui Pontius Pilatus, trecu pe acolo o femeie cu copilul ei, și se apropiară ca să vadă, care este pricina acelui zgomot. Băiatul văzând pe Mântuitorul sub loviturile călăilor săi, vru să se repeadă asupra acestora, pentru ca să-i oprească. Soldații îl îmbrânciră. În ochii Mântuitorului se iviră lacrimi de emoțiune, din cauza inimei bune a băiatului, și ele picurară pe pardoseala de piatră a curței. Acolo, unde căzură picăturile de lacrimi, pietrele crăpară și din pământ răsăriră flori de mărgăritar.

II) Când Isus Christos, înconjurat de soldați, luă drumul spre Golgota, el căzu în curând leșinat sub sarcina grea a crucei de pe umărul său. Imediat, unul din Farisei, începu să bată fără milă cu un băț pe cel ce zăcea la pământ, astfel în cât fața Mântuitorului se umplu de sânge, și picăturile de sânge curgeau pe pământ. Maria Magdalena, care împreună cu alte femei însoțea cortegiul celui condamnat la răstignirea pe cruce, se grăbi ca să ia acel pământ prețios. Dar Fariseul o goni și începu să calce cu picioarele pământul cel moale frământat cu sânge.

Intru aceea, Isus Christos fu ridicat de soldați și dus mai departe. Atunci Maria Magdalena căzu în genunchi și se rugă lui Dumnezeu: „Păstrează, o, Doamne, pentru popor odorul sângelui fiului tău, pentru veșnică pomenire!“ Dumnezeu ascultă rugăminta Mariei Magdalena, căci imediat răsăriră din pământul adăpat cu sângele lui Christos, niște foi verzi proaspete, printre care se zăriră florile de vioarele, care răspândeau un parfum îmbătător.

* * *

Cea mai mare liniște din tot anul, domnește în țările protestante, în Vinerea Patimilor, atât în orașe cât și în sate; iar în bisericile catolice tac clopotele, începând din

Joia Mare după *Gloria în Excelsis*, dela liturghie până în Sâmbăta mare seara, când ele răsună din nou, întru slava Sf. Invieri a Domnului nostru Isus Christos. Poporul zice, că în asest interval, „Clopotele au plecat la Roma“. Ei atribue clopotelor o putere supranaturală, ceea ce se vede din diferitele inscripțiuni de pe clopote.

Așa, pe marele clopot al catedralei din Erfurt, se află inscripția: „Mă numesc Susana, și alung diavolii de aici“. Pe un clopot din Stuttgart se află inscripția: Ossana mă numesc și duhul tău îl gonesc“.

Clopotele bisericilor din Germania sunt sfințite de episcop, și în caz când el este reprezentat de un preot, acesta trebuie să aibă un permis dela Papa din Roma. Clopotele se stropesc mai întâi cu aghiasmă, apoi li se face semnul crucei cu sf. Mir și sunt afumate cu smirnă și tămâe.

Poporul crede adesea, că din sunetul clopotelor aude voci omenești: când moare o persoană mare, sau când are să se întâmple un eveniment grozav, sau se apropie dușmanii, poporul crede că clopotele își deschid mai înainte gura lor de alamă, fără ca să fie trase de cineva.

O legendă din Bretagne (Franța), povestește că un clopotar sărac și foarte evlavios, pe care sărăcia și slujba îl țineau legat de satul său, a făcut înainte de Paști călătoria la Roma, stând călare pe unul din clopote.

Credința, luată însă numai ca simbol, că clopotele, sau mai corect zis sufletul, care se află în ele, ca și în om, pleacă în ziua Paștelor la Roma, este foarte răspândită printre copiii țărilor catolice. Firește, că ici și colo, copiii cred că clopotele mor în *Joia mare*, pentru ca în

Sâmbăta Paștelui să se nască din nou în vechile lor corpuri de alamă.

În unele părți din Germania, copiii cred că clopotele când ajung la Roma, se spovedesc Papei și apoi mănâncă prescură, iar cei din Alsacia-Lorena, cred că clopotele sunt invitate la masă de către însuși Papa, unde mănâncă bucate scumpe și gustoase. Copiii mai cred că clopotele aduc ouăle roșii dela Roma și apoi le dau mamei lor, ca să le ascundă. De aceea, copiii se bucură foarte mult, când aud în Sâmbăta Paștilor sunetul armonios al clopotelor anunțând Sf. Inviere¹⁾.

* * *

Christos a înviat !

Să mâncăm dis de dimineață și în loc de mir cântare să aducem stăpânului, și să vedem pe Christos, soarele dreptății, viața tuturor, răsărind !

Și la sunetele vechei legende despre suferințele, moarși și învierea blândului Nazarinean, inimile a milioane de oameni se bucură, ca și când ieri proconsulul Pilat din Pont și-ar fi spălat mâinile și ar fi rostit acea mare, veșnică îndoială a omenirii :

„Ce este adevărul ?“

Ce este adevărul ?

De două mii de ani aproape, ni se predică să ne iubim, și noi ne sfășiem. De mai multe mii de ani, Buddha-Cakya-Muni visează împăcarea omenirii, liniștea inimei și a minții, îndurarea și nepismuirea și cu toate acestea de tot atâtea mii de ani, dela începutul lumii, războaiele presură pământul cu sânge și cu cenușe. În locurile pe unde au înflorit odinioară cetăți frumoase, pasc pe risipe tur-

1) Cornel Scurtu.

mele, și ceea ce necesitatea a ridicat, ura a dărâmat; ba, chiar în numele celui care propoveduia iubire, s'a ridicat în nenumărate rânduri sabia.

La întrebarea ce și-o face David Strauss, scriitorul vieții lui Isus, de mai suntem noi creștini sau ba, o întrebare la care răspunde negativ, noi adăogăm alta : fost-am vreodată creștini? — și suntem dispuși a răspunde—*nu*.

Mai adevărate sunt cuvintele lui Calist, patriarhul de Constantinopol, care, într'o fierbinte rugăciune pentru încetarea secetei, descrie caracterul omenesc :

„Nu numai dragostea ta am lepădat, ci și ca fiarele unul asupra altuia ne purtăm și unul altuia trupurile mâncăm, prin feluri de lăcomii și prin nedreaptă voința noastră. Deci, cum suntem vrednici a lua facerile de bine ale Tale? Că Tu ești drept, noi nedrești; Tu iubești, noi vrăjmășim; Tu ești îndurat, noi neândurați; Tu făcător de bine, noi răpitori! Ce împărtășire avem cu Tine, ca să ne și împărtășim cu bunătățile Tale? Mărturisim dreptatea Ta; cunoaștem judecata cea de istov a noastră; propoveduim facerile Tale de bine; a mii de morți suntem vinovați; iată, sub mâna Ta cea lucrătoare și care ține toate, petrecem. Lesne este mâniei Tale celei a-tot-puternice, ca într'o clipeală să ne piardă pre noi, și cât este despre gândul și viața noastră, cu dreptul este nouă să ne dăm pierzării, prea drepte judecătorule! Dar, îndurării cei nebiruite și bunătăței cei negraite, nu este lucru *cu totul vrednic*, prea iubitorule de oameni, stăpâne!“

Rar ni s'a întâmplat să vedem șiruri scrise cu atâta cunoștință de caracterul omenesc: Tu ești bun, recunoaștem că noi suntem răii-răilor, dar bagă de seamă că nu-i vrednic de tine să-ți răsplătești asupra noastră, pentru că

ai sta în contradicere cu calitățile Tale de a-tot-bun, îndelung-răbdător, lesne-iertător.

„*Video meliora proboquo, deteriora sequor*“.

Astfel, cu multă umilire strigăm :

„Călcând aceste porunci ale Tale, și în urma poftelor și a voilor noastre umblând, tot păcatul în fieștecare zi cu osârdie facem : clevetire, hulă, ținere de minte de rău, călcare de jurământ, vorbă mincinoasă, vorbe de rușine firească și afară de fire, și ceeace nu se află nici în dobitoacele cele necuvântătoare, acestea foarte păgânește de nou le izvodim. Stinsu-s'au întru deșertăciune zilele noastre ; de ajutorul Tău ne-am golit ; batjocură și răs ne-am făcut celor de 'mprejurul nostru ; numele Tău cel prea sfânt și închinat, prin noi a se huli de păgân l am făcut. Invechindu-ne în răutate și în cărări neânțelepțește șchio-pătând, toți ne-am abătut, împreună netrebnici ne-am făcut : nu este cine să înțeleagă, nu este până la unul.— Ciurma și robia și îmbulzeala și sărăcia și multe feluri de morți și despre noi de trei ori ticăloșii ! ne-au despărțit,—ca prin niște bătăi, ca acestea *să ne tragi la cale măcar neutrând noi* ; ci nici așa nu s'au făcut ceva mai mult despre noi. Datu-ne-ai pre noi păgânilor spre robie și spre pradă și spre junghiare și spre jăfuire celor, și nici așa n'am înțeles, nici ne-am depărtat dela fără-delegile noastre.—Nici prin cele de întristare, nici prin cele rele nu ne-am înțelepțit, nici prin facerile tale de bine și prin darurile tale, nu ne-am făcut mai buni !“

Și astfel a fost totdeauna.

În loc de a urma prescripțiunile unei morale, aproape tot atât de veche ca și omenirea, în loc de a urma pe Dumnezeu, omenirea necorigibilă nu-l urmează de loc ;

ci, întemeiată pe bunătatea lui, s'așterne la pământ în nevoi mari și cerșește scăpare. Și toate formele cerșirii le-a întrebuițat față cu acea putere, înaintea căreia individul se simte a fi ca o umbră fără ființă și un vis al înșelăciunii. Conștiu despre nimicnicia bunurilor lumii, înțelegând că această viață cu trebuințele ei prime, e deja destul de grea, pentru a o mai îngreua cu alte scopuri deșerte, de cât cele pe care le are din natură, omul, totuși, pune o deosebită valoare pe împrejurarea de a domni asupra altora, de a robi pe alții, de a'și întinde stăpânirea peste tot pământul, de s'ar putea.

Ce'i ajută lui Cezar c'a fost un om mare? Astăzi poate, cenușa lui lipește un zid vechiu împotriva ploii și furtunei.

Stau oare în vre-un raport mijloacele ce le punem în mișcare cu rezultatele la care ajungem?

Intr'adevăr, privită prea de aproape, ce ne prezintă viața, decât împlinirea normală a unor trebuințe din cele mai simple? A bea, a mânca, a dormi, a se îmbrăca, adică a'și hrăni existența și a o apăra contra intemperiilor. Conform cu acest scop, albina adună vara ca să aibă iarna; furnicile își zidesc locuințele lor simple grămădind în ele merinde; bursucul își adună provizii pentru iarnă, și încolo, fiecare din aceste animale lasă lumea lui Dumnezeu, să fie precumu-i, neinteresându-se mai departe nici de politică nici de nimica.

— Omul, pentru îndeplinirea tot a acestor trebuințe primare, are nevoie de un stat cu zeci de mii de funcționari, de o oaste cu sute de mii de oameni, de căi de comunicație, drumuri de fier, școale și universități, diplomați, adunări legiuitoare, biruri, advocați, societăți aca-

demice, gazete, marșande-mode, teatruri, bani de hârtie, tunuri, corăbii, prafuri de dinți, mânuși, câini de vânat, biblioteci, cazarme, filosofi, cafea, spitale și altele ca acestea.

Nu-i asta o socoteală de mofluz ?

De aceea Faust, în care se întrupează omenirea cu poftele, ambiția și deșertăciunea ei, dar și cu geniul și setea ei de știință, stând înaintea ultimei probleme, își toarnă venin dintr'o fiolă veche într'un pahar și voește să'l bea, când iată că sună încet clopotele și cântecele dela Inviere.... și paharul îi cade din mână, el e recâștigat pentru viață.

Inviere—renaștere ?

Paralel cu istoria reală a faptei, războiului, cruzimii și răutăței; paralel cu această țesătură de egoism, vicleșug, tiranie de uliță și tiranie personală, din care, cea din urmă e de preferat: alături cu voința aceluși soi de oameni, pe cari Calist îi descrie așa de bine în rugăciunea lui— trăește creerul omenirii o mică parte de viață deosebită, nesupus nici politicei, nici diplomației, nici războaelor, și, în acele puține momente ale lui proprii, el măsură depărtarea stelelor și adâncul mării, greutatea pământului și ușurința aerului, aude florile crescând, întrupează în marmoră frumusețea liniilor și în pictură a colorilor, descompune lumina soarelui, află limba ce au vorbit-o Asirienii, numără biblioteca lui Ptolomeu și desleagă un vechi papyros, ce cuprinde leacuri egiptene.

E în aceasta mântuirea ?

Fi-va omenirea cultă, omenirea știutoare, mai bună de cât cea neștiutoare ?

După câte știm în trecut și vedem azi, nu.

Va rămâne într'adevăr un tezaur în urma generațiilor, însă totuși, omul armei și acela al vicleșugului, ostașul și diplomatul, vor însemna mai mult în vremea lor, vor fi mai mult viețuind de cât pictorul Rafael sau muzicantul Mozart sau astronomul Newton.

De aceea, la ademenirea muzicei cerești, Faust răspunde :

„Aud solia, dar îmi lipsește credința în ea!“

Vin zile de înviere și trec. Ici se salută oamenii cu „*Surrexit! Vere Surrexit!*“, dincoace cu „*Hristos Vocres!*“ și în toate limbile pământului se repetă acest cuvânt, dar noi zicem ca Faust :

„*Die Botschaft hör'ich wohl, allein mir fehlt der Glaube!*“

Ba credem c'a înviat în inimile sincere, cari s'au jertfit pentru învățătura lui, credem c'a înviat pentru cei drepti și buni, al căror număr mic este;—dar pentru acea neagră mulțime, cu pretexte mari și scopuri mici, cu cuvânt dulce pe gură și cu ura în inimă, cu fața zâmbind și cu sufletul înrăutățit, el n'a înviat niciodată, cu toate că și ei se închină la același Dumnezeu. Tiranul ce mână la moarte sute de mii fără de nici un scrupul, demagogul, ce prin vorbe măsluite trezește patimile cele mai negre și mai uricioase ale mulțimii, sunt adesea mai credincioși vechei legende religioase de cât Faust; poate că, după ori-ce crimă comit, s'aruncă înaintea icoanii și șoptesc cuvintele lui Calist, cerșind iertare dela lesne-iertătorul Dumnezeu. Dar cu aceștia chemați, cari sunt mulți, nesfârșit de mulți, nu sporește comunitatea creștină: puțini sunt cei aleși și puțini au fost de-apururi.

Dar rămâie datina și înțelesul ei sfânt, așa cum e

de mult: și de nu va sosi nici odată acea zi, din care să se înceapă veacul de aur al adevărului și al iubirii de oameni, totuși e bine să se creadă în sosirea ei, pentru ca să se bucure cei buni în „ziua învierii“, când ne luminăm prin sărbătoare și ne primim unul pe altul și zicem *frați* celor ce ne urăsc pe noi, și iertăm pe toți pentru înviere, strigând cu toți:

„Christos a înviat!“¹⁾

Paștele la Ierusalim. Una din ceremoniile cele mai mișcătoare din săptămâna sfântă (săptămâna patimilor) la Ierusalim este Vineri, când poporul creștin se sue pe muntele Golgota, când pornește adică pe calea durerilor pe care a mers Domnul nostru Isus Christos.

Când mulțimea ajunge la locul unde a fost crucea pe care l'a răstignit, unii înfig în pământ o cruce mare, pe urmă dau jos de pe ea chipul răstignit, tot așa cum a fost coborât odată Christos de pe cruce și îl duc la poalele muntelui, la Piatra Ūngerei sub care a fost îngropat feciorul Mariei.

Chipul învelit într'un ciarșaf și purtat de patru preoți este pus pe piatra acoperită cu un văl alb (giulgiu) pe care este pusă și o pernă de catifea neagră, unde va fi așezat capul lui Isus. Preotul care slujește, stropește chipul acesta cu esență de trandafiri și arde mirezme prin prejur, închipuind întocmai depunerea în mormânt a Mântuitorului.

Cum se petrecea în vechime Paștele de către unii din Domnitorii noștri. Inspre ziua de Paște, porunca

1) M. Eminescu.

Domnul ca pe la 2 după 12 noaptea, toți Arhieriei și Episcopii și boerii în frunte cu Mitropolitul să fie la biserica domnească. Ş'apoi venea Domnul îmbrăcat în ce avea mai scump și mai frumos și cu tot alaiul domnesc, cu toate beyzadelele, cum intrau în biserică, apoi unde mi se așezau încet și tacticos prin stranele lor, de! cine nu știe cum sunt boerii. Și apoi după ce se împărțiau lumânări mai frumoase, mai urâte, după cum era și rangul boierului, mai mare ori mai mic, se cântau o mulțime de cântări, iar la urmă eșia Domnul cu Beyzadelele și cu Mitropolitul, cu toți Episcopii, Arhieriei și boerii, toți cu lumânările aprinse în mână, și mergeau pe maidanul palatului, adică în fața curții domnești, și acolo se aduceau toate crucile cele mari din biserică și din felinare, că doar și Domnul și Beyzadelele duceau cruci. Și să fi văzut crucea pe care o ducea Domnul ce împodobită era și cât de frumoasă, las'că și a Doamnei nu era mai pe jos, dar tot ca a Domnului nu era. Și toate crucile și a Doamnei și a Domnului și a Mitropolitului, a Episcopilor și a Beyzadelelor, toate purtau năframe frumoase și cusute numai în fir, de te minunai când te uita la dâsele. Și iar rugăciuni și cântări aci și iar miros de tămâe și smirnă de când miroseai par'că nu mai ereai pe lume.

După ce se isprăveau toate cântările, săruta Mitropolitul, evanghelia; iar după el venea Domnul și săruta evanghelia și crucea Mitropolitului, și atunci Mitropolitul săruta crucea Domnului; iar după aceasta se sărutau Domnul și Mitropolitul, se sărutau știi de Paști, că doar așa se sărută la o sărbătoare ca asta oamenii cari țin unii

la alții. Ei ! dar când se săruta Domnul și Mitropolitul nu eră numai ceva cum-va, că doar unde mi'ncepea meterhaneaua, și apoi dă-i cu împușcături de tunuri și dăi și dăi, să știe toată lumea că acum se sărută oameni de cei cu cinste mare; iar după ce se ducea Domnul la loc, veneau Beyzadelele și toate sărutau evanghelia și crucea Mitropolitului și făceau sărutare cu dânsul, și apoi după Beyzadele veniau toate rangurile bisericeii de acolo, și apoi boerii cu toții. După ce toți sărutau Evanghelia și Crucea Mitropolitului, și se sărutau cu dânsul, apoi se sărutau și boerii între dâșii, ei ! dar aci cu cumpătare, fie-care boer mergea să se sărute cu cei mai mici ? nu, trebuia să vie cei mici pe rând fie-care, că doar, de ! sărutare, sărutare e, ca la ori și ce lucru.

Și după ce se isprăviau toate sărutările, mergeau cu toții iar în biserică și se isprăvia slujba bisericească. Și la isprăvit, unde îmi pășea Domnul către ușa bisericii și cu tot alaiul după dânsul, cu toată boierimea și preoțimea, Episcopii, Mitropolit și archierei. Și când eșia Domnul din biserică i se puneă năfrămi și covoare pe jos pe care să calce, și tot așa când intra în palat ; iar înaintea Domnului mergea Vel-Vist cu o cutie mare cu parale în mână și dădea în toate părțile bacșișuri bogate. După ce intra Domnul în palat și se așeza în scaun, veniau toți de se plecau frumos înaintea Domnului și ședeau în rând pe scaun ; iar Vel-Căminarul și cu copiii din Casă le aduceau Vutcă și prăjituri și câte și mai câte. Și după ce mai prindea la inimă boierimea și preoțimea se duceau pe acasă, și veniau la Masa cea Domnească, care se făcea tot cu atâta tãmbălău și chefueală ca și pe la Crăciun.

Ș'apoi era obiceiul pe atunci, că în ziua de Paști să se ude oamenii unii pe alții, și se udau și boerii între ei, ba unii udau și pe Domn, dar știi numai de formă că, Doamne ferește de supărarea Domnească!... Cei ce udau primeau diferite daruri: cozonaci, păsci, ouă și vedre de vin, pentru udat măseaua.

Bărbații se udau și nu prea, dar femeile știu că se udau, se muiau de apă de par'că erau *tutun de Pașcani*.

Și apoi și la Paști ca și la Crăciun, veniau profesorii de pe atunci, Greci aproape cu toții, și duceau pe elevi în fața Domnului de-l *hiritisiau* de sărbători. Intra întâi dascălul de grecește cu școlarii lui, și unul dintre aceștia spunea o poezie pe de-a rostul în fața Domnului; ș'apoi venia dascălul cel de slavonește și în urmă cel de românește, toți cu elevii lor, și toți spuneau câte ceva înaintea Domnului, și fie-care primea daruri multe și de preț.

A treia zi de Paști, adică Marți, veniau Egumenii, adică Călugării pe seama cărora erau date Monastirile și fie-care aducea la curte câte un miel și se închinau Domnului cu smerenie, și după asta eșia Măria-Sa cu tot alaiul la *Copou*, care e o grădină foarte mare și frumoasă din Iași și acolo boerii se întreceau din călărie și acela care era mai voinic și mai bun fugaci, acela era mai tare *hiritisit* (felicitat) de Domn.

Așa era pe la Paști, petreceau și boeri și domn, cu toții petreceau bine. ¹⁾

Vineri după Paști este „*Isvorul Tămăduirei*“.

(1) C. I. Bondescu

La biserică se sfințește apa și se fac slujbe pentru tămăduirea boalelor grele.

La o săptămână după Paști este *Dumineca Tomei*.

Lunia după *Dumineca Tomei*, se ține în Banat o sărbătoare sub numele de *Mătcălău* sau *Lunia Morților*, când se fac rugăciuni și pomeni pentru sufletele răposaților.

La noi pomenile se fac Sâmbăta și la Moși.

Moșii, care se mai numesc și Sâmbetele Morților, sunt trei:

- 1) Moșii de iarnă, când se face pomană cu piftii.
- 2) Moșii de Rusalii, când se face pomană cu lapte fiert cu făină sau orez numit colarez, și
- 3) Moșii de toamnă.

Sfântul Gheorghe, la 23 Aprilie, este cea mai mare sărbătoare din luna Aprilie, o zi de sărbătoare veselă și plină de obiceiuri apucate din moși strămoși.

Încă în dup'amiaza ajunului acestei sărbători, fetele, flăcăii și copiii ies în țarină, ori se duc la pădure și se întorc încărcăți cu ederă și cu crengi de teiu ori de salcie. Din ederă împletesc cununi verzi, iar crengile de teiu le pun în cruci pela porți, pela ferestre, pedeașupra ușilor și mai cu deosebire pela grajdul, în care s'adăpostesc căii și vitele. „Așa e bine“, altfel intră *elele* și strigele, fură

laptele dela vaci, fură somnul copiilor, visul fetelor și norocul flăcăilor.

Acolo însă unde intrărea e închisă prin rugi înghimpați, nici ele, nici strigi nu intră, pentru-că văd semnul, pe care nu au putere de a'l trece și vacile vor da lapte, copiii vor dormi duși, fetele se vor pierde în visuri plăcute, iar flăcăii vor rămâne harnici și cu noroc. Astfel toate casele se încarcă de podoaba primăverei.

În amurgul serii, cei tineri umblă pândiș prin curte. Acum e vremea urzicii. Apoi goană, hohote, țipete jur-înprejurul curții, afară la uliță, pela fini, pela vecini și prin casă și pe afară, mic și mare, satul întreg se pune în goană, căci acum începe cu temeiu lucrul în primăvară și cel mai sprinten e cel mai vrednic.

Oboșiți, în sfârșit, cu toții se apropie de adăpost. Fiecare se laudă că a nemerit cu urzici pe cutare și pe cutare de atâtea ori. Spune apoi pe cine a nemerit în anul trecut; tatăl și mama își spun din tinerețe; bunicul și bunica ascultă, ascultă... și 'ntr'un târziu îi chiamă pe toți la odihnă, căci mâine, pe când ziua se desvăluie din noapte, cel mai harnic și cea mai harnică iau cei dintâiu apă dela izvorul din luncă.

Vestea luminii abia se zărește la răsărit, când și copii și tineri și bătrâni, gătiți în haine de sărbătoare, care mai de care aleargă cu urcioare curățele la izvorul cu apa cea bună.

Se întorc apoi în grabă și aleargă la biserică, căci astăzi e slujbă mare și preotul îmbracă cele mai frumoase odăjdii.

După biserică, gospodarii se adună la sfat. Astăzi se începe anul muncii, astăzi se hotărăște simbria văcarului din sat : atâtea perechi de opinci, atâta tain. Sfătuiesc încet și cumpănesc drept.

Astăzi se înțarcă și mieii, și sătenii hotărăsc imașul și se sfătuiesc pe cine să bage cioban : vreau să alegă un om de omenie, care să fie cu priință oilor, căci de cel nepriceput fuge și norocul.

Oamenii glumesc, râd, se necăjesc unii pe alții. Peste tot e veselie !¹⁾

Luna Maiu

1) *La Romani*

Numele ei vine dela latinescui Majores (strămoș) pentru că această lună la Romani era consacrată bătrânilor.

O altă derivațiune se crede a fi dela Maia numele uneia din Pleiade, cea mai frumoasă din ficele Pleionei cu Atlante și mama lui Mercur.

De aceia idele lui Maiu erau zilele consacrate lui Mercur.

Intreaga lună a lui Maiu și jumătate din Iunie, la Romani erau nepriincioase și de rău augur pentru căsă-

1) M. Eminescu.

torii; din potrivă a doua jumătate a lui Iunie era considerată ca foarte prielnică.

Iată care erau sărbătorile Romanilor în luna Maiu: Sărbătoarea dela 1 Maiu se celebra în onoarea Maei sau Majesta.

Aceasta era o zeiță protectoare a creșterilor și i se sacrifica în toți anii la această zi o scroafă. Ea era o divinitate la fel cu Fauna, Ops și Bona Dea. Maia era mama lui Mercur.

La 1 Maiu Romanii țineau sărbătoarea „*Umbracolarum*“, adică a umbrărilor și atunci cu ramuri verzi își făceau umbră înaintea caselor și puneau frunzari; deci acest obicei se ține și acuma că Românii la 1 Maiu pun armindenii înaintea caselor¹).

Sărbătoarea zeiței Bona Dea. Cultul acestei zeițe se celebra la 1 Maiu și în Decembrie.

Bona Dea era zeița specială a femeilor. Templul ei era pe Aventin ridicat de Claudia. Nici un bărbat n'avea voie să intre acolo. Singure femeile prezidau solemnitățile serbării. Mai târziu acestea degenerară în adevărate orgii, totuși bărbații erau excluși, ba chiar și portrete de ale lor sau de ale ori-cărui animal de sex bărbătesc erau îndepărtate dela aceste serbări. Se zice că această zeiță ar fi fost fiica sau soția lui Faunus. Se mai identifica asemenea cu zeițele Ops și Maia, i se aduceau ca daruri flori (afară de myrte) și i se reprezentau jocuri sensuale. I se mai dedeau epitetele de *agrestis* și *nutrix*. Cultul ei era un cult public și tradițional, celebrat în numele și pentru binele întregului popor roman.

1) Dim. Țichindeal.

La idele lui Maiu era serbarea în onoarea zeului Mercur, când i se aducea sacrificiu. Acesta era zeul și protectorul negustorilor și în general al comerciului în religiunea romană. El avea un colegiu de disciplină numit *Mercatorium collegium* sau *Mercuriales*. Înaintea porței Capena el avea un templu, în apropierea căruia țîșnea o fântână, care îi era consacrată; negustorii muiau în această zi o ramură de dafin (laur) în apă, cu care se stropiu ei și mărfurile lor și cereau la zeu să le ajute de a se îmbogăți, chiar înșelând.

Lemuria (Larves) durau trei zile dar nu consecutive, dela 9—13 Maiu. Se numiau Larves la vechii Romani nu niscaiva divinități, ci niște personificări superstițioase, care chinuesc în infern sufletele morților păcătoși și vin pe pământ să sperie și să supere pe oameni. Se identificau cu Maniae, mai târziu cu Larii și mai ales cu Lemurii, din care se făcuse spiritele răzbunătoare ale lui Remus, ucis de fratele său Romulus.

Ovidiu descrie obiceiul pe care îl avea tatăl dintr'o familie spre a depărta aceste spirite din casa sa; el arunca pe deasupra capului înspre spatele lui, în timpul nopței, bob și credea astfel că gonește pe Lemuri sau Larvi¹⁾.

Sub numele de *Mars Ultor* care era și templul lui Marte²⁾ se celebra în onoarea zeului Marte, sărbătoare la 12 Maiu, care se mai numia și *Martiales*. Femeile erau excluse dela cultul lui Marte, al cărui caracter era cu totul militar. Preoții lui erau Salii, care îl celebrau prin-

1) La noi, când venim dela inormântarea cui-va ne spălăm și aruncăm apă înapoi peste cap.

2) Unde își avea și statuia sa.

tr'un joc războinic și care păstrau scutul căzut din cer (ancila) dela care depindea scăparea Romei; lui îi era consacrat leul.

Se invoca numele lui în timpul luptei și după victorie. (Marte zeule, Marte bravule, la noi cântec războinic).

La Reate avea un oracol vechi, unde el prezicea viitorul prin ajutorul unei coțofene.

La Roma se numia *Argei* sau *Argea*, 24 de capele care se ridicau în vechea Romă, câte 6 de fie-care trib. Aceste capele erau considerate ca mormintele eroilor primitivi deveniți zei sau semi-zei protectori ai cartierelor și ai orașului.

După tradițiune se spunea că Argesele au fost cei 24 de tovaroși ai lui Hercule originari din Argos, cari însoțindu-l până la Roma remaseră acolo, apoi părăndu-le rău de locul natal, se aruncară de desperare în Tibru.

Cultul *Argei* sau *Arges* pare a fi unul din cele mai vechi din Roma, un fel de religiune a unor suburbii și a unor respântii. El consta în două ceremonii foarte diferite: la 16 și 17 Martie avea loc o procesiune împrejurul celor 24 de capele, procesiune la care Flaminica *Dialis* asista în costum de doliu; la 15 Maiu pontificii și vestalele reunite sub podul *Sublicius* aruncau în oraș, în prezența magistraților 24 manechine de oțel reprezentând forme omenești, cu picioarele și mâinile legate, fie, zice *Preller* spre aducerea aminte de cei 24 tovaroși ai lui Hercule, originari din Argos, cari însoțindu-l până la Roma, remaseră acolo, dar apoi părăndu-le rău de locul natal se aruncară de deasupra în Tibru, fie fiind-că zeul pacific stabilise acest obicei mai uman în locul sacrificiilor sângeroase, pe care le găsisese și le suprimase.

Ambamalia, 29 Maiu. Sărbătoare care coincidea cu sărbătoarea Dea Dia. Aceasta era o divinitate romană care ne este cunoscută prin cultul ce i-l celebra societatea fraților Arvali. Ea era o zeiță luminoasă, zeița protectoare a câmpurilor. Sărbătoarea era celebrată în pădurea sfântă a zeiței Dea Dia. Ea ținea 3 zile și avea de scop să atragă binecuvântarea zeiței asupra câmpurilor. Societatea religioasă numită Frații Arvali, era în special însărcinată să îndeplinească cultul acestei zeițe agricole numită Dea Dia. În prima zi frații Arvali se adunau la Roma, se făcea un sacrificiu zeiței, oferindu-i fructe, vin, tămâie. După aceasta frații Arvali luau o bae, apoi se așezau la un banchet strălucit care se termina prin împărțirea la frații Arvali, coroane de trandafiri și câte un dar de câte 100 dinari (cam 100 franci) de fie-care cap.

A doua zi, care era a treia dela prima, se petrecea afară din Roma în pădurea sfântă a zeiței Dea Dia. Magistratul începea prin a celebra o ceremonie ispășitoare (purificatoare) înjunghiind 2 porci și o junincă pentru a fi ertați de zeiță pentru că s'au servit de cuțit (fer) care nu era permis a fi introdus în acea pădure, dar totuși era indispensabil pentru sacrificiu. După prânz Arvalii se reuniau cu magistratul, care de dimineață fusese singur și cu toții sacrificau o oae zeiței, apoi frații Arvali reuniți în templu și ridicându-și tunicile lor, jucau și cântau un cântec sfânt și tradițional numit: *Carmen fratrum Arvalium*. Apoi începeau exerciții cu caii în cercul vecin, în fine intrau în Roma ca să ia parte la alt banchet și să mai primească alți bani și alte coroane. A treia zi a sărbătorii, a doua, zi după cea de-a doua, se petrecea la Roma în același mod ca în ziua întâi.

La 29 Maiu se celebra la Roma ceremonia numită *Ambarvalia*. Aceasta era o ceremonie câmpenească, care la Roma și în cele mai multe orașe ale Italiei vechi avea de scop să atragă binecuvântarea zeilor asupra grânelor, care începeau a se coace și a înlătura dela ele furiile lui Martie. S'a asemănat foarte bine această ceremonie cu sărbătoarea catolicilor numită „Rogațiunea“*.

Ea consta într'o procesiune, care se făcea ocolind de trei ori câmpul (ambire arva) și plimbând cu ei un porc, un țap și un taur, care în urmă ereau junghiați (sacri-ficați) zeului Marte.

Se zice că luau parte și Arvalii de și ei ereau ocupați tocmai în această zi cu celebrarea uneia din cele mai mari sărbători în onoarea zeiței Dea Dia (Ops sau pământul).

Luna Maiu

II) *La Români*

Această lună se mai numește la noi și Florar-luna florilor.

Ea are 31 de zile. Ziua de I mai se serbează de Români cu mari petreceri, zicându-se că se face maiul.

*NOTA.—Sărbătorile numite „*Rogațiuni*“ sunt și astăzi la popoarele catolice niște rugăciuni făcute cu procesiuni în timpul celor trei zile dinaintea Înălțării Domnului, pentru a cere dela Dumnezeu bună-starea roadelor pământului. La Roma, ziua consacrată pentru aceasta era 25 Aprilie, dată tradițională, când vechii Romani celebrau sărbătoarea numită „*Robigalia*“, (vezi pag. 91—92). La noi ceva cam identic se păstrează în „*Eșirea cu Crucile*“.

Cu deosebire în această zi este praznicul așa numiților muncitori sau socialiști.

Oamenii pun ramuri verzi pe la case sub numele de armindeni. În unele părți aceste ramuri se zic mănecătoare.

ARMINDENUL

În trumoasa noastră țară luna florilor sosește,
Cu senin și cu lumină ziua se împodobește ;
Pe mlădița mugurie frunzele se desvălesc,
Și de pulbere de aur fluturașii strălucesc.

Prin livezi acum s'arată pâlcuri vesele de lume,
Om cu om se înfrățește, toate vorbele sânt glume ;
Spre ogoare cerul cată cu ochi bine-voitori,
Și pe fețele voioase bucuria pune flori.

Jos pe iarbă stau întinse lăicere înflorite,
Și pe ele se arată străchinile smălțuite,
Pânea albă stă alături cu mălaiul auriu,
Iar de-o parte mari ulcioare pline toate cu rachiu.

La o vatră pe cârlige spânzură un ceaun mare,
Și alătura așteaptă melesteul țărănesc ;
Mielul gras, încet, cu lene se învârte pe frigare,
Și găluștele cu clocot în ulcele se sfădesc.

Jos, sub nucul aromatic, toți la umbră se așază,
Cobza, naiul și vioara pe Arminden îl serbează,
Sus paharul se ridică, sănătățile pornesc,
Și cu cât se trece vinul, vorbele se înmulțesc...

Rușitorii este o sărbătoare, ce cade 7 zile după Rusalii și se încheie cu ele (22 Maiu). Sunt un abstras de Rusalii și se mai zic strat de Rusalii.

Tot în această lună mai cad și sărbătorile: *Inălțarea Domnului, Sf. Impărați Constantin și Elena și Aflarea Capului Sf. Ioan*

Luna Iunie

I) *La Romani*

Înainte de Iunius Brutus (mort la 508 în. Chr.) această lună se numia *Quartilis*. Sărbătorile care le țineau Romanii în această lună erau :

Sărbătoarea *Dius Fidius*, numită asemenea *Semo Sancus*. *Dius Fidius* se celebra în ziua de 5 Iunie, adică la nonele lui Iunie, în onoarea lui *Semo Sancus Dius Fidius*. Acesta era în acelaș timp unul din geniile cerești și zeul jurămintelor. El protegea lumea de trăsnete și protegea asemenea jurămintele conjugale, legile cetății, tratatele internaționale și ospitalitatea. În templul său se vedea : fusul, furca și sandalele *Tanaquilei* (soția lui *Tarquiniu Superbu*) care trecea de cea mai de model soție din Roma. Augurii deosebeau o categorie de paseri pe care le numiau paserile lui *Sanucs*. Numai un geniu al cerului putea să aibă paseri sub protecțiunea sa specială.

Matralia 11 Iunie. Sărbătoare celebrată la Roma în onoarea zeiței *Mater Matuta*, divinitatea luminei dimineții și prin extensiune a nașterilor.

Aceasta eră cu alte cuvinte sărbătoarea mamelor; femeile sclave erau excluse. Templul zeiței fusese ridicat de Serviu Tului pe piața boilor. (forum boarium) Ceremoniile păstrară până la imperiu un caracter naiv și arhaic, apoi fură părăsite și uitate ca toate culturile primitive.

Alte sărbători mai erau Ludi piscatorii, la 7 Iunie, serbarea corporațiunii pescarilor, care pescuiau pe Tibru și sărbătoarea Fortunei, zeița norocului, la 24 Iunie.

Luna Iunie

II) *La Români*

Această lună se mai numește Cirișar și are 30 de zile.

Numele ei vine, se zice, dela Junius Brutus, fiul Tarquinei sora lui Tarquiniu Superbul, întemeetorul primei republici.

Mai probabil însă pare că acest nume vine dela Juniores (tineri) căci luna aceasta eră consacrată de Romani Tinereței sau Junonei, femeea lui Jupiter (vezi 7 Iulie).

Sărbătorile care cad în această lună, la noi sunt:

Sf. Apostoli Vartolomeu și Varvara 11 Iunie, rău de grindină.

Dela Ispas încep să umble paparudele și să joace călușarii.

La 24 Iunie, Romanii țineau sărbătoarea *Fortunei*

adică a norocului. Acest obicei îl țin Românii până în ziua de astăzi, când în 24 Iunie, fac cununi de flori de sunzuiane (sânziene) și le aruncă pe case și zic că e norocos acela a căruia cunună nu cade de pe casă jos¹⁾.

În această zi Românii țin sărbătoarea numită „*Drăgaica*“ sau Nașterea Sf. Ioan Botezătorul, când se împart mere și se culeg florile numite dragaică sau sânziene și se păstrează ca fiind bune de leac.

La 29 Iunie sunt *Sf. Apostoli Petru*²⁾ și *Pavel*.

Luna Iulie

1) *La Romani*

La Romani când anul era de 10 luni și se începea cu Martie, această lună se numia Quintilis, fiind-că era a cincea.

Marcu Antoniu (care era consul pe vremea lui Iuliu Cezar) ordonă ca această lună să se numească Iulius în onoarea lui Iuliu Cezar.

Sărbătorile romane din această lună erau:

La 7 Iulie era sărbătoarea numită *Nonae Caprotinae*.

Această sărbătoare se ținea în onoarea unei divinități agricole numită Juno Caprotina. Sărbătoarea era celebrată în fie-care an aproape numai de femeile sclave.

Numele de Juno Caprotina este tot un epitet al ze-

1) Dim. Țichindeal.

2) Săm Petru este în credința poporului de pe unele locuri alt sfânt Petre—nu al lui Christos, apostol—ci e un sfânt al lui Dumnezeu, fiind făcut la începutul lumii. Se serbează la 17 Ianuarie și poartă numele de Săm-Pietru de iarnă. Atunci nu trebuie a drăcui lupii că e rău de pagubă.

itei Junona soția lui Jupiter. Ea purta diferite numiri : Așa dex. : Junona *Lucina* erea o zeiță lunară al cărei cult erea respândit peste tot în Italia. La Roma îi erea consacrată fie-care zi întâiu a fie-cărei luni, *res sacrorum* și i se sacrifică în zilele de calendae ale fie-cărei luni.

Ea erea zeița feminină a procreațiunei, prezidând nașterile. Cea mai mare sărbătoare a ei se numia *Matronalia*, care se ținea la 1 Martie (vezi Martie).

Juno Sospita, marea zeiță din Lanuvium ; pădurea sfântă a sa și templul său ereauenerate în tot Latium ; consuli romani îi aduceau acolo sacrificii în fie-care an.

Juno Sospita avea de altfel două temple la Roma. Erea reprezentată îmbrăcată ca matronă ; o piele de capră aruncată pe cap și pe umeri, ținând un scut și agitând o lance în mână.

Juno Moneta erea zeița vestilor, sugestiunilor și poate și a memoriei, ea avea un templu în Capitoliu.

Din secolul II. a. chr. se mai onora sub numele de Juno Caelestis.

Juno Regina divinitate politică, protectoarea statului și în special a populațiunei femești.

La fel cu aceasta erea Juno Curitis sau Quiritis, zeița poporului Quirit. Cu titlul de divinitate protectoare a femeilor, și a măritișului Junona juca un mare rol.

Epitetele de Domiduca, Unxia, Cinxia, Pronuba, Juga se raportau la diferitele faze ale căsătoriei.

Neptunalia sărbătoare la 23 Iulie. Ea se celebra în onoarea lui Neptun zeul mărilor.

Avea un templu la circul Flaminius și călăreții îl socoteau ca patronul lor. Agripa îi mai înalță alt templu în Câmpul lui Marte.

Lucuria, 19—21 Iulie sărbătoare oficială care se celebra într'o pădure după țărmul drept al Tibrului.

Furrinalia la 25 Iulie.

Serbările rustice și mai ales cele din timpul secerișului erau celebrate în onoarea zeului *Silvanus* în luna Iulie.

Acesta era o divinitate foarte veche și foarte populară în Italia și în Latium. Ca și Faunus, *Silvanus* era un zeu al câmpurilor, care apăra mai mult (cel puțin la origine) tot cea ce trăia prin păduri.

Protecțiunea sa însă se întindea și asupra păstorilor turmelor, câmpiilor cultivate, plantațiunilor, grădinilor și țăranilor. Vânătorii îl invocau și îi mulțumiau. Lângă Ceres, Liber pater, Pales, el își avea locul său în toate sărbătorile rustice și în special în sărbătorile care se celebrau în momentul secerișului. Soții, cultivatorii pământului vedeau în el un protector al casei lor; el era câte odată numit Lar agrestis, adică un Lares câmpenesc. Adesea îi erau consacrate marginile proprietăților rurale. Aceste multe înfățișeri ale lui, ne explică pentru ce aproape pe toate moșiile Italiei el era onorat sub trei forme: *Silvanus domesticus*, *Silvanus Agrestis*, *Silvanus orientalis*. *Silvanus domesticus*, protejea casa de locuit, clădirile fermei și curtea ce o înconjura; *Silvanus agrestis* lua parte (prezida) la lucrările câmpului, la îngrijirea turmelor și la ori-și ce manifestațiune agricolă și pastorală. *Silvanus orientalis* era zeul granițelor proprietărești.

Ca divinitate protectoare și binefăcătoare, el mai purta și numele de *Silvanus salutaris*. I se oferea spice de grâu și struguri, lapte și vin și i se sacrificau porci. La Roma erau colegii funebre care purtau numele de colegiile lui *Silvanus* (colegia *Silvani*). Când fabulele mitologiei grece fură introduse la Roma, *Silvanus* fu identificat cu zeul Pan.

Luna Iulie

II) *La Români*

Această lună la noi se mai numește și Cuptor fiindcă acum sunt căldurile cele mai mari. Ea are 31 de zile.

La 13 Iulie femeile țin sărbătoarea, pe care ele o numesc *Ciuda Sfinților Archangheli*, pentru ca ei să nu fie așa răi la mânie cu oamenii.

În zilele de 15, 16, 17 Iulie sunt *Circovii de vară*. Peste an sunt trei rânduri de circovi: iarna, vara și toamna. În zilele de Circovi nu trebuie să împungi cu acul, cu sula, să nu torci, să nu te lai, să nu te piepteni, căci sunt răi de lupi.

La 17 Iulie e *Mărina*, cel mai mare Circov de vară și apărător de lupi. Unii nu țin tustrei Circovii, ci numai pe acesta pe Mărirea (Mărina).

Sub numele de *Ciurică* se ține pe la sate, la 18 Iulie, o sărbătoare, ce se crede că e rea de păruială.

La 19 Iulie sub numele de *Ilie Pălie* sau *Păliile* ori *Pârliile* se ține sărbătoare la țară ca pentru surorile lui Sf. Ilie, care aduc foc, arșiță și părlesc holdele.

La 20 Iulie se serbează *Sf. Ilie*. Femeile nu mănâncă mere până atunci, când își dau mai întâiu de pomană. Se crede că atunci se scutură mărul raiului.

Legende despre Sf. Ilie. Poporul nostru, care a moștenit multe din credințele păgânilor, dă drept cauză a fulgerului și trăsnetului: *biciul lui Sf. Ilie*.

Popoarele Nordului aveau și ele un zeu numit *Donar*, care tot ca și Sf. Ilie, aleargă peste nori cu car și cai de foc, tunând și fulgerând.

Cum se vede dar, poporul nostru, a botezat această credință creștinește.

În privința lui Sf. Ilie iată o legendă culeasă din județul Vâlcea :

Pe Sf. Ilie — zice legenda — l'a luat în armată. El era însurat. Plecând în armată, a lăsat pe nevastă-sa în grija părinților săi. Dracul își vâră coada și mergând într'o zi la Sf. Ilie îi spune: Ilie, nevasta ta este cu un străin pe prispă afară.

Cum aude Sf. Ilie, ia degrab paloșul și iute ca fulgerul este acasă. Merge la prispă și într'adevăr vede un bărbat și o femeie, și fără să observe cine sunt, în grozava lui mânie, trage paloșul și le retează capetele. Și tocmai după ce își potoli necazul băgă de seamă, că nu fusese nevastă-sa cu un străin, ci tată-său și maică-sa, și fusese păcălit de dracul.

De mare ciudă și mânie, merge Sf. Ilie de se jeluște la Dumnezeu. Dumnezeu îi dă o căruță cu cai de foc și un biciu tot de foc și îi dă voie să pornească la vânătoare după draci.

Sf. Ilie atâta aștepta.

Cum se văzu în căruța cu cai de foc și cu biciul de foc, o porni în goană după draci și unde ajungea vr'un drac, acolo îl pocnea, de rămânea cu limba scoasă.

Și Sf. Ilie pe toți i-ar fi curățit după fața pământului până astăzi; dracii însă au mers de s'au jeluït lui Dumnezeu zicând: Doamne! nu ne pierde pe toți, că numai prin noi poți cerca credința oamenilor! Dumnezeu a chemat apoi pe Sf. Ilie și i-a zis să-i lase mai ușor.

Se spune, că cu atâta furie trăznea în draci Sf. Ilie, în cât se sguduia pământul din temelie, și se dărâmau casele. Ba se mai spune, că pe când Maica Domnului era îngreunată cu Domnul Christos, se zice că așa de tare a trăznit Sf. Ilie într'un drac, în cât s'a dârdâit tot pământul și s'a cutremurat și Domnul Christos în pân-tecele Maicei Sale. Atunci Domnul Christos blestemă pe Sf. Ilie să i-se usuce mâna dreaptă și îndată i s'a și uscat și de atunci Sf. Ilie a rămas stângaci, trăznește cu mâna stângă, de aceea nu mai poate trăzni așa tare.

Când Dumnezeu a dat biciul lui sf. Ilie i-a zis: Ilie, în toate să dai, numai în cruce nouă să nu dai. De aceea e bine, ca în vreme de trăznete și fulgere să-ți faci cruce des, căci dracul nu se apropie și deci nici Sf. Ilie nu-l va plesni cu biciul, căci dracul—fiind gonit de Sf. Ilie—în toate locurile se ascunde, numai unde vede cruce nouă, nu se duce.

Iată pentru-ce omul din popor își face cruce des, când fulgeră și trăznește¹⁾).

În ziua de 21 Iulie e Ilie Pălie, fratele lui Sf. Ilie. Îl țin oamenii pentru că e bun pentru lighioi.

În ziua de 22 Iulie e *Foca*. El se ține pentru că e bun pentru arsuri, focuri și pentru că'l țin și Turcii.

La 22 Iulie se ține de popor *Maria Magdalena* sub numele de *Opârliă*, fiind rău de pârleală.

Panteliile, sărbătoare băbească în onoarea Sf. Pantelimon, care ferește lumea de arsuri și de boale inflamatorii. Ea cade 7 zile înainte de Sf. Ilie și 7 după Sf. Ilie adică la 13 și 27 Iulie.

1) T. Bălășel, Rev. Albina.

Luna August

I) *La Romani*

Romanii îi ziceau Sextilis căci venia a șasea la rând. Mai târziu îi deteră numele de Augustus, în amintirea victoriilor repurtate de împăratul Octavian August în timpul acestei luni.

Iată care ereau sărbătorile cele mai însemnate pe care le țineau Romanii în această lună :

Nemoralia sau sărbătoarea zeiței Diana, căreia i se mai dedese și epitetul de Nemorensis, se celebra la idele lui August (13 August) în aceeași zi când se celebra și Vertumnus.

Diana era o zeiță latină asemănată cu zeița greacă Arthémis.

Ea era mai întâi zeița luminei. În Aricia i se oferea torțe aprinse; serbarea principală se făcea după cum am spus, la idele lui August în zona caniculară; era celebrată în revărsatul zorilor; toți credincioșii cu torțe aprinse în mână făceau o procesiune pe marginea lăcului, care reflecta ca niște oglinzi aceste lumini. Diana mai era o zeiță a pădurilor, patroană a vegetațiunilor forestiere. Se alătura de obicei cu zeul Silvanus. Mai era considerată ca protectoare a vânatului.

Mai era asemenea zeița nașterilor, la care se zice că asista totdeauna. Se mai numia Diana Lucina. Ea nu era protectoarea numai a femeilor ci chiar și a bărbaților.

Idele Dianei era și o sărbătoare a selavilor, poate din

cauza raporturilor (legăturilor) zeiței cu Serviu Tului (considerat ca patron legendar al claselor servile). Primul preot al zeiței a fost Virbius, un rege păstor (legendar).

Serbarea se ținea pe Aventin și la Nemi.

Portunalia sau *Tibernalia* la 15 sau 17 August, sărbătoare corporativă la vechii Romani în onoarea lui Portunus, zeu latin al porturilor și al intrărilor, reprezentat totdeauna cu o chee în mână; templul său principal era la Ostia, portul dela îmbucătura Tibrului. Grecii l'au asemănat cu Melicerte sau Palemon.

La 19 August, pe la sfârșitul verei, era sărbătoarea numită *Vinalia rustica*, sărbătoarea pentru inaugurarea începutului culesurilor de vii.

Consualia, 21 August. Această serbare avea loc la sfârșitul secerișului. În această zi era o mare veselie; chiar animalele domestice luau parte și erau încoronate cu flori.

Mai era o sărbătoare *Consualia* la 15 Decembrie.

Volcanalia, 23 August. Sărbătoare în onoarea lui Vulcan zeul focului. În vechime i se asociase la cultul său și acela al unei divinități feminine „*Stata Mater*“, care avea funcțiunea de a opri incendiile. Statuia lor era în for. Se dedeau în onoarea lor jocuri în circ. La locul numit Volcanal (unde s'au împăcat Latinii cu Sabinii) era obiceiul ca la această serbare să se vândă pești mici pescuiți în Tibru, care să fie fripți și mâncați în familie; numele acestor pești *maena* sau *mena* era pus în legătură cu zeii Manes, cea ce da naștere la credința că zeul focului era și acela al vieței.

Voltumnalia, serbare care se celebra în onoarea divinității Voltumna la 27 August. Această divinitate a vechii religiuni latine, numită asemenea Volumna și Volturna, pare să fi fost originară din Etruria, unde monumentele o numiau și Felthina. Ea era venerată în special la sanctuarul național, împrejurul căruia, cele 12 orașe ale confederațiunii etrusce, discutau asupra intereselor comune. Nu se știe bine unde era situat acel templu, dar sărbătoarea era celebră. Ea consta în ceremonii religioase, transacțiuni comerciale și diverse veselii, unde și literile și arta își aveau locul lor.

Luna August

II) *La Români*

Această lună se mai numește la noi și Gustar sau Măsălar și are 31 de zile.

La 1 August ziua Crucii. În această zi se ține *Măcoveiul stupilor*, când se retează stupii.

La 6 August este *Schimbarea la față*. Această zi se serbează sub numele de *Obrejenie* sau Probejenii. Nu se lucrează. Se zice că pleacă berzele.

Se zice că până la această zi să nu mănânci struguri că 'ți afurisești mațele.

Din această zi toate se schimbă.

Nu e bine să te sfădești cu nimeni c'apoi tot anul ești probozit.

La 15 August, *Adormirea Maicei Domnului* (Sf. Maria Mare).

La 28 August este *Ziua Crucii* (Tăerea Capului Sf. Ioan Botezătorul).

Luna Septembrie

1) *La Romani*

La Romani când începea anul cu luna Martie, această lună venia a șaptea, de aceea i se zicea și September, cum i-a rămas și la noi numele până acum, de și azi nu se mai potrivește fiind a noua.

Iată care erau la ei cele mai însemnate sărbători din această lună :

Dela 4 — 19 Septembrie, Romanii țineau *Ludi Romani* ((Jocurile Romane).

La 13 Septembrie era *Epulum Jovis* (ospețele sau petrecerile lui Jovis-Jupiter).

*Vinalia rustica*¹⁾ era o sărbătoare, care se da la a 14 zi înaintea calendelor lui Septembrie, care ar cădea la 16—17 August.

Ea se ținea în memoria învingerii lui Mezentiu²⁾ de către Enea, care conform promisiunii făcute, consacră lui Joe vinurile ce produceau viile din Latium și institui această datină, care se păstra în fiecare an.

1) Vezi luna Aprilie: *Vinalia prima*.

2) G. Dem. Teodorescu, *Incercări Critice*, pag. 68.

La 23 Septembrie în tot imperiul Roman, se serba nașterea împăratului August. Această serbare ținea 2 zile. Aceasta bine înțeles, dela August încoace.

Luna Septembrie

II) *La Români*

Această lună se mai numește și răpciune¹⁾ dela cuvântul latin: raptionem, care însemnează seceriș.

Ea are 30 de zile.

Până la Carol al IX 1564, ea erea prima lună a anului la Creștini și cu ziua I-iu a ei, se începea anul nou.

La 1 Septembrie, *Simion Stâlpnicul*. I se zice astfel pentru că toată viața lui a șezut numai într'un stâlp înalt.

La 8 Septembrie e *Nașterea Maicei Domnului* sau Sf. Maria Mică.

La 9 Septembrie Sf. *Achim* și *Ana*.

La 14 Septembrie e *Inălțarea Sf. Cruci*, Ziua Crucii sau Cârstovul adică mai bine zis Chrisovul viilor. De-acum se încep a se culege viile.

1) Cad copiii pe tăciuni.

Luna Octombrie

I) *La Romani*

Această lună era numită la Romani *October*, fiind-că pe timpul când anul lor era de 10 luni și începea cu Martie, venia a opta.

Iată ce sărbători aveau Romanii în această lună.

Meditrinalia la 11 Octombrie era sărbătoare pentru gustarea sau încercarea vinului nou.

Armilustrim. Purificațiunea armelor, se ținea într'o sărbătoare celebrată în fie-care an la 18 Octombrie. Romanii bărbați eșiau armați cu scuturi și cu ancila; se reuniau într'o piață cu același nume, situată în valea Murcea, între Palatin și Aventin, probabil vechiul câmp al lui Marte din Roma primitivă și se făcea un sacrificiu în sunetele trompetelor. Acesta era timpul când armele se odihneau, cu alte cuvinte, un fel de încheere a anului militar.

Luna Octombrie

II) *La Români*

Această lună la noi se mai numește și Brumărel, căci începe a cădea bruma. După anul nostru de 12 luni, ea numai corespunde numelui său roman, de a fi a opta a anului, ci e a zecea.

La 14 Octombrie este sărbătoarea *Cuvioasa Paraschiva* sau Vinerea Mare.

La 17 Octombrie, țăranii prăznuesc pe Luciniu, ca să fie feriți de lupi, iar la 26 Octombrie este Sf. *Dumitru*.

Luna Noembrie

1) *La Romani*

Această lună era a noua a lor, când aveau anul de 10 luni și de aceea au și numit-o November.

Sărbătorile lor mai însemnate din această lună erau:

La idele lui Noembrie se serba ceremonia *Lectisternium*. Aceasta era o ceremonie purificatoare (expiatoare) sau lustrală, obișnuită la Romani și care consta esențialmente într'o masă (ospăț) oferită zeilor întinși câte doi pe paturi împodobite cu perne.

În secolul al IV al Romei, o vară frumoasă precedată de o iarnă foarte aspră disperase republica. Atunci fură consultate cărțile sibylline. Diumvirii ceremoniilor sfinte liniștiră țara printr'o (lectisternă) astfel de ceremonie care fu cea dintâiu, care se făcu în Roma și dură 8 zile. Zeilor: Apollon, Latone, Diana, Hercule, Mercur și Neptun, li se pregăteau 3 paturi în cea mai mare splendoare. Această ceremonie fu celebrată ast-fel și de către particulari în tot orașul; ușile caselor fură deschise, obiectele casnice fură expuse în curți libere la dispoziția ori-cui,

fu dată ospitalitate la ori-și cine, cunoscuți ori necunoscuți și cuvinte prietenești și plăcute se schimbară și între vrășmași. Se liberară pensii și misii pe timpul acestor 8 zile.

Divinitățile cari au făcut să înceteze molima nu au fost în totdeauna aceleași. Cu timpul au dispărut aceste serbări sau s'au rărit de tot. Mai târziu, în adevăr aceste mese divine ajung a fi periodice și sunt încredințate la Septemvirii epulares. Se zice că ele aveau loc la idele lui Noembrie (epulum indicitur), adică anunțarea zilei când se va face epulum. Se crede că această ceremonie ar fi de origină etruscă.

Epulum Jovis 13 Noembrie și 13 Septembrie. Ponteficii vechei Rome dedeau la 13 Noembrie și 13 Septembrie al fie-cărui an, celor trei divinități ale Capitolului (Jupiter, Junona, Minerva) un banchet solemn numit *Epulum Jovis* in Capitolio. Aceste banchete oficiale la care luau parte senatorii și preoții înmulțindu-se, ei se lepădară de grija de a le mai organiza și lăsară sarcina asupra unui colegiu de trei preoți speciali numiți Cei trei bărbați ai Epulonei, numiți în virtutea legii Licinia din 196 în. Chr. Mai târziu numărul Epulonilor fu mărit la 7, apoi Cesar îl ridică la 10. Cu toate că acest colegiu erea un simplu ajutor al colegiului pontifical, colegiul Epulonilor își avea rangul ca și acel al ponteficilor, augurilor, quidecemvirilor, printre cele patru mari colegii sacerdotale zise *summa* sau *amplissima collegia*.

Luna Noembrie

II) La Români

Această lună are 30 de zile. Ea nu mai corespunde azi numelui roman de a fi a noua, cum venea la ei, din care cauză se și numia astfel, căci la noi vine a 11-a, prin formarea anului de 12 luni, Noembrie se mai zice și Brumar. Dacă nu ninge, cade brumă groasă.

La 8 Noembrie sunt *Sf. Arhanghel, Mihail și Gavril*.

La 14, 15, 16 Noembrie sunt Filipii de toamnă. In aceste zile nu se dă sare vitelor că le mănâncă lupii. Nu se dă nimic din casă că e rău de pagubă.

Filipii este o sărbătoare băbească care se ține în trei rânduri și anume :

In luna Noembrie dela 11—17 sunt șapte : trei înainte de lăsatul secului și patru în post.

Alți șapte Filipi se țin dela 25 Ianuarie până la 2 Februarie și alți trei toamna dela 26—29 Septembrie.

Numele lor s'a luat după Sf. Filip, care cade la 14 Noembrie. Țăranii le țin aceste zile cu nelucrare ca fiind rele de lupi și păgubitoare pentru dobitoace.

La 12 Noembrie se ține de popor sărbătoarea numită Martinii ca ocrotitoare a vitelor să nu le vateme lupii.

Dim. Țichindeal în Traducerea cărții : „Sfaturile a înțelegerei cei sănătoase zice“ :

„Romanii țineau sărbătoarea „*Lupercalia*“ pentru ca

să nu le mănânce lupii oile; aceasta țin și Românii până în ziua de astăzi Noembrie 12, 13, 14, 15, 16, 17, sărbătorile lupilor și nu îndrăsnesc a tăia nimica cu foarfecele ca să nu le mănânce lupii oile.

La 21 Noembrie este sărbătoarea *Intrarea în biserica* numită și *Ovidenia*.

Poporul crede că de va fi soare și senin în ziua aceasta, atunci toată vara va fi soare și secetă iar de va fi soare fără vânt, atunci va fi boliște și moarte.

Tot în seara de Ovidenie se zice că se norocește anul: dacă pe cer vor fi stele, senin frumos, anul va fi rău, iar dacă va fi ninsoare, ploae, vâjgărae—nu ger sec—promoroacă, anul va fi bun.

La 30 Noembrie este *Sf. Andrei*. Fetele pun orz și linte în străchini ca să înverziască până la anul nou.

Țăranii ung țâțânile și pragurile ușilor cu usturoi ca să gonească duhurile necurate și să fie feriți de boale în tot timpul anului.

În Cadrilater a propovăduit evanghelia poporului Alan, care locuia prin aceste locuri, Apostolul Andrei.

Locuitorii Cadrilaterului și ai Schiției au văzut cu câtă trudă lupta Apostolul Andrei prin locurile lor. Au prețuit calitățile înalte de orator, cultura și în deosebi credința cu care Apostolul sortit ca să propovăduiască Evanghelia lui Hristos, în acest ținut, își îndeplinea sarcina.

El a întors la creștinism numeroasele colonii de pe țărmul Mării Negre și de pe malurile Dunărei.

Numele Apostolului Andrei erea foarte cunoscut în aceste locuri.

Dovadă sunt numeroasele superstiții cunoscute în viața locuitorilor de la țară, păstrarea numelui Sfantului Andrei în limba noastră, luna lui „Undrea”, noaptea Sf. Andrei, și altele.

Nici un apostol n'a lăsat amintiri mai bogate în viața țaranului român ca Apostolul Andrei.

La Mănăstirea Neamțului se arată între moaște și craniul Sf. Andrei.

Apostolul Andrei a primit ca ideal al morții un chin pe cruce, mai cumplit de cât al Mântuitorului prin piro-nirea trupului său într'o poziție mai chinuitoare.

Rușii, și l-au făcut patronul țării lor, sub cuvânt că apostolul Andrei a propoveduit Evanghelia în Schiția mare, nume ce purta în vechime Rusia. Decorația lor cea mai de căpetenie este chiar „Ordinul Sf. Andrei“.

Luna Decembrie

1) *La Romani*

La Romani se numia December, fiindcă erea a 10-a lună la rând, când erea anul de 10 luni și începea cu Martie. După reforma lui Numa Pompiliu, ea deveni a 12-a și ultima a anului dela 1564, când se fixă începerea anului la 1 Ianuarie.

Luna Decembrie la Romani erea pusă sub patronagiul Vestei, zeița focului, fica lui Saturn și a zeiței Ops.

Iată care ereau sărbătorile Romanilor din această lună:

Faunalia, sărbătoare, ce se ținea de Romani în noia lui Decemvrie, care venia adică, în a opta zi înainte de ide, adică la 5 Decemvrie.

Această sărbătoare se ținea în onoarea zeului câmpurilor și turmelor numit Faunus. El a mai fost identificat cu Inuus, zeul abundenței animalelor și cu Lupercus apărătorul turmelor de lupi. Erea considerat și ca un oracol. I se sacrifica mai multe oi în fiecare an la ziua numită mai sus, ba de multe ori chiar în fiecare lună la această zi.

Se consulta glasul lui, culcându-se pe piei de animale, noaptea, în pădurile unde se credea că locuște el ¹⁾.

Se credea că zeița Fauna (o divinitate agricolă) numită încă și Fatua și zeița cea bună, ar fi sora sau soția lui Faunus.

Ea era considerată ca geniul binelui pentru femei, precum era Faunus geniul binelui pentru bărbați.

Femeile celebrau în onoarea sa mistere, dela care erau excluși bărbații.

La 11 Decemvrie era sărbătoarea numită: *Agonalia de Septimontium*, sărbătoare celebrată cu jocuri, sacrificii, etc. în amintirea fondării Romei, care se mai numia Septimontium, fiind-că era zidită pe 7 coline.

La 15 Decemvrie era sărbătoarea numită: *Consualia*.

Aceasta era o sărbătoare, care făcea parte din cultul național și era celebrată de pontifici și preoți. Ea consta în alergări de cai și de care (căruțe), jocuri, etc.

Compitalia. Sărbătoarea *Lares compitales*, protec-

1) Se credea că vine din vârful arborilor o voce care opria pe Latinus să mărite pe fiica sa cu Turnus.

toarea unei încrucișeri de drumuri, suburbii (compitum) și a cantoanelor limitrofe.

Răscruciul, unde se încrucișau două sau mai multe drumuri, crea pentru locuitorii acestor împrejurimi un loc de adunare consacrat zeilor Lari. Li se ridica acolo în onoarea lor capele sau altare. În orașele unde spațiul era prea mic, se atârnavă acele altare de zidul unei clădiri.

În fiecare an se celebra sărbătoarea Compitalia în onoarea Larilor. Ea n'avea dată fixă și era ținută de anumite societăți, iar data i-o fixau magistrații. La Roma în fiecare an o anunța pretorul. Ea se ținea iarna, ceva mai înainte Saturnaliilor, când începea repaosul muncitorilor agricoli. Țăranii veniau și își puneau lângă altar jugurile lor fărâmate; se aduceau daruri: prăjituri, păpuși, etc. Mai târziu proprietarii lăsară sarcina și grijea acestor sacrificii în seama arendașilor și sclavilor.

Se credea că aceste serbări ar fi fost înființate de Serviu Tuluiu. Mai târziu s'au format colegii de sclavi și de liberați spre a organiza aceste serbări și luaă un caracter politic important. Cesar, apoi August le suprimară. August însă organizează cultul Larilor compitales, adică sărbătorile care începură a se celebra în Mai și în August și adăogă și pe acea numită Genius Augusti și numi magistrați speciali care să le prezideze. La anul 554 d. Chr. se vorbește încă de Compitalia, care își reluase data celebrării ei iar ca înainte în luna Ianuarie.

În jocurile ce se dau la Compitale în suburbele Romei, în onoarea Larilor și mumei lor Mania, de unde sărbătorile Manilie, se sacrificau la început victime umane. Mai târziu Juniu Brutu, după alungarea regelui Tarciniu, care le stabilise, ordonă să se ofere capete de usturoi și

de maci, spre a se satisface literalmente oracolul lui Apoline. Jocurile luară numele de Compitalia, dupe locul unde se dau.

La 16, 17 și 18 Decembrie, după alții la 17, 18 și 19 Decembrie, se serba la Roma *Saturnaliile*. Acestea erau niște serbări în onoarea zeului Saturn. Ele erau unele din cele mai vechi serbări ale orașului.

Afară de ceremonia religioasă, care era elementul principal al acestor serbări, ele prezentau un caracter cu totul particular de veselie și petrecere.

În aceste zile sclavii își puneau (pileus, pălării) semnul libertății și erau dispensați de ori-ce serviciu; ei erau pe același picior de egalitate cu stăpânii lor, ba la banchete, chiar aceștia îi serviau. Își trimiteau daruri. Alergau pe strade strigând veseli „Io Saturnalia“. Li se permiteau ori-ce fel de vorbe libere și serbarea se continua chiar noaptea la lumina flăcărilor.

Toată lumea își punea pileus (pălărie). Se adunau la ospete comune, unde domina cea mai mare permisiune și veselie. Multe din aceste petreceri au rămas și la noi.

Se spune că Saturn, fiind detronat de fiul său și redus la starea de simplu muritor, s'a refugiat în Italia, în Latium (latere, a se ascunde), unde aduna în jurul său pe oamenii cari, de și aveau un conducător, un rege, pe Ianus, trăiau prin păduri, ca niște sălbatici. Saturn (sata-sămănătură) învăță pe oameni agricultura și epoca cât a trăit aci, a fost o epocă de belșug și prosperitate: a fost epoca vârstei de aur. Oamenii, în această vreme, trăiau într'o egalitate desăvârșită, fără griji și fără necazuri. Pământul producea dela sine, nelucrat, toate bunătățile. Li-

beri de necazurile zilnice, viața se scurgea în liniște și pace. Oamenii nu știau ce e suferința sau neputințele vârstei; ei trăiau în deplină putere până ce venia moartea. Sufletele dupe moarte se prefăceau în spirite bune, cari mângâiau pe cei rămași în viață, dându-le fericire și dreptate. Spre amintirea acestor timpuri fericite Romanii sărbătoriau în fie-care an, cam la Crăciunul nostru, o sărbătoare foarte populară, Saturnalele, cari țineau șapte zile. Sărbătoarea începea prin desfăcerea unor legături de lână dela statuia zeului, legături cu care era legat un an întreg; aceasta însemna că se ridicau toate legăturile, cu cari era încătușată libertatea omului. Urma apoi un repaus, un armistițiu, în toate afacerile publice și particulare. Tribunalele se goliau, nici o crimă nu se mai pedepsia, nici un război nu se mai declara. Ereau numai chefuri, bucurie și veselie. Mai ales sclavii se bucurau de această libertate. Aceștia aveau dreptul să-și pue pe cap pălării, semn al libertății, să se îmbrace cu togă de purpură, ca cei mai de seamă cetățeni, și ce e încă și mai mult, puteau să fie serviți de stăpânii lor, pe care adeseori îi luau în bătae de joc. Puteau cu această ocazie să se spue toate păsurile serviciului lor și toate cusururile stăpânilor. Peste tot domnia bucurie și veselie, atât în case cât și pe strade; și întocmai ca și la anul nou al nostru, își trimeteau fel de fel de cadouri. Puteau să zică, cum zicem și noi despre Crăciun „că acesta este pentru noi, cea mai mare dintre sărbători“. Saturnalele aminteau vremurile de aur, din epoca lui Saturn. Saturn, era la Roma, în strânsă legătură cu Ianus, rege și zeu al începuturilor, — de aci Ianuarie—al intrărilor, —ianua, poartă—și, fiindcă cunoștea trecutul și viitorul, era închiptuit cu două fețe. Templu

său nu era închis de cât în timp de pace; în timp de război era totdeauna deschis. Închis nu s'a întâmplat să fie de cât de vre-o trei ori în întreaga istorie a Romanilor¹⁾.

Sigilaria sau Festa Sigillarium. Aceste sărbători erau zile în care Romanii își împărțiau daruri, cari constau din imagini, simulacre, ce reprezentau oameni, și alte obiecte precum: inele, sigile, pietre săpate, etc.

Feriele sigilare veniau îndată după cele saturnale și durau 7 zile. Numele lor venia d'acolo, că după cum spuserăm mai sus, oamenii își trimiteau unii altora sigile sau mici imagine ori alte daruri (cum ar fi astăzi la noi: cărți de vizită și cadouri la anul nou).

Juvenalele. Acestea erau tot un fel de serbări cu jocuri de circ, jocuri scenice, lupte de gladiatori. Ele au fost instituite de Neron (54—68 d. Chr.) cu ocaziunea raderei primei sale bărbi, pe care o oferă lui Jupiter Capitolinul închisă într'un vas de aur. La aceste jocuri numite ale Tineretului sau Tinerimei erau admiși toți cetățenii, femeii și bărbați.

Deja înainte de Neron, Caligula adăogase o zi la zilele serbării Saturnale, pe care o numise *ziua Tinerimii*.

Nobilii Romani se adunau la curtea împăratului și serbau acea zi, după cum am spus, cu diferite jocuri și petreceri.

Opalia, 19 Decembrie. Sărbătoare în onoarea divinității vechei religiuni latine numită *Ops*, al cărei nume însemnează, abundență, fertilitate. Se considera ca mama

1) Mitologia, G. Popa—Lisseanu, pag. 10—13.

lui Saturn¹⁾ zeul semănăturilor și al culturii; și ea era ca și el unul din spiritele protectoare ale agriculturii, o personificare a pământului hrănitor. Principala sărbătoare celebrată în onoarea sa, cădea către sfârșitul secerișului la 25 August. Sacrificiile care i se aduceau cu titlul de *Consiva* (păzitoarea semănăturilor) purtau numele de *Opiconsiva*. I se recomandau asemenea copiii mici la naștere pentru ca ea să le asigure hrana.

La Roma ea avea un vechiu sanctuar (templu) nu departe de al lui Saturn la urcarea Capitoliului.

În acest templu al ei, ea era adorată împreună cu soțul său către sfârșitul semănăturilor de toamnă la 19 Decembrie. I se aduceau rugăciuni șezând poporul jos și atingând pământul—domeniul său—cu fruntea. (făcând adică un fel de mătăanii).

Angeronalia. Sărbătoare romană în onoarea divinității sau zeiței Angerona, în ziua de 21 Decembrie. Se celebra în locul numit Curia Occuleia.

Această zeiță era chiar pentru Romani o problemă nelămurită. Ea își avea portretul său d'asupra altarului Volupia, zeița voluptății și era reprezentată ținând un deget asupra gurei, pe care o ținea închisă și (legată) pețluită. Acest semn mai mult sau mai puțin nemerit, combinat cu etimologia probabilă a cuvântului „angere“ a dat naștere la diferite explicațiuni.

Pentru unii, Angerona este numele misterios al Romei, care este interzis de a se pronunța de teama de a nu o face cunoscută dușmanilor săi.

1) După alții se zice că Ops era soția lui Saturn.

Pentru alții ea este zeița, care te ferește de neazuri, spaimă, de grijuri adânci și tainice, meritând prin acest titlu un loc alături de personificarea plăcerii.

Pentru alții în fine, ea a scăpat pe Romani și vitele lor de boala contagioasă numită angină.

S'au făcut încercări de a face să ia naștere dela sărbătoarea Angerona sau Angeronalia dela 21 Decembrie. S'a observat că atunci este tocmai momentul când zilele încep să se mărească, momentul adică când anul se înoțește, când soarele iarăși începe a ne încălzi cu razele sale. Cuvântul ar veni atunci nu dela angere ci dela angerere: = readucere.

S'a presupus că această serbare numită Angeronalia este o zeiță câmpenească asemenea cu Ops și Dea Dia.

La 23 Decembrie, Romanii aveau sărbătoarea numită: *Larentalia* sau *Larentinalia*. Aceasta era o sărbătoare publică în onoarea Larilor sau zeilor Lares. Aceștia erau niște divinități ale religiunii romane, cari împreună cu Geniile, Penații, Manii (Manes) și Lemurii, făceau parte din grupa foarte numeroasă a spiritelor casei (sau domestice). Li se oferiau: gherlande, vin, tămâie; luau parte la toate bucuriile familiilor, la toate întâmplările fericite sau nefericite ale vieții. Se zice că prin ei se celebra *Acca Laurentia* ¹⁾ considerată ca mama lor.

Sărbătoarea aceasta era trecută în calendarul roman și la 1 Mai sub numele de sărbătoarea Larilor.

Vechii Romani având obiceiul de a îngropa corpurile morților în casă, poporul credea că și sufletele locuiesc în

1) Nevasta păstorului Faustus, care a găsit pe Romul și Remu sugând la lupoaică.

case ca spirite binefăcătoare; de aici s'a născut cultul zeilor *lari*, sub a căror protecțiune se punea binele și prosperitatea familiei.

Statui foarte mici, cari reprezentau unele pe zeii *lari* altele pe penai, erau așezate în colțul vetrelor; în mijlocul lor era un câine simbolul alipirei și fidelității.

Și la Romani era credința într'o nouă viață după moarte.

Spiritele morților în general se numiau la Romani *Mani*. Legea celor 12 Table ordona că fiecare să considere pe morții săi ca zei.

Fie-care își închipuiau acele spirite ca locuind în sânul pământului.

În adunările publice din Roma era un loc „*mundus*“ care era consacrat zeilor *Mani*; o piatră numită *manalis* închidea intrarea la acel loc. Pe timpuri de secete mari, această piatră purtată în procesiune, avea proprietatea să aducă ploaie. La început se junghiau *Manilor* victime omenești. Mai târziu, mai îmblânzindu-se moravurile, li se aducea ca sacrificii: apă, vin, lapte, miere, undelemn; se împodobiau mormintele și urnele (oalele cu cenușa morților) cu flori și se puneau pietre tombale pe morminte cu diferite inscripțiuni. *Manii* se distingeau de *Lari* prin aceea că *Larii* au adesea un caracter colectiv și o semnificare politică. *Manii* se grupau într'o vastă familie, așa că și cuvântul nu se ia nici odată la singular. Se credea încă că *Manii* ar avea o zeiță numită *Mania*, care se considera ca mama mare a lor. Acesteia era obiceiul de a i se oferi în fie-care an figuri de ceară în număr egal cu numărul persoanelor din fie-care casă. (Aceasta era iarăși o formă blândă a vechilor sacrificii omenești).

La 25 Decembrie sărbătoarea „Soarelui renăscuț“, *Solinvictus*.

t Se zice că această serbare ar fi fost organizată pentru cultul zeiței *Mithra*, divinitate ariană, dar care se introdusese și la Roma¹⁾.

Sub Dioclițian, *Mithra* era una din patroanele imperiului. Cultul ei era celebrat în peșteri naturale sau artificiale.

Sărbătoarea numită *Brumalia* sau mai bine Bromilia este sărbătoarea ce se ținea la Romani în onoarea nașterii soarelui, la 25 Decembrie. Ea își trage origina dela zeul vinului și petrecerilor numit Bacchus, care nu era altul de cât Dionysos al Grecilor și care mai purta și epitetul de „*Bromios*“, prin care nume se făcea aluziune la existența sa ca sărbătoare, când în toiul petrecerilor se auziau strigăte de: *Evoe, lo Bacche*, etc.

Tot în onoarea lui Bacchus, fură introduse la Roma Bacchanalele²⁾ care aduseră aci multe desordine. În anul 186 a. Chr. fură suprimate prin lege misterele dionisiace atât în Roma cât și în întreaga Italie. Nu se mai țineau de cât în secret și foarte rar și reduse. Dar cultul lui Bacchus, (Dionysos) fu păstrat. El fu identificat cu vechiul zeu latin Liber-Libera (Dionysos și Core).

Mai târziu, Cezar restabili iarăși sărbătorile orgiale la Roma (vezi mai departe).

1) Aurelius (Marcu) organiză cultul ei între anii 161–180 sub numele de *Solinvictus*.

2) Acele petreceri prea permise, lascive, și orgiale, al căror fel și astăzi se numesc bachice.

Luna Decembrie

II) *La Români*

Această lună se mai numește *Țndrea* sau *Andrea*, poate dela numele Sf. Andrei, care cade la 30 Noembrie sau fiindcă în luna aceasta frigul este atât de tare în cât parcă te înțeapă cu undreaua. Ea are 31 de zile.

În această lună noi Români avem următoarele sărbători :

La 4 Decembrie este *Varvara* sau *Barbura*. Se îmbarburează copiii, adică se ungu pe față în cruce, cu miere zicând: „să fie vărsatul bun ca pâinea și dulce ca mierea“, spre a fi apărați de vărsat.

La 5 Decembrie, este *Sf. Sava*, patronul scoalelor.

La 6 Decembrie, *Sf. Nicolae* sau *Sân-Nicoară*¹⁾.

La 7 Decembrie *Sf. Filoftia*.

Sf. Filoftia sau Filotea, a fost făcută martiră sau mucenică și trecută între sfinți, din pricină, se spune, că mângărea, pe care ea trebuia să o ducă tatălui său la lucru, o împărția cerșetorilor și săracilor, cari o întâlneau și îi cereau.

Intr'una din zile ea a fost pândită, surprinsă și ucisă cu un topor. Moaștele ei se găsesc la Monastirea Curtea de Argeș.

1) Cele trei zile pe care poporul le serbează dela 4-6 Decembrie: *Varvara*, *Sava*, și *Sf. Nicolae*) se mai zic cu un singur nume *Borboasele*.

La 12 Decembrie, *Sf. Spiridon* făcătorul de minuni, patronul cismarilor.

La 20 Decembrie, *Martirul Ignatie* sau Ignatul, când se taie porcii.

Iată o legendă despre Ignat:

Mai de-demult, oamenii tăiau porcii în ziua de Ignat, după ce mai întâi le dau cu săcurea în cap.

Așa, Ignat, cu tat'-său, s'au apucat să taie și ei porcul.

Când a vrut să dea Ignat cu săcurea în capul porcului, a nimerit în cap pe tat'-său și l-a omorât!

El, ce să facă? I-a omorât, la omorât! Începu a se văita:

—„Iu, iu, vai de mine, ce-am greșit de-am omorât pe tata!

A trecut.

După ce l-a îngropat, i-a făcut pomană; apoi a plecat în lume.

A spus și la mic și la mare și la tânăr și la bătrân, că, ce să facă ca să scape de acest păcat?

Și pe-un drum s'a întâlnit c'un popă bătrân. I-a spus tărășenia:

—„Uite așa, așa, așa“—cum făcuse.

I-a spus popa ca să facă un cinuleț la o apă curgătoare și să treacă pe toți călătorii, fără nici o plată? iar la marginea apei să-și facă un cămin, ca să șadă acolo.

Și-i-a mai spus:

—„Ia un tăciune de tufă și-l înfige în pământ; dacă s'o prinde până la trei ani, bine, îți iartă Dumnezeu păcatele, dacă nu s'o prinde să știi că nu ți-le iartă“.

Așa a făcut: și-a făcut cinul și căminul, și-a adus nevasta, copiii,— s'a așezat la apă—și trecea și ziua și noaptea, pe cine venia.

Trecu astăzi, trecu mâine, aproape trei ani, și, se pomeni într'o noapte, viscolia și bătea un vânt, și ei mâncare, n'a! nimic!—se pomenește strigând de dincolo de apă:

— Măi Ignat!

El răspunde:

— Aud frate!

— Vino, frate, de ne trece și pe noi dincolo, că pe astfel de vreme ne înecăm.

Ignat se sui în cin și trecu. Când dincolo, nu găsi pe nimeni; și trecu iar îndărăt, văitându se cum că se înecară oamenii până a ajunge la ei.

Și când să intre în casă aude iar strigând:

— Măi Ignat, mă!

— Aud, frate, aud!

— Vino, frate, de ne trece, că ne înecăm, vai de capul nostru.

Și iar trece dincolo, și când dincolo, iar nu găsi pe nimeni!

Și începu iar a se văita și olicăi, că ce se făcură?

— „Eu m'am pus să-mi ispășesc păcatele lui tata, și eu mai multe am făcut!“

Și când să intre în casă, iar aude strigând;

— U-u-u, măi Ignat, mă!

— Aud. frate, aud!

— Vino frate, de ne treci că ne înecăm și alta nimic!

Și iar trecu cu cinul.

Când ajunse acolo, găsi doi moșnegi bătrâni-bătrâni, li luă în brațe, îi sărută,— că unde scăpaseră de înec—

îi puse în cin și-i trecu dincoace, acasă la el. Aci începu să le spue cum că el s'a apucat să ispășească păcatele lui tat'-său, și acum mai mari păcate a făcut:

— Că de-aseară și până acum, două rânduri de oameni se înneacă.

Și moșnegii i-au răspuns:

— Lasă măi Ignat c'o vedea Dumnezeu!

(Și acei moșnegi nu ereau de cât Dumnezeu cu sfântul Petre).

Intrară în casă. Ignat se uită încolo, se uită pe dincolo, nici un scaun. N'a avut ce să le pue ca să șadă, că erea sărac, și i-a dat lui Sf. Petre vigul de cioareci și lui Dumnezeu trâmba de pânză. Cum șezură pe ele, vigul și trâmba începură să crească sub ei.

Copiii plângeau de foame, plângeau, de ziceai, aaaș!

Da' uncheșii:

— Măi Ignate, ia 'mpacă mă, ai copilași, ce au de tot plâng așa?

— Păi, știți ce, plâng de foame. Văzură pe mamă-sa arzând țăstul și nouă ne este rușine să spunem ce avem de gând să băgăm în el,—le-a răspuns Ignat.

— Ori ce-ați avea, nu ne împăcați până nu ne-ți spune.

Nevasta a făcut ce-a făcut prin casă, și când s'a uitat Dumnezeu cu Sf. Petre într'altă parte, a lăsat țăstul jos, gol. Când îl văd copiii lăsat, încep și mai tare să plângă.

Mamă-sa le zise încetișor, sărutându-i pe rând:

— „Las' cu maica, că vă scoate ea acum pâinea din țăst, și o să mâncați, și o să vă culcați.

Și de unde, că țăstul erea gol!

O întrebă Dumnezeu, că ce au în țăst? Ea îi răspunde:

— Nu e nimic, l-am lăsat așa ca să zică copiii că e pâine, pân'-or adormi.

Și Dumnezeu:

— Ia 'mpacă copiii, că prea plâng, caută în țăstul ăla că trebuie s'aveți ceva sub el, nu se poate.

I-a răspuns Ignat că:

— Nu, că nu avem nimic sub țăst.

— Ia lasă, caută sub țăst de 'mpacă copiii, nu vezi cum plâng?

Și când se duce nevasta lui Ignat de ridică țăstul, o pâine d'ele dospite, mare-mare, ce de-abia avea loc sub țăst de mare ce erea. După ce-o scoate, o frânge și-o împarte la copii. Se pun copilașii și mănâncă și se mai pun și ei, ai bătrâni.

În timpul ăsta, odată s'au aprins niște lumânări înaintea lui Dumnezeu.

Cum a văzut așa Ignat, repede a priceput că este Dumnezeu. Și a început să le sărute tălpile picioarelor și poalele țălelor, și mâinile.

Că:

— Cum a venit Dumnezeu în casa mea și n'am avut ce să-i dau să mănânce și pe ce să șadă, săracuț de mine Doamne.

Și Dumnezeu:

— Lasă, mă Ignate, c'ai împlinit toate,—și să mergi cu noi.

— Să merg, Doamne, dar copiilor ce le fac?

— Lasă-i, am eu grijă de ei—răspunde Dumnezeu.

Și au plecat: Ignat cu Dumnezeu și cu Sf Petre. Mergând ei așa, au dat pe la cărbune ce acum era prins. Făcuse niște rădăcini în pământ și niște lăstari pân' la brâu!

Și au luat-o înainte. Pe drum, Dumnezeu îi zise:

-- Astăzi sunt trei ani de când ai omorât pe tat'-tău, să știi că ți-ai ispășit păcatele. De acum înainte să fi harnic și să nu mai faci.

Și au mers tot înainte, câți ani or fi mers nu se știe, că s'au întâlnit c'o trăsură cu niște telegari de cai, de credeai că sboară, nu altceva, și'n trăsură unde se lăfăiau niște boieri. In urmă le veniau șamare încărcate cu marfă scumpă. Negustori mari!

Și-a zis atunci Dumnezeu:

— Mă Ignate, cunoscuși tu pe cineva din negustorii ăia? Ai?

-- Nu cunoscui pe nimenea, Doamne.

— Vezi mă, aia fură feciorii tăi.

— Taci, Doamne!

— Ai tăi fură, măi Ignate!

Auzind așa, Ignat, vru să le sărute picioarele și mâinile, și ce să le sărute? Că și pieriseră.

Luând-o Ignat, singur, îndărăt, se întâlnește iar cu trăsura. Iși luă inima în dinți de-o opri și-i întrebă:

— Eu pe dumneavoastră par'că v'ași cunoaște, dar de, nu știu de unde să vă iau, v'asămui cu niște copii.

— Ce copii, omule?

— Cu niște copii ai mei, care i-am părăsit la apacutare.

— Păi, noi sântem copiii ăia de care spui dumneata. Noi sântem copiii lui Ignat.

— Mânca-v'ar taica, voi sânteți copiii mei!

Și-au plecat cu toții înainte ¹⁾.

Cea mai însemnată sărbătoare însă, din această lună este *Nașterea Domnului* sau *Crăciunul*, cu toare obiceiurile legate de el ca :

Colindele sau Bună Dimineața, în seara sau noaptea ajunului. Umblarea cu icoana sau nașterea în dimineața ajunului, Steaua, Vicleimul, Brezaia, etc.

Crăciunul, serbare simbolică a sfântului copil, sfințirea nevinovăției copilului. Bucuria, admirația și adorația tuturor cari s'apropie de noul născut și vin să-l vadă; de unde, magii. Azi e într'un staul, mâine va fi împăratul omenirii.

Măriri viitoare, speranțe fără hotar, ce se nasc odată cu copilul. Înțelepciunea copilului resfrântă în cinste și în Dumnezeire asupra părinților; de unde sfânta Maria și sf. Iosef.

Steaua conducătoare, simbol al destinului fiecăruia, care stă sus, în înălțimea nesfârșită a cerurilor, în mărirea nepătrunsă în care circulă,—adesea de noi nevăzute și necunoscute—stelele noastre tuturor.

Câți într'adevăr ridică ochii sus? Câți caută în adâncul cerurilor steaua destinului lor? Câți știu măcar de steaua aceasta?

Puțini, vai! și rari, presărați în largul omenirii.

În casa unde părinții precupețesc nașterea copilului, unde noul născut nu e sfântul casei și viitorul împărat al lumii,—care, prin înțelepciunea sa, să se ridice și s'a-

1) Tipărit întâi în „Albina“ No. 10, an. XIII. 1909, iar în revista Creangă, cu câte-va îndreptări.

jungă la jertfa de sine pentru mântuirea celor l'alți, îndreptându-se astfel spre împărăția cerurilor, acolo, în casa aceea, Crăciunul nu e sfântul simbol.

Acolo, Crăciunul e numai obișnuita sărbătoare tradițională, care adună familia pentru a privi bucuria și spori darurile copiilor adunați în jurul pomului strălucitor. Mai departe nu se vede.

Și totuși, în această serbare a copilului, în reamintirea nașterii copilului sfânt, stă simbolul destinat a fi înțeles de oameni, că în copil stă mântuirea, că în viitor stă îndumnezeirea Omenirei !

Sigur, că acest sfânt adevăr nu e pătruns de cei cari trăesc încă în bezna prejudecăților ; căci altfel n'ar fi părinți, cari să oprească pe cei din ceruri să vie să-și facă datoria lor mântuitoare pe pământ ; n'ar fi părinți cari să lege, — de socoteli păcătoase eșite din strâmtul lor creier, — firele divine, cu care destinul leagă viața fie-cărui copil de steaua lui plutitoare în largul cerurilor nepătrunse ; n'ar fi părinți, cari să-și închiză casa fericirilor cerești, ce ne aduc aceea pe cari cerul ni-i trimite.

Tristă, tristă e, la Crăciun, casa goală de copii !

Dar cine stă la Crăciun departe de pomul verde și luminos în jurul căruia roiesc copiii, în răsunetul veseliei lor sgomotoase și mult înveselitoare ? !

Priviți, auziți, admirați : a lor e fericirea cea desăvârșită. Ceva dintr'ânsa pătrunde și în inimile celor de față, gonind grijile și întinzând peste gândurile necăjite vălul binevenit al uitărei.

Ai, deci cu toții, la pomul copiilor, la pomul de lumină, de verdeață și de odihnă ; în fie-care an, — ani cât

mai mulți,—până când fiecare din noi va ajunge la acel locaș de lumină, de verdeață și de odihnă, unde „nu'i durere nici întristare nici suspin!“¹⁾

Ce se înțelege și se serbează prin această naștere a Domnului?

Răspunsurile și explicările acestor întrebări le găsim chiar în cântarea preoților la biserică în această zi, și în zisele copiilor, când vin cu „Nașterea“ în ajun. Iată ce ne spun ei: „Nașterea ta Christoase, Dumnezeu nostru (Ce este? Ce însemnează?) însemnează că a răsărit lumii, lumina cunoștinței, . . . și soarele dreptății. Așa dar, născându-se Domnul Christos, s'a născut (a răsărit—răsărit'a) lumii, lumina cunoștinței și soarele dreptății, pe care soare și lumină le serbează de atâta vreme toată creștinătatea.

Vorbele „Crăciun“ și „Ajun“, ne spune D-l Floru, în „Istoria Medie“ a sa la pag. 36, că sunt de origine latină.

Crăciun, după alții însemnează „Christos“.

Românii din Macedonia zic lui Christos—„Câciu“, cea-ce e foarte aproape de Crăciun.

Se mai povestește că Crăciun ar fi fost numele unuia din păstorii din Betleem, care a alergat mai întâi la esle, să vadă pe pruncul, unul născut cel mai nainte de toți vecii. Și se mai spune asemenea, că tot acest păstor și-ar fi rupt și dat toate țoalele lui, spre a servi de fașe și scutece necesare copilului Isus.

Documentele coprinse în noul Testament, nu numai că nu fixează data anului și zilei Nașterii Domnului, dar în cea-ce privește anul ne spun date contradictorii. Evanghelia dela Matei I, pune nașterea Domnului înainte de

1) C. G. Costa-Foru,

moartea lui Herod ; or, se știe că Herod a murit în anul 750 dela fondarea Romei, adică cu 4 ani mai înainte de era creștină.

Inceputul acestei ere a fost determinat, după evanghelia dela Sf. Luca III, 1 și 3, care a stabilit un sincronism între al 30-lea an al lui Christos și al 15-lea an al domniei împăratului Tiberiu. Dar aceste texte nu arată nici luna, nici ziua. Așa că această lună și zi remaseră necunoscute în tot timpul primelor trei secole, când se făceau aproape numai presupuneri a fi 18 sau 19 Aprilie, 29 Maiu, 28 Martie.

Cea mai veche probă asupra originii nașterii Domnului adică Crăciunului, este o mențiune în Calendarul philocalian făcut la Roma la anul 336: „Natalis Domini Corporalis 25 Decemb. : VIII Kal. ian. Christus in Betleem Judeae.

Aceasta fu mai întâi o serbare proprie bisericii latine ; ea nu fu introdusă în Antiochia de cât către anul 375 și în Alexandria către anul 430.

Motivul, care a făcut ca să se adopte serbarea la 25 Decembrie, se vede tot în calendarul philocalien, unde la 25 Decembrie este fixat „Natalis Invicti“ ; Invictus este soarele, a cărui naștere coincide cu solstițiu de iarnă (25 Decembrie în calendarul roman). Biserica romană a ales această zi, spre a face concurență cultului păgân, serbărei nașterii soarelui „*Solinvictus*“, care se celebra la 25 Decembrie.

După altă ipoteză, data nașterii lui Christos, s'ar fi determinat plecând dela data când se socotia că a murit el, dată calculată după presupuneri cu totul fantastice.

Sf. Augustin nu clasează Crăciunul printre marile

sărbători creștine (Epist. 118) constatând totuși, că această sărbătoare era pretutindeni serbată. (Sermo 380).

Sărbătoarea Nașterii Domnului. Intre sărbătorile anului bisericesc, nașterea Domnului ocupă un loc de frunte; am putea zice chiar, primul loc. De ea se leagă cele mai însemnate sărbători, care au premers și au urmat Nașterii Domnului.

Faptele sunt arătate în Sf. Evanghelie și pe acele fapte se întemeiază sărbătorile acestea.

Se susține de profani și chiar de unii autori liturgici, că unele din sărbătorile noastre creștinești corespund cu fostele sărbători păgânești. Profanii susțin că sărbătorile noastre creștinești sunt o transformare a sărbătorilor păgânești; autorii liturgici, că au fost stabilite cu scop de a face să dispară sărbătorile păgânești cu cultul lor, de obicei, imoral.

Că multe din sărbătorile noastre creștinești, mai ales cele din timpul iernei și al primăverei, corespund cu cele păgânești, este de netăgăduit.

Cauza însă nu trebuie căutată în faptul, că cu intenție s'au stabilit așa, ci pentru că în acele timpuri s'au petrecut faptele, care se sărbătoresc.

Nu se poate susține cu temei, că într'adins părinții bisericești au stabilit sărbătorile așa, de oare-ce avem motive de a susține contrariu, prin cele petrecute cu sărbătoarea Paștelui, când s'a căutat într'adins de a nu cădea în acelaș timp cu Paștele evreesc.

Vorbind de sărbătoarea Nașterii Domnului, ea datează din secolul III și se sărbătorea la 6 Ianuarie, deodată cu

Botezul Domnului. Nu erea de mirare ca aceste două sărbători să cadă în aceeași zi, căci aci ne duce povestirea evanghelică.

Domnul nostru Isus Hristos, s'a botezat la etatea de 30 de ani. Un calcul riguros, ar cere ca aceste două sărbători să cază în aceeași zi. Totuși o mică diferență a etății trebuie s'o admitem, căci nici Sf. Evanghelie nu stabilește cu exactitate 30 de ani. Evangelistul Luca spune despre etatea Mânt. în timpul botezului: Și Isus începuse a fi de 30 de ani.

O altă povestire evanghelică însă ne face să clarificăm mai bine așezarea sărbătorii la 25 Decembrie. Este Nașterea Sf. Ioan Botezătorul. Evangelistul Luca în Cap. I istorisește promisiunea dată lui Zaharia, că va naște soția lui un fiu.

În versetul 26 și următoarele, se arată cum îngerul Gabriel a vestit Sf. Fecioare Maria, nașterea Mânt. Hristos. În versetul 36 îngerul spune că și Elisabeta, ruda Sf. Fecioare este în a șasea lună, deși erea stearpă. Se arată iarăși cum Sf. Fecioară a mers la Elisabeta și a stat la ea aproape 3 luni.

Prin veacul IV erea cunoscută sărbătoarea Nașterii Sf. Ioan Botezătorul la 24 Iunie.

Dacă acea sărbătoare erea stabilită, nu mai încapă îndoială că peste 6 luni trebuia stabilită Nașterea Domnului, adică la 25 Decembrie.

De ce atunci s'a sărbătorit cât-va timp la 6 Ianuarie? Din toți evangheliștii numai Luca vorbește amănunțit despre promisiunea pentru nașterea Sf. Ioan Botezătorul. Până în secolul IV textele evanghelice nu ureau în cunoștința tuturor, iar evanghelia lui Luca, având un caracter parti-

cular, a ajuns în cunoștința generală cea din urmă. De aceea și fixarea sărbătorii Nașterii Domnului la 25 Decembrie, s'a făcut mai în urmă.

În timpul acela însă, la Romani erea sărbătoarea Brumaliilor, cu ziua nașterii soarelui. Dacă la Romani va fi fost poate și un motiv de a combate o sărbătoare păgânească, la orientali, nu putea fi același motiv.

După sărbătoarea Nașterii Domnului s'au stabilit și sărbătorile ce stau în legătură cu ea și anume: Circumciziunea la 1 Ianuarie și Întâmpinarea la 2 Februarie. Și acestea tot pe baza celor arătate de evangelistul Luca în Cap. II V. 21—25.

Mai târziu s'a stabilit și Buna-Vestire la 25 Martie.

Că stabilirea acestor sărbători nu va fi cu exactitate matematică, se poate. În tot cazul, diferența nu poate fi mare, căci dacă nu s'ar fi ținut minte ziua, nu putea să se uite anotimpul. Și la noi până s'a înființat ofițerul stărei civile, nașterile copiilor se stabileau după apropierea sărbătorilor. Și azi chiar la țară, părintele spune că este născut copilul lui la cutare sfânt, căci așa își fixează mai bine data nașterii.

Cu sărbătoarea Nașterii Domnului a fost legată și sărbătoarea Magilor și a altor împrejurări petrecute cu acea ocazie.

Este adevărat că în obiceiurile creștine, legate de această sărbătoare, au rămas multe din obiceiurile dela sărbătoarea Brumaliilor, mai ales la noi, Români.

Ele însă nu formează partea integrantă a sărbătorii. Biserica a păstrat-o și a serbat-o cu toată pietatea cuvenită. Ea însă fiind o sărbătoare de veselie, nu de întristare sufletească, erea natural ca să fie alipite de ea unele forme, care provoacă veselia ¹⁾.

1) Econ, D. Georgescu, Gazeta Preoților, 15 Decembrie 1913.

Sărbătoarea creștină, serbarea nașterii lui Isus Christos, este semnalată pentru prima oară în calendarul roman din anul 454 și adică ca serbare principală, ce se ține în ziua de 25 Decembrie.

Asupra anului, luni și zilei nașterii Mântuitorului nu există nici o tradiție verbală, nici scrisă, de oare-ce evangelistul Luca spune că s'a întâmplat noaptea.

Cei dintâi creștini respectau și adorau ziua morței, ca începutul adevăratei vieți, cu mult mai mult ca ziua nașterii.

După noaptea nașterii și prima zi a sărbătoarei, urma *Feria secunda*, iar a treia zi sf. Ștefan, care prin sângele său a sigilat credința sa creștină.

Germanii serbau Crăciunul tot la 25 Decembrie și credeau că în zilele următoare până la 6 Ianuarie, zeii superiori, cu deosebire Wuotan și Berchta trec prin țară bine-cuvântând și pedepsind. Wuotan cu armata sa turbată prin văzduh, iar Berchta ca o femeie prin case.

Germanii cei vechi și-închipuiau pe zeul Wuotan călare pe cal, cu o pălărie mare pe cap și o manta mare neagră. El merge pe aripile furtunei, acompaniat de lătratul câinilor și de nechezatul cailor.

Călătorul singuratic când aude zgomotul acesta trebuie să se prosterneze la pământ și să lase astfel a trece furtuna peste el. Cine nu face aceasta e măturat de furtună.

Primăvara, se poate vedea bine urmele furtunei; unde iarba și cerealele sunt îmbelșugate, unde pomii sunt înfloriți, acolo a trecut goana sălbatică a lui Wuotan.

În timpul celor 12 zile domnește buna armonie între oameni, căci atunci zeii păzesc avuturile oamenilor.

Germanul din Schwabia, ca și Suedia, leagă un

mănunchiu de paie la pomii din grădină. În Boemia și în Tirol țărani scutură pomii.

Vraja nopții de Crăciun se întinde și mai departe. Clopotele tuturor bisericelor scufundate răsună, munții se desfac și în interiorul lor se văd comori prețioase, de aur și petre scumpe.

Trebue să ai însă o floare albastră, cu ajutorul căreia poți pătrunde în lăuntru, de unde însă nu ești fără ca să fii pedepsit.

Noaptea de Crăciun are influență și asupra animalelor. În momentul când soarele își începe noul curs al anului, toate vitele cad în genunchi și se roagă, așa spune tradiția din Schwaben.

În tot occidentul este răspândită legenda despre trandafirul dela Ierichon, care se desface în noaptea de Crăciun și prezice viitorul țării în care se află. Se știe că trandafirul de Ierichon este o floare mirositoare foarte frumoasă, care, după cum spune legenda, a răsărit în pustie, în locul pe care a călcat fecioara Maria în fuga ei spre Egipt.

În Suedia și Norvegia, țărani aprind focuri în noaptea de Crăciun; tot așa și în Anglia.

Un obicei dela păgâni este și facerea de cozonaci, prin care se simbolizează jertfele aduse zeilor.

Diferite credințe de Crăciun se află și la poporul românesc, precum și obiceiuri, care sunt în deajuns cunoscute.

Sărbătorile Crăciunului, în vechime, ca și acum, simbolizează pacea și buna armonie pentru tineri și bătrâni, ca și pentru bogați și săraci¹⁾.

1) Universul No. 52 | 1898.

Iată ce zice Petre Ispirescu, în „Poveștile Unchiașului sfătos“.

În vremile vechi, pe timpul păgânismului, anul nou începea la solstițiul de iarnă. Mai târziu s'a hotărât să fie la 1 Ianuarie.

Când s'a întemeiat Creștinismul, Sfinții Părinți văzând o mulțime de datine păgânești, înrădăcinate la popoarele, care se creștinaseră, și de oarece sărbătorile păgânești cădeau tot cam odată cu Nașterea lui Christos, lăsară pe popoare să-și facă veseliile în voe fie-care după datina sa, însă le deteră o întorsătură creștinească, și astfel rămaseră până în ziua de astăzi. Și fiindcă popoarele își uitaseră ce însemnau acele veselii ale lor pe vremile de demult, lucrarea Sfinților părinți fu primită de bună.

Mai în urmă anul nou hotărându-se să înceapă la 1 Ianuarie, Sfinții Părinți îngăduiră Romanilor ca și veseliile să le împartă în două: o parte din ele remaseră pentru Crăciun, iar altele se așezară la anul nou.

La noi obiceiurile dela Crăciun și dela anul nou, venite cu gloatele dela Roma, nu s'au schimbat nici cât negru subt unghie până azi, cu toată întorsătura creștină ce le-o deteră Sfinții Părinți; căci tir mi-e sărbătoarea întoarcerii sau biruinței soarelui asupra vrășmașilor, tir mi-e serbările libertății și a fericirii popoarelor, tir mi-e veseliile dela Nașterea Mântuitorului neamului omenesc, din robia păcatului, mi-e unuia mi-se pare că tot într'o oală fierb.

Legende despre Crăciun.

În evul mediu s'au format mai multe jocuri și obiceiuri pentru sărbătorile Crăciunului, prin influența pă-

gânismului amestecată cu a Creștinismului și anume: Vestirea prin îngeri, Adorarea lui Isus Christos de către păstori și cei trei crai dela Răsărit, Isus în templu, etc.

Aceste obiceiuri au devenit populare atât la noi cât și în Franța, Germania, Anglia, Rusia, etc.

Ele sunt pe larg descrise într'un manuscript vechiu găsit la mânăstirea Sf. Gallon.

În ziua de 24 Decembrie, Ajunul Crăciunului, pe unele locuri pe la noi, pe la țară e obiceiul când eși afară din casă întâia oară, la înapoere să ei câte-va surcele în mână și când intri înăuntru să zici împrăștiind unul câte unul surcelele prin casă:

„Bună dimineața lui Ajun
Că 'i mai bună a lui Crăciun
Pui, vaci, oi, purcei,
Sănătate, bogătate
Că 'i mai bună de cât toate.

Așa zici și când te duci în altă casă. Surcelele acelea se numesc pui.

Când cine-va îți fură vr'un pui d'aldăstia în noaptea asta a ajunului, atunci se zice că toată vara îți vor muri oarele ¹⁾.

Nașterea Mântuitorului.

Se povestește de bătrâni că pe vremea lui Irod, împăratul Jidovilor, trăia în Betleemul Judeiei un păstor bătrân, de tot bătrân, de lege păgână, cu numele Crăciun.

Acest păstor aveà,	Multe și cornute,
Aveà, mare, avea	Cu lâna mățoasă
Stâne de oi multe,	Ca firul de mătasă,

1) Rev. Creangă, 1908, No. 5, pag. 149.

Și trecea de om cu vază printre semenii săi din acel oraș.

Întâmplarea a făcut ca Mântuitorul lumii, Domnul nostru Isus Christos, să se nască din sf. Fecioară Maria, chiar în staulul de vite al acestui bătrân păstor, păgân de lege. Și iată cum:

În seara de 24 spre 25 Decembrie, adunându-se în Betleem mult norod călător și, ne mai fiind loc de dormit pe nicăierea, căci toate gazdele erau acum înțesate de lume călătoare, sfânta Maria cu logodnicul ei Iosif a fost nevoită să poposească la marginea orașului, la casele bătrânului Crăciun. Abătându-i să nască, femeia lui Crăciun, baba Iova, o goni pe Maica Domnului din casă, spunându-i că bărbatul ei Crăciun e un om rău la inimă, că nu suferă în casa lui oameni streini, și, când va veni cu oile dela pășune, are să fie foc și pară, chiu și vai de danșii!

Ce să facă sfânta Fecioară? Ceasul nașterii Mântuitorului lumii se apropia! În culmea durerilor, ea se furișează într'o iesle de boi din staulul păstorului. Seara târziu, pe la ori-ce vreme din noapte, Crăciun doinind din fluer, își îndrumează a lene turma sătulă doldora, spre locuința sa.

Ajuns acasă, dă poruncă numai de cât babii Iovii să-i pregătească bucate multe pentru a doua zi, căci erea zi de sărbătoare, „ziua Cărnurilor“¹⁾. În acea zi va chema la masă să se ospăteze cu el, după obiceiul păgân, multă

1) Ziua Cărnurilor, la Romani, erea identică cu Saturnalia, ziua în care se tăiau porcii; la noi Creștinii această zi s'a identificat—cu venirea Creștinismului—cu sărbătoarea „Crăciunului“.

lume. Ii mai poruncește nevastei sale să-i dea să mănânce, că e mort de foame, par'că n'a mâncat de un an și să-i fiarbă nițică apă la foc, să se spele pe cap, că mâine e zi de sărbătoare mare!

Baba Iova îi face pe plac, căci vai de cojocul ei ar fi fost, să nu fi ascultat vr'o dată pe Moș Crăciun!

Trecuse de miezul nopței. Erea pe al doilea cântat de cocoș, când Moș Crăciun, pomenindu-se din somn, scoală pe băbuica Iova, să-i pue la foc bucatele să fiarbă, pentru a doua zi.

Țâști din somn biata baba Iova! Aleargă în ogradă, adună uscături să ațâțe focul. Nici n'apucă să-l aprindă și o lumină din coșarul boilor, o lumină de părea că toată ograda e în flăcări, o face să alerge, să țipe, să se vaite, strigă pe Moș Crăciun, oleabul lor e prăpădul focului!

Moș Crăciun, păstorul dormiă de-a sforăitele și nici habar n'avea de cele ce se petreceau în ograda sa!

Baba Iova aleargă în staulul oilor și în loc de foc, ce vede? Vede pe Maria lui Iosif, pe sfânta Fecioară, că născuse în ieslea boilor pe Mântuitorul, pe Ziditorul lumii, pe Domnul nostru Isus Christos! În iesle dobitocească se născuse Impăratul Luminilor și în palat Dumnezeesc se schimbase staulul lui Moș Crăciun!

La această priveliște Dumnezească, baba Iova cade încremenită la pământ și strigă: Maică prea sfântă, Fecioară slăvită, miluește-mă!

Maica Domnului, cu vorbe blajne, o roagă să se apropie de sfântul prunc, și după obiceiul moașelor de țară, să taie buricul Dumnezeescului fiu!

Fra de alt-fel și moașa băbuca Iova, și ca toate ba-

bele, moașe de țară, purta o custurice, un fel de bricegel ruginit, la brâu.

Ajunsa la ieslea pruncului, într'un suflet, îi retează buricul, și, veselă de această minunată întâmplare, aleargă în casă, că ea de acum înainte este moașa Mântuitorului lumii!

Ce bucurie,	Domnul cel de sus
Ce veselie	Domnul Cerului
Pe noi Crăciune,	Ș'al pământului:
C'a venit în lume;	Christos, Domnul cel slăvit
La noi s'a născut	Cum de mult s'a proorocit!

Moș Crăciun nu numai că nu crede, dar în furia lui, trânteste pe baba Iova la pământ, ia o bardă și-i taie mâinile ei pângărite chiar pe pragul casei. Cu mâinile boante, sârmana babă aleargă țipând la ieslea Dumnezees-cului prunc și se roagă s'o mântuiască.

„Apropie-ți, moașă Iovo, boantele tale de scutecile prea sfințite ale pruncului,“ zisu-i-a atunci Maica Dom-nului.

Nici n'apucă s'atingă bine legăturile leagănelui și ce să vezi? Minune, de trei ori minune! Babei Iovii mâinile sângerânde i se lipiră la loc și din palmele ei ieșiau raze mai strălucitoare de cât soarele.

Ea îngenunchiază cu cuvioșie înaintea fiului Mariei și i se închină, sărutându-i mânuțele cu lacrimi de bucurie!

Iute ca fulgerul baba Iova alergă în casă la Crăciun și-i spune, plesnind din palme, de minunea întâmplată. „Iată, Crăciune, că în locul păcătoaselor mele mâini, pe care tu mi le-ai tăiat, fiul Mariei, Împăratul Cerurilor,

mi-a dat altele cu mult mai frumoase, mai albe ca zăpada și mai luminoase de cât soarele!“

Bătrânul Crăciun, înspăimântat de îngrozitoarea faptă ce săvârșise, cade cu fața la pământ: plânge, amarnic plânge ca un copil!

Intru târziu, el se redeșteaptă ca dintr'un somn adânc. Se scoală și cu pași repezi, mânat ca de o mână sfântă se apropie de ieslea Mântuitorului.

Nu mai erea acel Crăciun de odinioară, cu căutătura-i fioroasă, cu inima împietrită, ci un unchiaș bătrân, cu barba albă, ca zăpada, cu fruntea senină, blând la suflet ca un mieluşel, și plin de bunătate! Smerit el cade în genunchi la picioarele lui Christos și cu ochii scăldați în lacrimi îi cere iertare!

Glasuri de înger, strigăte de bucurie și de veselie din ceruri se aud:

Slavă întru cei de sus	Pe pământ pace
Lui Christos Domnul Isus	Bucurie, veselie
Lui Christos, lui Dumnezeu	La oameni bună-voire!
Din orașul Vicleiem ¹⁾	

Din păgân, cum erea cu o clipă mai nainte, acum unchiașul Crăciun se face Creștin.

Fiul Mariei l-a dăruit pe el ca în veci să nu moară, ci în fiecare an, cât va fi lumea și pământul, Moș Crăciun să colinde prin vânt, prin frig, prin ger, prin vifor și ninsoare, cu traista-i plină doldora, pe la casele oamenilor, pe la cei mari ca și pe la cei mici, pe la cei bogați ca și pe la săraci, aducându-le îmbucurătoarea veste despre

1) Poporul zice: Vicleiem, în loc de Betleem; de unde colindul cu Vicleimul dela Crăciun.

nașterea Mântuitorului lumii a Domnului nostru Isus
Christos!

MOȘ CRĂCIUN

Moș Crăciun cu barba albă	Că podoaba albă este
Iși arată-acum puterea	Un simbol al mântuirii;
Invăbind în alb natura	Iar omătul ce se lasă
Ca să'i copere durerea	Ca să copere pământul
Și cu-aceasta el vestește	E uitarea ce s'așterne
Incă-odată omenirei	Când ne învălue mormântul ¹⁾ .

Obiceiurile noastre la sărbători, diferitele credințe și superstițiuni, legendele despre sfinți, colindele și poveștile de tot felul, ne înfățișează în genere materialuri etnologice foarte interesante.

Sub haina creștinismului, găsim de multe ori ecoul unui trecut cu mult mai vechiu: în legătură și amestecate cu credințele și principiile creștinismului, memoria poporului păstrează concepțiunile despre lume ale strămoșilor noștri; ele sunt un tezaur nesecat, pentru fiecare popor, pentru studiul mitologiei, origini și dezvoltării sale.

Cu obiceiurile creștine la diferite sărbători, sunt legate mituri și credințe rămase din epoce adesea preistorice. Chiar uzurile oficiale ale bisericilor, conțin ecouri din „epoca de peatră”: raderea unei părți a capului la preoții catolici și tunderea câtor-va șuvițe de păr de pe capul preoților ortodoksi, la hirotonire, sunt rămășițe ale trepațiunii religioase din timpurile omului dela Neandethal sau Engis; candelile și lumânările, în bisericile noastre, sunt vechiul cult al „focului” *.

Poporul păstrează în masă, din generațiune în generațiune, toate aceste tradițiuni, în întregimea lor, cu toate

1) Elisa Mustea.

* La Francezi în vechime, în noaptea de 23 spre 24 Decembrie, în fiecare familie erea obiceiul să se binecuvinteze focul din vatră, de către cel mai tânăr membru al ei, care spunea o rugăciune și turna peste el câte-va picături de vin.

elementele, fără să-și mai de seamă însă, de însemnătatea lor. Pentru a o găsi, trebuie astăzi minuțioase și adesea dificile studii științifice. Dar știința pretutindenea și în totul triumfătoare, înaintează cu pași repezi și în acest domeniu ; ea scoate, din vlăstarele în aparență aproape neânsemnate ale tradițiunilor populare, lumini strălucitoare, ce fugăresc întunerecul timpilor primitivi ai existenței popoarelor și societăților.

Din acest punct de vedere sărbătorile Crăciunului prezintă un interes special. În timpul când sărbătorim această mare zi aniversară a creștinismului, sau mai bine, în timpul după Crăciun, la anul nou și la bobotează, începe nașterea soarelui, reînvierea naturei plină de promisiuni primăvăratice. Spiritul întunericului, care până aci își întindea imperiul rece pe pământ, începe a slăbi, puterea lui scade din zi în zi ! Și lumina, marele Agni al strămoșilor noștri, din timpurile dinaintea migrațiunilor rasei ariene, Agni, izvorul înviator al existenței primitive, mai puternic, după Zend-Avesta, de cât zeii binelui și ai răului, Ahuramazda și Angromainius, câștigă de acum, din ce în ce mai mult, biruință asupra întunerecului : crește în putere pe fiecare zi, luminând, încălzind și făcând bine.

Ajunul, colindele și alte obiceiuri și credințe de Crăciun, de anul nou, de Sfântul Vasile și de Bobotează, provin deadreptul de aci și nu din altă parte, ceea-ce ne probează istoria cea mai elementară a primelor timpuri ale creștinismului.

Nașterea lui Christ, pe care o serbăm astăzi, n'a fost sărbătorită de creștini, nici în secolul întâiu, nici al doilea, nici în al treilea, ba chiar nici în al patrulea sccol al reli-

giunei „universale“. Numai creștinii din orient serbau, în ziua de 25 Decembrie, amintirea veselă a nașterii lui Mithra, zeul ce simbolizează soarele și care în Rig-Vede, cea mai veche carte a arienilor, joacă rolul de „conducător luminos al zilei“, pe când un alt zeu înrudit cu el, Varuna, care îl completează, era chemat mai ales ca păzitor al nopții pe aceiași „cale a laptelui pe cer“.

Zeul Mithra este una din creațiunile cele mai frumoase ale mitologiei persane; el e unul din cei șapte amșaspandî (arhangeli) ai lui Ahuramazda. Pe monedele indo-grece ale Bactriei, Mithras este reprezentat ca un zeu de soare, în chipul unui tânăr cu căciulă frigiană și togă sburătoare. Mithras este eroul care luptă cu puterile întunerecului și e totdeauna învingător; el triumfă asupra nopții și asupra iernei. În Dacia s'au aflat inscripțiuni ca: Soli Invicto Mithrae, Numini Invicto Soli Mithrae, Deo Soli, Soli Invicto.

Cultul lui se celebra în peșteri, și Perșii îi sacrificau un taur. Pe monumentele aflate, taurul e așternut cu pân-tecele pe pământ; Mithras stă cu piciorul stâng pe șealele taurului și cu cel-l'alt pe piciorul drept al taurului; cu mâna stângă îl ține de gură și cu dreapta îi înfinge cuțitul în grumazi.

Mithras reprezintă soarele, iar taurul natura pământescă opusă puterei cerești a soarelui și a luminei; peștera a fost locul luptei și simbolul nopții și al întunerecului, din care Mithra eșia totdeauna învingător ca să lumineze lumea și s'o domnească, și pentru aceasta Mithras se numește: cel ce s'a născut din stâncă, din peștera afundă.

Pe monumente, lângă Mithras mai sunt două figuri

mai mici, îmbrăcate ca și el: un tânăr cu făclia în sus, ce însemnează răsăritul și viața; o altă figură mai bătrână, cu făclia în jos, ce însemnează apusul și moartea; soarele, luna și șapte altare pentru șapte planete. Animalele ce ling sângele taurului — scorpie, șearpe, câine, furnică—simbolizează amortirea și reînvierea naturii.

„Mitrás“ persanul s'a identificat cu „Sol invictus“ al Romanilor și au fost sărbătoriți împreună la 25 Decembrie, în ziua nașterii lui „Sol invictus. Constantin cel mare, chiar după ce s'a creștinat, a adorat pe „Soarele neânvins“, și așa la creștini, s'a statornicit nașterea lui Isus Christos la 25 Decembrie, când se sărbătoria din anticitatea cea mai adâncă, la Perși, Mithras și la Romani: dies natalis Solis invicti.

Abia în secolul al 4-lea până în al 8-lea după Christ, când mase din ce în ce mai numeroase de Arieni, Celți, Latini, Greci, Germani și în fine Slavi, au început să intre în sânul bisericilor creștine, s'a introdus, în fundamentele lor semitice, concepțiunile lor asupra lumii și a luminei; —de sigur, în aceste timpuri confuze și diforme, numai atunci s'a simțit trebuința de a reuni într'un simbol general toate rămășițele de amintiri asupra nașterii „Dumnezeului luminei“, de a ajunge la o sinteză religioasă, care a luat, într'una din părțile sale, forma eslei din Bethlehem, cu omagiile celor trei magi dela răsărit, preoți ai lui Ahuramazda și Angromainius.

Până acum, fără să știm, sărbătorim zilele cele mari și mai ales sărbătorile Crăciunului și ale anului nou, mai mult după prescripțiunile Rig-Vedei sau Zend-Avestei, decât dupe poruncile evangheliei. (T. Hodi. Revista „Prawda“ 1881 N. 52).

Cel puțin, nici un text evanghelic, nici o epistolă apostolică, nici un canon bisericesc, nici o pagină dogmatică, nici un teolog, nu va explica ce însemnează în realitate, steaua de Crăciun, colindele, Vicleimul și altele; un Hasdeu, Lang, Taylor, Max Müller le va explica însă. Evangelia nu le poate explica, pentru-că toate acestea sunt mai vechi de cât ea, dar în Zend-Avesta sau în Rig-Veda vom găsi explicațiuni suficiente. (V. R. P.)

Iată încă o legendă despre Nașterea Domnului nostru Isus Christos, o legendă foarte interesantă din acest punct de vedere. Această legendă, cu toate că poartă titlul „despre Nașterea Domnului“ și cu toate că într'ânsa se vorbește despre „Maica Precesta“ și „răstignirea lui Christos“, totuși este o adevărată epopee a luptei dintre lumină și întuneric, o legendă a luptei naturei cu frigul, o poetizare a speranțelor de fericire ale primăverii luminoase, calde și binefăcătoare; este vorba, într'ânsa de străvechiul Agni și de nașterea lui Mithra, biruința soarelui. De așa ceva ne povestește fără să știe, baba Floarea Pițu, ungureancă din Vădeni, când ne spune:

A fost odată un om și o femeie, care nu făceau copii. Intr'o zi vine la ei un moș bătrân și le spune că, dacă vor să aibă copii, femeia să se ducă în grădină la tufa de *rosmarin*, iar bărbatul la biserică, și amândoi să se roage așa: „Doamne, doamne! dă-ne și nouă o fată ori un băiat“.

Făcând ei așa, peste puțin, femeia rămase grea și născu o fată, căreia îi puseră numele *Maria*.

Când fata se făcu mare, părinților le veniră în gând, pentru-că erea dela Dumnezeu, s'o ducă la biserică și să

se facă sfântă. Și așa, Maria se duse la biserică; dar tot venia pe acasă, pe la părinți, din când în când.

Inir'o zi, venind fata pe acasă, zice către măsa: „Mamă, șezând eu în biserică, a venit la mine un băiat tânăr și frumos, care mi-a zis de trei ori: „Marie, primești o floare? Iar mă-sa, auzind așa, o învăță că, dacă o mai veni tânărul pe la ea și o mai întreba-o, să-i răspundă că primește.

Ducându-se fata iarăși la biserică, tânărul veni din nou la dânsa și iarăși o întrebă: „Marie, primești o floare?“ Atunci fata, după sfatul ce-i dedese mă-sa, îi răspunse că „primește“, iar tânărul îi puse o floare în sân.

Din clipa aceea, fata se schimbă cu totul și rămase grea. Părinții, aflând de aceasta, se supărară foc, o oropsiră cu totul, nu mai voră s'o primească pe acasă și-i deteră drumul în lume.

Ea plecă, dar dela satul ei, unde se născuse și trăise, nu se depărta. Trăia și ea cum putea, se adăpostea unde găsia și toți o cunoșteau, zicându-i: „năroada care umblă prin sat“.

Crăciunul se apropia și ea erea să fie mamă. In ziua de ajun, plecă și năroada, cu copiii, în pițerei—după colaci. Dar tocmai în ziua aceea, fetei îi veni din ce în ce mai greu, ca unei femei însărcinate; și dela un timp, abătându-i să nască, nu mai putu merge cu copiii prin sat și se duse acasă la părinții ei, dar aceștia nu voră s'o primiască.

Văzând așa, fata plecă și se abātu la o altă casă din vecinătate, căci nu mai putea suferi durerile, fiind timpul ca să nască. Din întâmplare, femeea din casa aceea erea și ea grea și nu voi s'o primească; dar copilul cu care

stăpâna casei erea însărcinată grăi din pân-tece, până a nu pleca neroada, zicând: „Scoală, boule, dinaintea lui Dumnezeu“. Atunci, toți cei din casă se minunară și scoaseră iute afară fata cea năroadă.

Plecând și de aci și umblând mai mult timp de colo până colo, fără ca s'o primiască nimeni, biata fată se duse și la Crăciuneasa. Aci, Crăciuneasa, după mai multe rugăciuni, fiindcă se temea că are să vină Moș Crăciun cu caprele dela pădure și are s'o certe, în cele din urmă o primi și îi zise să se ducă să nască în eslea cailor, pentru-că în casă nu erea loc.

Merse năroada la eslea cailor și zise: „Voi, cailor, să mâncați, să vă săturați și din nări să suflați, pe Domnul să aburați“. Dar caii tot mâncară, nu se săturară și sgotot tot făcură, de nu putu să nască. Atunci Maica Precesta blestemă pe cai așa: „Voi, cailor, să tot mâncați și până în ziua de Ispas să nu vă săturați“.

De aci, Maica Precesta merse la eslea boilor și le zise și lor: „Voi, boilor, să mâncați, să vă săturați, din nări să suflați, pe Domnul să aburați“. Boii mâncară și să săturară, apoi începură să sufle și Maica Precesta născu.

Deodată grajdul se lumineă cu fel de fel de lumini și Crăciuneasa, eșind din casă și văzând așa lumineă frumoasă, se duse să vadă ce este și acolo găsi pe Maica Precesta că născuse; iar Maica Precesta văzând-o, îi zise: „Moșește iute, moașă, moșește“!

Crăciuneasa o moși, iar când se duse în casă, spuse lui Moș Crăciun, care tocmai sosise dela munte, că ea a moșit pe năroada care umblă prin sat. Moș Crăciun, supărat de una ca aceasta, îi tăie mâinile din cot.

Cu brațele cele ciungi, Crăciuneasa își luă de jos

măinile tăiate și se duse la eslea boilor, zicând : „Vezi, năroadă, ce-mi făcu Crăciun pentru tine?“ Maica Precesta atunci îi spuse : „Bagă le iute, moașă, în scaldă“. Și băgându-și Crăciuneasa mâinile și brațele în apă, mâinile i-se prinseră de brațe și se făcură mai frumoase de cum fusese. Apoi, alergă iute la Moș Crăciun și i le arătă.

Moș Crăciun, înțelegând că la mijloc este o mare putere dumnezească, merse la esle, căzu în genunchi și se rugă de iertare ; iar ciobanii lui, merseră și ei și se închinară ca și stăpânul lor.

Jidovii aflând de Nașterea lui Christos, porniră să-l caute și să-l omoare. Maica Precesta, auzind de aceasta, își luă copilul în brațe și fugi. Merse ea ce merse și ajunsese la o apă mare, peste care nu putu trece. Acolo, văzând o salcie, îi zise : „Pune-te jos, salcie; fă-te punte, peste apă, ca să pot trece, că vin Jidovii și 'mi omoară copilul“. Dar salcia nu voi, și Maica Precesta o blestemă ca, în veci să tot plângă și la loc umed să se prindă, fără rădăcini. Se rugă de plop tot așa, dar nici el nu voi s'o asculte ; pe el îl blestemă că, de va bate vântul ori de nu va bate, frunza în el să nu mai stea. Rugă și pe mărăcine, dar nici el nu voi ; și pe el îl blestemă ca,—toți câți vor trece pe lângă el să îl dea dracului. In cele din urmă, se rugă și de teiu ; teiul se aplecă, se puse punte peste apă și Maica Precesta trecu, blagoslovindu-l ca, la zile mari să slujească în biserică.

Trecând astfel peste apă și mergând mai departe, Maica Precesta dete peste două femei spălând rufe : una erea cinstită și alta necinstită. Maica Precesta le zise : „Femei, nu știți unde să-mi ascund copilul, că eată mă ajung Jidovii și mi-l omoară“ ? Femeia cinstită îi spuse

să pună copilul sub postavă și să vină să spele rufe cu dânsese.

Sosind Jidovii, le întrebară de n'au văzut, trecând pe acolo, o femeie cu un copil în brațe.

Femeea cinstită le răspunse că n'a văzut-o; iar cea necinstită le făcu cu ochiul spre postavă. Jidovii căutară sub postavă, găsiră copilul și-l luară, lăsând pe Maica Precesta plângând cu jale și blestemând pe femeea necinstită ca, numai făcând cu ochiul, să-și câștige pâinea.

De aci, Maica Precesta a plecat plângând să-și caute copilul și l'a căutat vreme îndelungată, ani după ani. În drum, iată că întâlnește o broască și o întreabă dacă n'a văzut niște oameni cu copilul ei, că de mult !! mai caută. „Doamne. Maică — îi zise broasca — ce te jelești așa, că și eu am avut doisprezece copii și a venit o roată tortorată și 'mi-a omorât pe toți deodată; numai un broscoi taraboi a scăpat nevătămat. Maica Domnului, auzind pe broască așa, a ursit-o ca, vara să locuiască în apă și apa să nu miroase, ci să fie bună de băut; când o muri, să se usuce, dar să nu se împută; și de-o muri cu fața în jos, să se întoarcă cu fața în sus. Și așa este până în ziua de astăzi.

A plecat Maica Precesta mai departe, tot jelindu-se și tânguindu-se, când iată că se întâlnește cu Ion Sânt-Ion și-i zice: „Ioane, Sânt-Ioane, n'ai văzut pe fiul meu, pe finul tău“? „Ba, l'am văzut de jidovi răstignit, cu piroane pironit—în palme, în picioare—și în inimă rănit“, i-a răspuns el.

Și s'a tot dus înainte Maica Domnului și-a ajuns la locul unde Jidovii răstigniseră pe Christos. L'a luat de pe cruce și la dat jos, împreună cu un om; iar Jidovii pu-

seră păzitori să păzească mormântul ca să nu fure cineva pe Christos și puseră și patru petre de moară deasupra mormântului, apoi se așezară să petreacă și unul dintre ei, mâncând și bând, a zis : „Dacă cocoșul acesta pe care îl mâncăm va mai învia și când vinul acesta pe care îl bem se va preface în struguri, atunci va învia și el din mormânt“.

Și iată că, deodată, cocoșul s'a ridicat și a cântat și vinul s'a făcut struguri; iar cocoșul, dând din aripe, a stropit cu zeamă pe toți, și peștriți au rămas Jidovii până astăzi.

Mergând, după aceea, Jidovii la mormânt, au găsit pe păzitori ca trăzniți și pe Christos nicăieri, că se spune că Christos, cu petre de moară s'a suit la cer. Și cine nu dă dracului, vede aceste petre în cer¹⁾.

1) In povestea Maicei Domnului, publicată de d-l M. Lupescu, învățător, în revista „Sezătoarea“, din Fălticeni, anul 1892, pag. 177—180, în două variante, cari nu cuprind, însă, de cât călătoria Maicei Domnului spre a-și găsi copilul, după ce Jidovii i-l luaseră, se vede că Maica Domnului, afară de Ion Sânt-Ion și de broască s'a mai întâlnit în drum cu un meșter lemnar și un meșter ferar. Meșterul lemnar i-a spus că l-au chemat Jidovii să le facă o cruce de restignit și i-au zis s'o facă mai ușoară, ca s'o poată purta, dar el a făcut-o mai mare că este lemn destul și ca s'o poată face mai de grabă; iar Maica Domnului l'a blestemat să lucreze cu anul și să capete banul. Meșterul ferar, la rândul lui, i-a spus și el că l-au pus Jidovii să facă piroane și i-au dat fer puțintel, dar el tot a furat din el ca să le facă mai mici și să nu doară; iar Maica Precesta i-a mulțumit, zicându-i să dea odată cu ciocanul și să ia banul. De aceea, până în ziua de astăzi, e mult lucru la lemn, iar un lucru de fer cât de mic, e cu preț.

În aceeași poveste, prefacerea vinului în struguri este înlocuită cu învierea unui păstrăv, care, pe când Jidanii se uitau în blid, a dat din coadă și i-a stropit și el pe obraz.

În urmă Jidanii luând la goană pe Maica Domnului și aruncând cu

Altă legendă (streină).

A fost odată un om, care mergea prin noaptea întunecată căutând foc. El mergea din uşe 'n uşe şi bătând la fiecare, zicea: Prieteni, daţi-mi mână de ajutor. Soţia mea a născut un copil şi-mi trebuie un pic de foc s'o încălzesc, pe ea şi pe copilaş.

Dar noaptea era adâncă; toată lumea dormia; nimeni nu-i deschise. Omul îşi urmă drumul. Deodată băgă de seamă că în depărtare licăreşte o lumină. Se îndreptă într'acolo şi văzu că era foc aprins sub cer liber. Imprejur dormiau miei albi, şi un cioban bătrân păzia turma stând pe vine.

Când omul care căuta foc se apropie de turmă, văzu trei câini mari adormiţi la picioarele ciobanului; câte-şi trei se deşteptară şi-şi căscară boturile mari, vrând par'că să latre; dar nici un sunet nu se auzi din boturile lor. Omul băgă de seamă că perii li se zbârliau, că colţii lor ascuţiţi străluceau foarte albi la lumina focului. Şi câte trei câinii se repeziră la el. Unu îl înhăţă de picior, altul de mână, cel de al treilea de gât; dinţii şi fălcile animalelor însă refuzară de a le sluji şi omului nu i se făcu nici un rău.

El voi atunci să se apropie de foc şi să ia ceeace-i era de trebuinţă. Oile însă ereau aşa de numeroase şi stau culcate atât de aproape una de alta, în cât el n'avea pe unde trece printre ele. Şi trebui să meargă pe deasu-

petre după dânsa, Maica Domnului lua bolovanii şi-i asvârlea înapoi şi din bolovani se făceau ouă roşii. Si întrebând-o Jidanii ce sunt acelea, Maica Domnului le-a zis că „sunt ouă roşii, căci astăzi este ziua de Paşti şi va fi cât va trăi lumea“*.

* Revista Jiul, 25 Decembrie 1894.

pra acestor animale. Și nici una din ele nu se deșteptă, nici nu se mișcă.

Când omul ajunsese lângă foc, iată că ciobanul ridică deodată capul. Acesta era un om posac, rău, aspru, cu toată lumea. Cum dete cu ochii de om, puse deodată mâna pe bâta sa ascuțită și o repezi asupra lui. Aceasta porni drept spre om, vâjâind, dar în clipa când să-l lovească, apucă deodată 'ntr'altă parte și se 'nfiptese 'n pământ“.

Atunci omul se apropie de cioban și-i zise:

—„Prietene, ajută-mă; lasă-mă să iau puțin foc. Femeea mea a născut un copil și trebuie să-i încălzesc, pe ea și pe micuț.

Ciobanul voia să refuze, dar se gândi la câinii cari n'au lătrat; se gândi că oile n'au luat-o la fugă, se gândi că bâta nu l'a lovit și simți o frică neașteptată.

—„Ia ce-ți trebuie, îi zise el străinului.

Focul era gata-gata să se stingă. Nici crengi aprinse, nici tăciuni. Nu mai era de cât o grămadă de cărbunași, și omul n'avea la el nimic în care ar fi putut lua cărbunii aprinși.

Văzând acest lucru ciobanul îi zise:

—„Ia de acolo cât îți trebuie.

„Și-i păru bine, gândindu-se că omul n'are în ce să ia foc.

„Dar omul se plecă, dădu cenușa la oparte și cu mâinile sale goale luă câțiva cărbunași roșii pe care îi puse într'un colț al mantalei sale. Și cărbunii roșii nu-i arseră nici mâinile nici haină; iar el îi luă cum ai lua niște mere sau niște alune.

Când ciobanul, care era un om posac și aspru la

inimă,—văzu lucrurile acestea, începu să se 'ntrebe: Ce fel de noapte o fi asta în care câinii nu latră, oile nu se sperie, ciomagul nu rănește și focul nu arde? Il chemă pe străin și-l întrebă?

—„Dar ce fel de noapte ciudată e asta în care până și lucrurile se arată pline de milă?

Omul răspunse:

— „Dacă nu vezi singur, eu nu pot să-ți spun.

Și porni în fuga spre a-și încălzi femeea și copilul.

Dar ciobanul se gândi că nu trebuie să-l piardă din vedere pe acest om înainte de a fi priceput ce însemna aceasta. Se sculă și porni după el.

Și numai de cât ciobanul recunoscă că omul acela n'are măcar o colibă în care să locuiască; femeea sa ca și copilul, erau culcați în fundul unei peștere a unui munte, peșteră ai cărei pereți erau reci și goi.

„El se gândi că bietul micuț nevinovat ar putea să moară de frig; și cu toate că erea un om aspru la inimă, se simți mișcat de atâta nenorocire. Iși dete jos traista de pe umăr și scoase din ea o lână albă de oaie, moale de tot, și o întinse străinului spunându-i să pună copilul să doarmă pe ea.

Chiar în clipa când el dedea această dovadă de bunătațe și de milă, ochii i-se deschiseră și văzu ceace nu putuse înțelege până atunci.

Văzu împrejurul lui un cerc de îngeri cu aripile de argint. Fiecare din ei ținea în mână un instrument cu coarde, și toți, cu glas tare și limpede, cântau că în această noapte s'a născut Mântuitorul, cel care va scăpa pe oameni de păcatele lor.

Și atunci înțelese că în noaptea aceea chiar lucrurile

ereau într'atât pline de bucurie în cât nu voiau să facă nici un rău.

Și nu ereau îngeri numai în peșteră; văzu îngeri stând pe poteca muntelui, sau sburând spre cer. Alții veniau în cete dealungul drumului și se opriau spre a-l contempla pe copil.

Și pretutindenii veselie, pretutindenii vioașie, pretutindenii cântece și jocuri; toate acestea le văzu ciobanul în noaptea neagră în care, cu o clipă înainte, nu putuse deosebi nimic.

Atât de fericit fu că i-s'au deschis ochii, în cât în-genunche și-i mulțumi lui Dumnezeu ¹⁾).

O legendă orientală

Acum vre-o 18 veacuri exista în Orient un regat foarte întins, al cărui rege era vestit prin cruzimea sa.

Intr'una din zile, pe când chinuia doi supuși, pentru un lucru de nimic, aduse pe fiul său Almaric, în vârstă de șase ani și îl sili să asiste la această sângeroasă priveliște.

De și simțitor, Almaric privi cu curaj această îndoită execuție. Inzestrat cu o deșteptăciune precoce, dânsul admiră seninătatea cu care cei doi nevinovați îndurau cele mai îngrozitoare chinuri; l'a mișcat însă mai mult doi copii aproape de aceeași vârstă cu dânsul, care asistau la moartea tatălui lor, din ordinul crudului rege.

Când se sfârși totul, întinzând mâna spre cele două stârvuri măcelărite, regele zise către fiul său:

— Almaric, să'ți slujească de lecție pilda pe care ți-o dau. Iată cum trebuie să se facă respectat un rege a tot puternic.

1) Selma Lagerlöff, Nuvele alese, Traducere de Mihail Negru.

Acesta, trist și emoționat, nu răspunse nimic. Se întoarse în castelul tatălui său, dureros impresionat de ceea ce văzuse.

Spre a mai goni din minte scena sângeroasă care îl urmărea, se îndreptă gânditor, spre unul din tufșurile sale favorite, în care creștea niște păsărele. Idată ce se apropie însă, scoase un țipăt de groază. Sărmanele lui păsărele, pe care le înconjura cu îngrijiri atât de dulci, fuseseră omorâte de un vultur.

Incepu să plângă. Necazul acesta neașteptat îl făcu să uite de o cam dată cele petrecute în dimineața zilei.

Luă în mână, una după alta, toate păsărelele... erau calde încă. Cuprins de desnădejde cum era, auzi o voce dulce ce părea că vine dinspre tufș...

„Tu vezi bine, Almaric, cât de dureroasă-i pierderea celor iubiți. Aceste sărmane păsărele, pe care tu le îngrijeai atât de mult în fie-care zi, ți-au fost răpite de către un vultur, care a abuzat de puterea lui și a făcut să sufere pe cei mai slabi de cât dânsul... Nu ți reamintește aceasta, tortura îngrozitoare a celor doi nevinovați morți sub ochii copiilor lor?... Dacă vrei să fii fericit, nu lua în seamă vorbele tatălui tău... crede-mă, nu urma pilda sălbatică a regelui... Sângele vărsat nu răspândește de cât ură și răzbuinare... Tu ai o inimă bună, Almaric... Te-am văzut în timpul execuțiunei... tremurai, ochi îți erau plini de lacrimi și inima ți palpita la vederea celor doi orfani, ale căror strigăte sfâșietoare măreau chinurile părinților lor. Fii îndurător și bun, Almaric,—vei fi un mare rege“.

În același timp o pasăre albă peste tot sbură din tufș și lăsa pe Almaric sub impresia unei puternice surprize.

Dânsul stătu pe gânduri până seara târziu.

Ceia-ce auzise îl mișcase într'un chip neașteptat. Când se întoarse, așteptă până se culcă tatăl său și chemă apoi niște slugi credincioase, care aveau porunca de a'i împlini toate gusturile.

Le porunci să se încarce de daruri și să'l urmeze. Pătrunse fără zgomot, în casa rece și goală a orfanilor, puse de făcu un foc mare, pentru ca să'i desghețe și puse în vatră chiar cu mâna lui coșurile pline de daruri și lucruri gustoase de mâncat.

Pe când se întorcea acasă, se întânli cu tatăl său, care îngrijat de lipsa lui la o asemenea vreme, se pusese să'l caute d'impreună cu ofițerii de serviciu.

Zărindu'l, Almaric nu'și putu ascunde o mișcare de respingere. Scena execuției și cuvintele misterioase pe care le auzise, îl făceau să înțeleagă acuma toată grozăvenia tiraniei tatălui său.

Acesta din urmă băgă de seamă spaima pe care o produsese asupra copilului. Pentru prima oară Almaric rămase nepăsător în fața tatălui său și nu mai alergă să'l îmbrățișeze ca de obicei.

Această nepăsare îl atinse, îi era foarte drag Almaric și de aceia îl întrebă.

Copilul îi povesti întâmplarea cu pasărea albă din tufiș.

Regele, superstițios ca toată lumea de pe atunci, se înspăimântă și luă aceasta drept o prevestire, remușcarea începu să'l muncească și ca să înlătore nenorocirea, se jură pe copilul său că va îndrepta neajunsurile ce pricinuesc despotismul său, prin fapte bune.

A doua zi chiar, în amintirea faptei lui Almaric, care-i deschisese ochii asupra greșelelor sale, regele împărți daruri tuturor copiilor din regatul lui. Ziua aceea era una

din zilele Crăciunului și poporul, fericit de schimbarea neașteptată a suveranului său, o sărbători.

Iată de unde avem Crăciunul. De atunci încoace, în amintirea pildei lui Almaric, care adusese daruri orfanilor în timpul nopții, se semănă printre copii credința că Sf. Crăciun vine noaptea cu daruri¹).

Pomul lui Isus.

Iudea, în care a murit fiul Mariei, era un ținut sterp și stâncos, în care creștea smochini și terebinți.

„Și mai erau în Iudea vii și păduri de măslini. Și soarele arde grozav și marea e întinsă și liniștită.

„Dar Irod, îngrijat de profeții, poruncise să se măcelărească toți copiii noi născuți, ca nu cum-va să răsară dintre ei acela care trebuia să fie regele Iudeei.

„Fecioara luase pe micul Isus în brațe, și, așezată pe asin, se depărta de Erusalem, urmată de bunul Iosef, cu disagii și bastonul său.

„O zi întreagă umblaseră așa pe o potecă pietroasă, și, înapoindu-se, Fecioara se simți obosită și vru să se odihniască.

„Dar cum să doarmă și cum să culce copilul pe acele stânci, fără iarbă moale, și toate pline de rădăcini și mă răcini?

„Bunul Iosef era foarte mâhnit și zadarnic își îndoise mantaua, pentru că nu putuse să facă o pătură destul de moale pentru mamă și copil.

„Cu toate astea, Maria se dase jos de pe asin; căci copilul se deșteptase și plângea așa de tare în cât dânsa nu vru să meargă mai departe; se așeză pe o stâncă așa

1) Atlar, Universul literar, 25 Decembrie 1898.

de goală, așa de despoiată, așa de aspră că d'abia din crăpăturile ei eșia, ici și colo, câte un scai, pe care asinul îl rupea cu lăcomie, pe când Fecioara, cântând un cântec dulce, da sânul micului Isus, ca să îl potolească și să îl facă să doarmă.

„In vremea asta bunul Iosef plecase să vadă dacă nu descopere vr'un pom cu ramurile mai dese, care să protejeze pe mumă și copil și care să aibă la rădăcina lui un pământ mai puțin pietros.

„Dar fecioara d'abia se așezase de câte-va clipe, buzele copilului d'abia atinseseră sânul, și, îndată, sub ea, simți că se moae stânca, și, uite, că 'n jurul ei, mai nainte ca dânsa să aibă vreme să se minuneze, începu să înverzească întocmai ca un câmp primăvărativ de grâu; și iarba aceasta nebună se grăbia așa de mult să crească că înflori, apoi îngălbeni, și spicile ei pline se întreceau care de care să ajungă mai întâi și să toarne grâul în mâna dreaptă a Fecioarei, stânga ei fiind ocupată ca să ție pe micul Isus. Și fecioara mănăcă cu plăcere grâul acesta, pentru că i era foame.

„Cine vă poate spune încremenirea bunului Iosef, când se întoarse! Și tocmai se întorcea trist, căci nu găsisse arborul pe care l căuta: se gândia și el că Fecioarei îi e foame, și n'avea alt-ceva să i dea de cât câte-va smochine uscate și câte-va măslinae.

„Bucuria bunului teslar fu mare! Se sătură de grâu ca și soția care nu era încă nevasta lui; măslinae și smochinele le serviau de fructe, și adormiră în sfârșit fericiți pe grâul moale, cu asinul lângă ei, care nu fusese nici o dată așa de bine în staulul său din Bethleem, unde dormia pe coceni.

„Și de îndată ce zorile se arătară pe orizont, Iosif, care le pândia, deșteptă pe Fecioară și pe asin și pregăti totul pentru plecare. Dar, d'abia Fecioara se ridicase de pe stâncă și îndată aceasta deveni aspră, dezolată și goală ca în ajun. Nu rămăsese de cât sâmburii de măslină.

Și micul Isus începu iar să plângă.

Și pe când Iosif așeza șeaua pe spatele asinului, Fecioara se așeză iarăși pe stâncă și, cântând dulce un cântec, dete sânul micului Isus ca să'l facă să doarmă, căci aveau în ziua aceia un drum lung de făcut!...

„Și pentru că Isus sfârșise și ochii săi deja se închiseră, Fecioara își retrase sânul, și o picătură de lapte căzu de pe buzele copilului pe un sâmbure de măslină care se afla într'o crăpătură a stâncei, lângă ea.

„Și sâmburile încolți, deveni tulpină și crescuseră așa de mare în cât când Fecioara șezând pe asin, își întoarse privirea, scoase un țipet de surprindere: sâmburile era deja un arbore!...

„Recunosc, după toate minunile acestea, adevărul celor vestite de îngerul Gabriel și înțelese că era cu adevărat mama lui Dumnezeu.

„Și arborul crescuseră așa de iute și așa de înalt, în cât ea îl vedea crescând încă pe deasupra colinei când, Iosif mergând înainte și ținând pe asin de căpăstru, ocoliră colțul potecei pietroase, ca s'o ia pe drumul cel mare care duce din Iudea în Egipt.

„Și arborul deveni așa de colosal, că ajunse de faimă în toată țara. Veniau oameni din toate părțile ca să'l vadă; și caravanele cu cămilele lor puteau să se adăpostească sub umbra lui.

Dar, într'o zi, peste trei-zeci și doi de ani dupe tre-

cerea Fecioarei; dulgherii, căroră fariseii le comandaseră trei cruci, se gândiră la măslinul din stânci, și sosiră cu călfle și ucenicii lor, aducând topoare și fierăstrae.

Și arborul fu tăiat; și după cum li-se comandase, tăcură trei cruci, două de aceeași măsură, a treia mai înaltă de cât cele-lalte două, ca să fie așezate între ele.

„Și cele două dintâi erau pentru cei doi tâlhari și a treia pentru Isus Nazarineanu, fiul Mariei“¹⁾.

Bătrânul Crăciun.

În colindele noastre, alături de Domnul Christos se mai face pomenire de Sfântul Petre, Bătrânul Crăciun și Ion Sfânt-Ion. Toți patru, în mitologia noastră sunt unul și acelaș sfânt: Sfântul Soare. Zic, în mitologia noastră, care e păgână până în ziua de astăzi, și e o cestiune cu totul-tot felurită de cea religioasă creștină.

Bătrânul Crăciun reprezintă soarele de toamnă, de aceea el, cum spune colinda, se scaldă în râu de vin și e vânător. Sfântul Petru e soarele verii, de aceea e păstor în colinde. Sfântul soare e soarele iernei de după solstițiu, soarele care începe să se renască, și se scaldă în râu de mir. Iar Christos e soarele primăverii, în toată puterea lui tânără și a-tot-învietoare. Din colinde se recunoaște foarte bine cum ei patru personifică soarele în patru anoz timpuri.

Una dintre cele mai vechi colinde, păgână în felul ei, ne descrie cum Christos, bătrânul Crăciun și Ion Sfânt Ion „se tot scaldă și se întreabă cine e mai mare și mai de demult?“

Christos susține că el. Bătrânul Crăciun însă: „tu vei fi mai mare și mai de demult, dar de bătrânețe sunt

1) M. de Thezan. Universul literar, 25 Decembrie 1898.

mai bătrân eu". Răspunsul ar fi o contradicție: cum e mai de demult Christos de cât Crăciun, și totuș Crăciun e mai bătrân de cât Christos? Dar răspunsul are altă noimă. Soarele primăverii, cronologicește e mai de demult decât soarele toamnei târzii; dar soarele toamnei, ca soare scăpătat, ni-l închipuim bătrân, pe când pe al primăverii ni-l închipuim tânăr. Și așa punând alături pe bătrânul cu tânărul, Crăciun răspunde corect. Ion Sfânt-Ion — soarele iernei — răspunde lui Christos: „tu ești cel mai mare numai de mărire dar mai mic de zile“ și se ferește să pomenească de bătrânul Crăciun, pentru-că vorbind cronologicește, Sfânt-Ion e mai tânăr de cât Crăciun — iarna e mai aproape de noi de cât toamna — și chiar și după cum ni-l închipuim, ca soare ce se renaște, e mai tânăr de cât Crăciun. Și mai zice: „tu când te-ai născut, eu te-am sprijinit în poală pe vestmânt și te-am înfășat, în brațe te-am luat și te-am ridicat sus la înaltul cer“.

După spusa sfintelor noastre cărți, Ion nici n'a fost de față la nașterea lui Christos, nici în brațe nu l'a purtat. Tradiția asta nu e deci a creștinilor, ea în fondul ei e păgână solară, și nici nu o cunoaște poporul de cât numai în colinde. Dar e foarte adevărată, dacă o raportăm la soarele iernei, care se tot apropie de equinoctiul când se naște soarele primăverii. Soarele, iarna, se tot înalță pe cer până ce, primăvara, stă drept în naltul cerului și de-aceea: „eu te-am ridicat sus la naltul cer“ și de-aceea: „ești mai mare la mărire“ căci soarele primăverii e în toată puterea lui „dar mai mic de zile“.

Cum se vede, avem un amestec de creștinism și de păgânism. Lucruri curat creștinești sunt potrivite vederilor păgâne, sau și întors. Precum am spus, aceasta se întâm-

plă numai în mitologia noastră, și numai în colinde. Bătrânul Crăciun e o ființă curat mitologică; legea creștinească nu știe nimic de un sfânt Crăciun. Pe Petru și pe Ion îi știm din sfintele cărți, altfel de cum ni-i arată colindele, iar Christos e într'adevăr soarele, dar nu cel din mitologie, ci soarele dreptății vecinice, luminează din lumină și Dumnezeu adevărat! ¹⁾

Pomul de Crăciun. (Christbaum, Arbre de Noël).

La noi Românii, un brad așa frumos împodobit cu hârtii, panglici și beteală, nu se pomenia și nu se obișnuia de cât la nunți și la morți, cum se mai obișnuiește încă și astăzi.

La nunți, după ce 'l poartă cu vârful în sus și 'l joacă (jocul bradului) mereu în tot timpul ziafetului, apoi îl înfige sus pe casă sau la poarta ginerelui, iar la morți, după ce 'l plimbă cu vârful în jos în fruntea convoiului funebru pretutindeni, pe unde se trece cu mortul, apoi se înfige deasupra mormântului.

E de observat că nu la toți morții se face acest brad, ci numai la copii sau la flăcăi și fete, cari nu au pus cununii.

De câtă-va vreme s'a luat și la noi obiceiul, ca acest pom să se facă și în ajunul Crăciunului sau chiar în ziua de Crăciun, în semn de veselie pentru Nașterea Mântuitorului.

Acest obicei este împrumutat dela popoarele nordice, mai ales germane și scandinave protestante, care considerau acest arbore ca simbol al arborelui Paradisului, recâștigat prin venirea Mântuitorului.

1) Revista Albina, G. Coșbuc.

Merele lui nu sunt fructele morții ca în timpul lui Adam și al Evei. El poartă lumina și verdeața sa nu pierе nici odată. Darurile ce le poartă el se dau tuturor fără deosebire, ca un semn de iubire iar nu ca o recompensă a vre-unui merit. El este simbolul de milă, pace și bucurie către cei mici și săraci, iubire și bună-voință între toți oamenii.

Iată pe scurt origina acestui pom :

Popoarele venite din fundul Asiei serbau la solstițiul de iarnă, adică când ziua începe a da înainte, în Decembrie, serbau după cum ziceau ei, biruința soarelui asupra vrășmașilor lui.

La această serbare ei aduceau în casele lor o ramură de brad împodobită cu făclioare, cum fac și astăzi cei ce se trag din acele popoare. Bradul care stă mereu viu și verde, inchipuia pomul vieții; lumânărilele — lumina soarelui, care dela solstițiul de iarnă, începe a încălzi și a da viață tuturor făpturilor amorțite, adică ziua începe a crește ¹⁾.

Obiceiul apusean de a înfrumuseța casa cu un pom încărcat cu daruri, în sărbătorile Crăciunului, începe să se prindă din ce în ce și la noi de un cârd de vreme și este pe cale de a se încetățeni.

Am crezut de cuviință deci să dăm unele amănunte istorice puțin cunoscute asupra obârșiei pomului de Crăciun, pe care le găsim în studiul d-lui d-r Petru Șpan. Obiceiul pare a fi de obârșie germană păgână și apoi s'a răspândit în Germania creștină și iată cum : Poporul german păgân văzând, că toamna târziu, pe la începutul lui

1) P. Ispirescu, Unchiașul sfătos, pag. 115—116.

Noembrie, dacă e vreme frumoasă și caldă, se întâmplă că unii arbori înmuguresc și apoi înfloresc, a crezut că aceasta e un semn că începe o nouă viață în fire. Din pricina aceasta anul la ei începea la 1 Noembrie. Cu pătrunderea creștinismului în Germania, obiceiul s'a legat de noaptea Crăciunului.

În cartea VIII-a a vieții Sf. Edviga citim următoarele :

Odată, pe când această sfântă era încă tânără, a intrat cineva în casa părinților săi tocmai în ziua de Crăciun și, în fața ei, a spus tuturor celor cari se aflau acolo, că în grădină este un cireș înflorit. Auzind, ea a trimis să vadă dacă florile sunt în partea de jos sau în partea de sus a pomului.

I s'a adus răspuns că florile sunt în partea de jos a pomului. Atunci ea a zis :

— În anul acesta vor muri mulți oameni !

Și așa s'a întâmplat.

În veacul de mijloc s'au născocit fel de fel de povești în jurul acestui pom. Iată unele din ele :

— Pe mormântul lui Adam s'a sădit un surcel din pomul „Binelui și al Răului“ din care a răsărit arborele pe care a fost răstignit Isus.

— Dumnezeu, după alungarea lui Adam a smuls pomul cel oprit și l'a asvârlit peste zidurile Raiului.

După ani nenumărați l'ar fi găsit Avraam și la sădit în curtea sa. Un glas din văzduh 'i-a zis atunci, că acel arbore va fi acela pe care va fi răstignit Mântuitorului lumii.

— În Nikifor și în Sosominos găsim că în cetatea Heropolis din Egipt era un arbore foarte mare, care s'ar fi plecat înaintea lui Isus, când acesta ar fi intrat în cetate.

În biblioteca curții din Viena se află o scrisoare a episcopului din Bamberg către Nicolae Dinkelsbühl, din 16 Ianuarie 1426, unde se vorbește despre doi meri ce înfloresc în noaptea de Crăciun. Andrei Vietra mărturisește faptul și povestește în felul acesta despre merii pe cari i-a avut la îndemână și i-a văzut cu ochii săi.

De asemenea această poveste ne este păstrată și de Ioan Nider din a. 1430. Iată ce zice el:

„Nu departe de Nürenberg, este un pom minunat. În toți anii, pe vremea cea mai puțin prielnică și totdeauna în noaptea Crăciunului, când fecioara fecioarelor născu pe fiul lui Dumnezeu, înfloresc și face mere de mărimea degetului. Două luni înainte de vremea aceasta și două luni după, întreaga țară este acoperită cu zăpadă și cu ghiață, prin urmare și grădinile și arborii sufer.

De aceea mare e mirarea că merele sunt tocmai pe vremea aceea, nici mai înainte și nici mai târziu. Oamenii din Nürenberg și de prin prejur obicinuesc să se ducă și să privigheze toată noaptea ca să se încredințeze de acest adevăr. Un pom la fel se află și într'un ținut al diecesei Bamberg.

Aceste povestiri, sprijinite de literatura veacurilor XV-lea și XVI-lea și-au atins ținta. Credința că anumiți arbori înfloresc la Crăciun și nu altă dată, a prins rădăcini puternice.

Tocmai pe la sfârșitul veacului al XVII-lea aceste prevestiri încep să decadă și nu s'au mai păstrat de cât în păturile de jos ale poporului¹⁾.

Crăciunul și animalele.

O legendă pioasă, povestește că Sfânta familie în fuga spre Egipt, a ajuns odată într'o peșteră. Aceasta era plină

1) D. Caselli.

de balauri groaznici, astfel în cât Maria și Iosef fură cuprinși de o mare groază. Isus, însă sări fără teamă dela sânul mamei sale și poruncii bestiilor să-i cruțe.

Bestiile ascultară și se așezară jos în liniște; din pădure venură atunci fel de fel de animale ca să se închine înaintea fiului lui Dumnezeu: lupul și ursul, cerbul și căprioara, și fel de fel de pasări, și alte lighioane care cresc în pădure. Ele căzură în genunchi și se închinară. După aceea arătară părinților calea pe care aveau s'o străbată.

Din această legendă se poate deduce credința că în noaptea de Crăciun între 12 și 1 animalele vorbesc ca și oamenii. Aceasta se spune mai cu seamă despre cai. În Iuttland, țărani cred că în noaptea de Crăciun, fix la orele 12, toate animalele din grajduri se ridică și încep să vorbească. Un țăran din districtul Sorb, vroia să se încredințeze odată despre adevărul acestei legende, dar o păți rău. Toată noaptea a fost apucat de niște mâini nevăzute și trântit de pereții grajdului, astfel în cât i-se rupseră oasele¹⁾.

Crăciunul la Iași în Epoca Fanarioșilor.

Cel mai frumos compliment și la auzul căruia Domnul Moldovei tresăria de bucurie, era acela de a i-se zice: „Pompa, fastul și alaiul Măriei Tale, seamănă întocmai cu acelea ale împăraților greci dela Constantinopole“.

Și de-aceea, pentru a merita și mai cu drept acest compliment, Fanariotul-Domn, imagina eticheta cea mai complicată, ceremonialul cel mai bizar, un fel de amestec de cele sfinte cu cele lumești, cari făceau să se crucească străinii aflători la curtea Domnului.

1) Ziarul Universul.

Iată în această privință ce găsim într'o carte veche intitulată: „Condica ce are întru sine obiceiuri vechi și noi a prea înălțaților Domni“, făcută la Iași acum 149 de ani, din porunca lui Grigorie Calimah Voevod, de către Gheorghake, al doilea logofăt.

Din Ajun, după ce boierul cu rangul de-al treilea logofăt a venit să primească ordinele Domnului, el anunța prin fustașii Mitropoliei pe membrii înaltului cler (Mitropolitul, Episcopii de Roman, Rădăuți și Huși), pe Patriarhii cari veniseră să umble după pomană în Moldova, și în fine pe boierii cari, după rang, aveau dreptul să fie față la leturghia princiară, ce avea să se serbeze.

În toate formalitățile, rangurile aveau o precădere știută pe dinafară de către toți aceia cari aveau dreptul să fie „boieri de Curte“ și feciori de boieri de Curte.

Domnul venia la Mitropolie și înainte-i mergea Spătarul cu sabia împărătească pe umărul stâng, iar cu buzduganul în mâna dreaptă. După Domnul țării urmau boierii cei mari după rangurile lor.

Intrând în biserică, Mitropoliții îl întâmpinau cu Evanghelia; după ce-o săruta, Domnul se închina la icoanele împărătești și, întorcându-se la tron, heretisea (saluta) în dreapta și 'n stânga, făcând „shimă de smerenie“ la toți.

Miruitul, grijitul, închinatul pe la icoane erea orânduit de mai 'nainte; nimeni nu trebuia să greșească.

La toate, Mitropolitul țării trecea înaintea Domnului și Beizadelelor, cu atât mai mult de se afla vr'un patriarh.

La anaforă, după ce o aducea un Vornic pe poartă și o da Paharnicului, care o da Mitropolitului pentru binecuvântare, Paharnicul venia înaintea Domnului, o gusta el întâiu „pentru a lua credință“ ș'apoi o prezinta Domnului.

În tot timpul acesta, boierii ereau datori a eși și a intra în străni, după cum erea orânduit.

Când Domnul eșia din biserică, Căpitanul de vânători se afla împreună cu mai mulți vânători de-a rândul, iar jos pe pământ stăteau întinși cerbi, ciute, capre, porci sălbatici și alte paseri ce se puteau vâna.

După sfârșitul slujbei, treceau toți cu Domnul în spătarie spre a se face „tractație“ cu vutcă și cu confețioane (cofeturi). Cuparul aducea înaintea Domnului pe o tipsie de argint, două pahare, apoi bea el întâiu, adică „lua credință“, ș'apoi oferia Domnului.

După acestea, se da cafeaua Domnului de către velcafegiu, iar invitaților de către copiii de casă.

Dacă vre-odată se făcea masă în ziua întâiu a Crăciunului, apoi veniau față protopsaltul (I cântăreț) Mitropoliei, care cânta cele bisericesti și meterhaneaua, adică muzica lumească.

Când se făcea masa domnească, adică atunci când „jugul nu erea așa de greu“, toți boierii de mâna îniâia ereau de față.

Cuparnicul, Paharnicul, Stolnicul, Medelnicerul, Vameșul, Cămărașul, Clucerul, serviau pe Domnul, după ce mai întâiu „luau credință“, gustând din toate ce dădeau lui Vodă. Din mezeluri, Domnul, după ce i-le aducea înainte Clucerul, ordona a se da câte ceva fie-cărui comesean.

Incepeau apoi „orațiile“, adică „toasturile“. Mitropolitul da semnalul; după ce sfârșia, începeau cântările corului Mitropolitan. Când Domnul a făcut orație în sănătatea Impăratului, se dau tunuri și focuri de puști pe plutoane.

După prânz, trecea de se spăla, servit de Medelnicer.

Câte-odată urma dans. Se invitau Doamna și jupânele a veni la joc cu Domnul și boierii.

Căci Doamna nu mânca la masă cu Domnul, ci în apartamentele sale cu soțiile boierilor, servită de Vornic. Se ridicau și acolo toaste. Doamna bea pentru Domnul, logofeteasa cea mare pentru Doamna, și iarăși Doamna pentru toate jupânele. După acest toast venia fiecare jupâneasă după rang cu câte un pahar în mână, săruta mâna Doamnei ș'apoi beau paharul.

Acestea în prima zi a Crăciunului.

A doua zi, Domnul primia felicitățiunile școalelor; întâiu pe cele elinești, al doilea pe cele slavonești: cele elinești făceau două „engomia“; dascaălul cel mare și al douilea dascăl puneau pe școlarii cei buni de recitau bucăți de umflată elocuență.

Școlile slavonești țineau cuvântarea de laudă pe românește. Domnul dădea tuturor dascălilor „bacșișuri“ prin mâna vel-Visternicului.

A treia zi, veniau la Palat toți egumenii monastirilor grecești cu plocoane. Obiceiul era să aducă fiecare câte un miel, iar cari nu puteau găsi miei, aduceau viței mici, curcani, găini. Domnul îi primia în Spătărie, le da cafea, îi întreba cum mai petrec la sfintele monastiri, ș'apoi, ridicându-se să iasă, le zicea tuturor: „La anul și la mulți ani!“¹⁾

1) Revista Albina.

Sărbători și Ceremonii romane fără date fixe

Ambilustrium. Ispășire sau purificațiune a poporului săvârșită la sfârșitul recensământului de către censori, de unde numele de lustrium dat intervalului de timp trecut dela un recensământ la altul. Cetățenii reuniți sub arme și grupați pe centurii în câmpul lui Marte, censorii plimbau în jurul armatei naționale trei victime tradiționale: un porc, un berbec și un taur (suove taurilia, sau solitaurilia) care ereau înjunghiate în urmă pe altarul lui Marte. În timpul sacrificiului unul din cei doi censori hotărât prin sorți, recita cu voce tare o rugăciune, prin care cerea zeilor să întărească și să mărească puterea romană (mai târziu ca zeii să păstreze neștirbit norocul Romei).

Această ceremonie-serbare era absolut necesară pentru a se putea legaliza actele censorilor și dacă vre-o întâmplare împiedica celebrarea ei, toată lucrarea recensământului era anulată, fără a mai putea fi reînceptută de către aceiași censori.

Amburbium (Amburbiale sacrum). Aceasta era o procesiune expiatoare asemenea cu Ambarvalia și Ambilustrium, destinată a purifica orașul însuși (urbus), căruia cortegiul îi făcea o ocolire de jur-împrejur cu victimile tradiționale: un porc, un berbec și un taur. Această ceremonie întru toate solemnă, nu era anuală și nu avea zi fixă în calendar. Se celebra sub numele de extra-ordinară ori de câte ori vre-o nenorocire sau vre-o calamitate făceau să se simtă trebuința de a opri mânia zeilor.

Atunci toți preoții și colegiile sacerdotale luau parte. În capul cortegiului mergea marele Pontefice, în urma lor

Pontificii mici, purtând toga resfrântă după moda Gabies, apoi Vestalele, Quidecemvirii și Galles, Augurii, Septemvirii Epuloni, Titienii, Salii și în sfârșit Flaminii. Sub imperiu se făcea foarte rar această ceremonie. Sub Aurelian s'a făcut una.

Bacchanalele. Prin acest nume Romanii înțelegeau totalitatea sărbătorilor religioase, care se raportau la cultul zeului Bacchus (zeul viei și al vinului).

Aceste sărbători au lăsat o amintire însemnată în istoria Romanilor, din cauza interzicerii lor de către senat la 186 a. Chr.

Un grec de proastă condițiune, un fel de preot și ghicitor ambulant a fost acela care a introdus în Etruria obiceiurile religioase ale cultului lui Bacchus.

Aceste sărbători se celebrau în timpul nopții; ereau admiși fără deosebire și bărbați și femei, un fel de amestecătură și adunătură, care închinați lui Bacchus se dedeau la cele mai mari orgii și desfrâuri.

Afară de asta, într'o ast-fel de societate stricată se nășteau, pări, mărturii false, testamente false, denunțuri calomnioase, otrăviri și disparițiuni misterioase de bărbați și femei. Aceste mistere trecură din Etruria în Roma, unde găsiră repede numeroși aderenți și astfel se formă și aci o școală de toate desfrâurile și crimele. Toate însă se făceau în cel mai mare secret, așa în cât putem zice că numai întâmplarea făcu ca să se descopere aceste nelegiuri și crime. O femeie devenită liberă, anume Hispala Fecenia, descoperise amantului său P. Aebutius, pe când aceasta tocmai se interesa de misterele lui Bacchus¹⁾, toate

1) Spre a lua și el parte la acele mistere și corupțiuni.

blestemățiile și crimele, care se ascundeau sub acest cult.

Tânărul om, îngrozit de acestea, spuse consulului Sp. Postumius, în anul 186 în. Chr. Acesta făcu o anchetă și aduse pe Fecenia și descoperi tot ce știa asupra serbărilor și cultului lui Bacchus. Pădurea sacră numită Simila sau Stimula era centru Bacchanalelor.

La început numai femeile puteau intra acolo. Admiterea în societatea acestui cult nu se făcea atunci de cât de trei ori pe an, și ziua. Femeile erau preotese cu rândul. Dar o femeie din Campania, Pacula Ania, schimbase totul în timpul preoției sale: ea admisesese și bărbați, stabilise în timpul nopții celebrarea misterelor și fixase de cinci ori pe lună în loc de trei ori pe an numărul zilelor destinate pentru admitere. De atunci nu mai erau orori, nu mai erau infamii, care să nu se fi comis.

A nu găsi rău, nepermis și criminal în nimic, era după părerea membrilor acestui cult, cel mai înalt grad de perfecțiune religioasă. Bărbații erau ca într'un delir și profetizau cu un fel de mișcări convulsive și fanatice; femeile ca bacchante cu părul despletit muiau în Tibru torțe aprinse, pe care le scoteau tot aprinse căci erau făcute dintr'un amestec de pucioasă și var.

Mulțimea membrilor admiși era considerabilă, aproape ca un al doilea popor. Printre ei se găseau bărbați și femei de înaltă societate. De vre-o doi ani se oprise de a nu se mai admite nimeni mai mare de 20 de ani, căci se căuta vârstele cele mai accesibile pentru greșeli și corupții.

Inarmat cu aceste descoperiri Postumius raportă senatului și spuse tot: cum noaptea resună tot orașul de sgomotele cymbalelor și urletelor lor, etc. Se găsiră în so-

cietate peste 7000 de membri bărbați și femei; acestea formau majoritatea. Cei mai mulți fură închiși și uciși iar Bacchanalele fură desființate și interzise. Cultul zeului s'a mai păstrat, dar atât, fără scandaluri, orgii și crime.

Confarreatio. Erea un fel de ceremonie sau de procedeu religios, care se săvârșia la căsătorie și prin care bărbatul căpăta „manus“, adică i se recunoștea sau intra în drepturile domestice ale bărbatului asupra femeii.

Acest manus, bărbatul, trebuia mai nainte de a'l căpăta să ofere lui Jupiter o pâine (*panis farreus*) făcută dintr'un fel de grâu cu bobul mic și negricios (*alac*) și să zică niște anume cuvinte sacramentale (*verba certa et sollemnia*) înaintea a lor 10 martori, marelui pontefice și flaminului (preotului) lui Jupiter.

Egeria era o nimphă, care se zice că inspirase lui Numa-Pompiliu legislațiunea sa religioasă.

În realitate Egeria pare să fi fost în vechea religiune latină o divinitate locală, adorată la Roma și în Aricia și căreia i se atribuia puterea de a ajuta femeilor să nască. Până în cele din urmă timpuri ale Romei, femeile însărcinate aveau obiceiul de a aduce sacrificii Egeriei.

Sărbătorile în onoarea lui Dispater sau Ditis Pater și a soției sale Proserpina :

Dis Pater era la Romani zeul lumii subpământene, corespunzând cu Pluton al Grecilor. El este fiul lui Saturn și Ops, frate cu Jupiter și Neptun, soțul Proserpinei, cu al cărei cult se celebra totodată.

În onoarea lor se ținea pe câmpul lui Marte la Roma o serbare foarte veche, care la început a fost probabil o sărbătoare a gintei Valeria, prin care se commemora vin-

decarea miraculoasă a unuia din membrii săi. Jocurile terentiniene sau tarentiniene, care se adăosera mai târziu la această sărbătoare, fură începutul (origina) jocurilor numite *seculare* instituite în anul 249 prin ordinul cărților Sibylline.

Sacrificiile și jocurile se făceau noaptea pe câmpul lui Marte în onoarea zeului Dispater și a Proserpinei.

Forma romană a cultului cât și a legendei sunt determinate întocmai din forma greacă. Dar Dis Pater nu este un zeu grecesc naturalizat la Roma, ci o veche divinitate italiană. El este asociat cu Saturn. La piciorul Capitolului, templul lui Saturn este alăturat de o capelă a lui Dis Pater. O veche tradițiune relatată de Varron și combinată cu amintirile oracolelor dela Delphe și ale Dodonei, spune că Saturn protectorul Pelasgilor primise dela ei sacrificii omenеști; i-se jertfiau adică capete de oameni. Hercule le-a substituit cu niște simple păpuși pentru Dis și torțe pentru Saturn. Cultul zeilor Lari (vezi pag. 165 și 170) procesiuni la Argee (vezi pag. 140) corespundeau la fapte analoage. Dar nu le putem nicidecum să le raportăm la cultul lui Dis Pater, cum de altfel s'au și încercat s'o facă unii învățați.

Acest zeu avea încă un templu (sanctuar) aproape de Circul cel mare. *Mundus* îi era consacrat. Această gaură centrală a orașului stabilia o comunicațiune între lumea viilor și lumea morților (vezi pag. 171).

Dis Pater și Proserpina mai aveau iarăși un *Mundus* al Palatinului și acela al orașului mărit, așezat aproape de Comitium.

Intr'un mare număr de locuri din Italia, găurile și scorburile mari, din care de multe ori eșiau fel de fel de aburi, erau asemenea dedicate perechei infernale.

Victimile sacrificate zeului ereau negre (*furvae hostiae*); arborele său erea chiparosul. Se invoca cu „Manes și Vejovis“.

Câte odată i-se da ca soață în loc de Proserpina, Aerecura sau Aera Cura, supunându-li-se cele trei Parce (Fata divina). Dis, a mai fost asemenea confundat cu Charon și cu Mantus al Etruscilor, cu zeii galici, orientali, etc.

El a mai fost identifiat cu zeul din muntele Soracte numit de multe ori Apollon Soranus; cu Februus; a mai fost apropiat asemenea de Summanus și de Orcus. În rezumat toate aceste zeități în vechime ereau aproape confundate. Putem merge chiar mai departe și spune că Dis Pater nu este de cât o formă a lui Jupiter, localizată în regiunile infernale. Zeii romani nu au o personalitate bine definită ca zeii greci; ast-fel se poate zice că Dis Pater nu capătă această personalitate de cât confundându-l cu zeul infernului dela Greci: Hades sau Pluton.

Serbări în onoarea lui Hercules.

Acest zeu slăvit la început de arendașii romani ca păzitorul pământurilor, fu cu vremea privit ca zeul proprietății în genere și ca zeul comerțului. I-se înălța altare pe strade și drumuri dinaintea cărora neguțătorii jurau și încheeau târguri; el primia dijma din câștigurile neguțătorilor sub formă de ospățuri, la care erea închipuit că ar fi luând și el parte împreună cu credincioșii.

Hercule sau Heracles a fost adus din Grecia de popoarele Italiei și considerat ca unul din cei mai mari zei al lor.

Erea identificat cu Recaranus, cu Dius Fidius, cu Semo Sancus al Sabinilor, zeii buneii credințe și protectorii

agriculturei; dar în același timp într'un mod general mai erea considerat și ca Genius prototipul divinității masculine.

Cultul său se celebra la Marele Altar al Romei (Ara Maxima) și lua parte numai bărbați, după cum la acela al Junonei, Genius femenin, prototipul divinităților feminine, nu luau parte de cât femei.

Hercules și Junona formau o pereche divină. Ei ereau și zeii căsătoriei. Ereau sărbătoriți în atrium îndată după nașterea unui copil.

Adesea ereau reprezentați luptând unul contra celuilalt, de ex. certându-se pentru unul din animalele luate în minunea a XII-a a lui Hercule al Grecilor, ca: mistrețul dela Erimanthe, cerbul, etc. Origina acestor scene ar fi un simbol al însoțirii prin răpire, care ne aduce aminte de răpirea Sabinelor (obicei care se mai practică și la noi astăzi).

Mai târziu Junona fu înlocuită cu Minerva ca soție a lui Hercules-Genius și mama lui Tages.

Ceremoniile numite *Lustratio*. Acestea ereau ceremonii date de Latini pentru diferite purificațiuni și expiațiuni, care jucau un mare rol în cultul lor privat și public.

Se făceau, când cineva vărsase sânge, atinsese vre-un cadavru, etc.

Când se termina recensământul se celebra *Lustrum*, mare sărbătoare destinată la purificația orașului și poporului întreg. Sacrificiul purta numele de *suovetaurilia* fiindcă se junghia un porc, o oae și un taur. Procesiunea care conducea victimele, ocolia de trei ori câmpul lui Marte unde erea adunat poporul, apoi se credea că ele au absorbit toate impuritățile poporului și ereau junghiate. Cum aceste ceremonii se repetau din cinci în cinci ani, la fiecare recensământ, numele de *lustrum* se zicea și *Quinquinalia*.

Nenia, zeiță inspiratoare a cântecelor de doliu, ce se cântau de părinți sau de persoane plătite pentru astfel de ocazii la Romani în timpul ceremoniilor funebre. Aceste cântece se numiau și ele după numele zeiței tot *Nenia*. Ea avea un templu înaintea porții *Viminale*.

Alte zeități, pe care le aveau Romanii și în onoarea cărora celebrau serbări în anumite zile, mai erau:

Papluvia, zeița ploilor. În onoarea ei se celebra ceremonia sau serbarea numită *Papluvia*, invocându-se ploae în timp de secetă. La noi asemenea ceremonii se zic: Eșirea cu crucile, care se face pentru secetă, înnecuri, mormine, etc.

Unii cred că *Paparudele* noastre sunt rămășițele ceremoniei *Papluvia*.

Cea din urmă ceremonie a anului la Romani era sărbătoarea numită *Regifugium*. Aceasta era un fel de dramă simbolică, în care capul statului asistat de preoții *Salii* se încărca, ca să zicem așa, cu toate păcatele întregii comunități și o lua numai de cât la fuga, pentru a se întoarce iarăși curățit de toate relele. Purificațiunile se repetau în *Martie*, la începutul noului an și coincideau cu serbările războinice: *Quinquatrus* dela 19 *Martie*, *Tubilustrium* 23 *Martie*

Suovetaurilia. Această sărbătoare era o ceremonie religioasă a Romanilor, al cărei act principal era sacrificiul unui porc, unui țap sau unui taur.

Aceste sacrificii, care se mai numiau și *Solitaurilia*, se săvârșiau întotdeauna când era vorba: fie de a se invoca protecțiunea sau binecuvântarea divină asupra orașului, a armatei, a cutărei părți de pământ, a poporului roman,

etc., fie din contră de a purifica și potoli prin această purificațiune (lustratio) mânia zeilor.

Ast-fel se celebra suovetaurilia în Câmpul lui Marte, când armata era gata de plecare într'o campanie.

Victimile erau plimbate prin fața mulțimei, făcând un ocol de trei ori de jur împrejur.

Suovetaurilia era una din cele mai vechi și mai populare serbări din Roma.

De cele mai multe ori această ceremonie se celebra în onoarea zeului Marte.

Romanii mai țineau sărbătoarea numită *Sementinas ferias* în cinstea zeului Joe (Jupiter), adică sărbătorile holdeilor, ca grindina să nu le strice holdele. Acest obicei tare îl țin Românii aceștia de acum, că Joile din Paști până la Rusalii foarte le păzesc și întru aceste zile nimica nu lucră, ca să nu le bată peatra holdele¹⁾.

Zeița Victoria era adorată pe Palatin chiar dela începutul Romei. Acolo își avea și templul său. La cultul ei se mai asociase divinitatea sabină Vacuna și divinitatea latină Vica Pota. Victoria își avea altarele sale, colegiile sale, jocurile sale, etc.

Ludi Victoriae Sullanae, Ludi Victoriae Caesaris, etc.

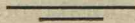
La Romani mai erau un fel de societăți (colegii) de preoți instituite încă din timpurile cele mai vechi, care erau însărcinate cu anumite ceremonii și culturi. Acele societăți se numiau Sodalitas sau Sodalitium, sinonim cu collegium. Cele mai vechi sodalități erau după cum am văzut: Lupercaliile, Arvalii, Salii, Titienii. Acestea erau societăți publice și oficiale.

1) Dim. Țichindeal.

Dela anul 14 a. Chr. de când împăratul August fu pus prin apoteoză în rândul zeilor, se mai înființară și alte astfel de sodalitas. Astfel erau: Sodales, Augustales, (pentru August), Flaviales, Titiales (pentru Hadrian), Antonianii (pentru Antonin Piu). Aceasta din urmă a fost însărcinată cu cultul tuturor împăraților, cari primiră apoteoza la finele secolelor II și III d. Chr.

Mai erau la Romani niște sărbători, care se celebrau cu cântece și jocuri în onoarea *Vitulei*, zeița bucuriei și altele în onoarea *Volupiei*, zeița voluptăței.

Aquilicium, era la Romani o sărbătoare prin care se cerea zeilor ploae și isvoare de apă¹⁾.

1) Noi în cazuri de secetă eșim la câmp cu preoții în procesiune, ceea-ce se zice eșirea cu crucile sau aducem pe sfânta Filoftia, ori moaștele altor sfinți.

Erori și Adaosuri

La pag. 25 rândul 23 să se citească Pământul în loc de Pămâniul.

La pag. 81 la 10 Februarie Sf. Haralambie rău de ciumă.

La pag. 82, în ziua de 24 Februarie, care se mai numește Dragobete, se zice că se împerechează sau se îndrăgostesc păsările.

La pag. 92 rândul 5 Flaminii în loc de Flamininii.

La pag. 107 rândul 17 sub în loc de snb.

La pag. 127 rândul 3 proboque în loc de proboquo.

La pag. 141 rândul 26 Carmen fratrum Arvalium din care ultimul cuvânt „Triumpe“ (săriți) se repeta de cinci ori.

La pag. 158 rândul 7 Armilustrium la 19 Octomb. în loc de Armilustrim la 18 Octomb.

La pag. 169: Angeronalia se mai numia și Divalis.

În această lucrare m'am servit mult și de „La grande Encyclopedie“.

Tabela Alfabetică

A

- Autumnaliae 5.
Aquilicium 232.
Anul Nou 12, 45, 46, 55, 59, 61,
67, 68, 69, 70, 71.
Aducerea cinstului lanț 46.
Agonalia 57.
Agonalia de Septimontium 57, 167.
Anna Perenna 57, 87.
Armilustrium 57, 158.
Atanasie și Chirilă 74.
- Aflarea Capului Sf. Ioan Bote-
zătorul 82, 145.
Ambamalia 141.
Alimori 144.
Adormirea Maicei Domnului 156.
Angeronalia 169, 170.
Ambilustrium 223.
Amburbium 223.
Amburbiale sacrum 223.
Ambarvalia 223.

B

- Buna Vestire 14, 86.
Boboteaza 46, 71, 72, 73, 195.
Barbura 51, 52.
Blagoveștenia 86.
Bellona 88.
- Botezul Domnului 184.
Brumaliile 185.
Bătrânul Crăciun 218.
Bacchanalele 224.

C

- Crăciunu 9, 13, 42, 43, 46, 51,
62, 71, 72, 74, 133, 134, 179,
180, 181, 182, 187, 188, 289,
195, 198, 199, 210, 214, 215,
216, 217, 218, 219, 221, 222.
Cuvioasa Paraschiva 23, 159.
Consualia 36, 39, 154, 164.
Cele unsprezece Vineri 46.
Carmentalia 58.
Circovii de iarnă 74.
Cei trei sfinți erarchi 74.
Chilip 74.
Caristia 75.
- Concordia 75.
Cap de primăvară 82.
Cerealia 89.
Chirică 74.
Chirica Schioapa 74.
Ciuda Sf. Archangheli 150.
Ciurică 150.
Circovii de vară 150.
Cârstovul 157.
Compitalia 164, 166.
Crăciunul la Francezi 195.
Crăciunul la Germani 42, 186.
Confarreatio 226.

D

- Dumineca mare 22.
Dumineca Tomei 22, 135.
Dumineca Tânără 22.
Donnar 42.
Drăgaica 47, 147.
- Dragobete 82.
Dumineca Floriilor 93, 94.
Dius Fidius 145.
Divalia 169.
Dis Pater 226.

E

- Equirria 36, 39, 57, 79.
Egeria 226.
- Epulum Jovis 156, 160.

F

Filipii de iarnă 46, 49.
Feriae Martis 57.
Fulgerătoarele 74.
Februales 74.
Ferialia 75, 79.
Feries latines 75.
Fornicalia 77, 78.
Fordicidia 90.
Floralia 92.
Floriile 93, 119.

Fortuna 146.
Furrinalia 149.
Foca 152.
Filipii 161.
Filipii de toamnă 161.
Faunalia 164.
Feries sigilare 168.
Festa Sigillarum 168.
Feria Secunda 186.

G

Ghermanu 144.

H

Hillarius 85.

Hordicidia 90.

I

Iul 43.
Ignat 73, 174, 175, 176, 177, 178.
Intoarcerea armatei 76.
Intâmpinarea Domnului 81.
Invierea Mântuitorului 88, 107.
Isvorul Tămăduirei 134.

Inălțarea Domnului 145.
Ilie Pălie 150.
Inălțarea Sf. Cruci 157.
Intrarea în biserică 162.
Ion Sfânt Ion 213, 214.

J

Joi Mari 23, 124.
Joia Verde 23.
Jocurile funerarii 36.
Jocurile publice. 36.
Jocurile votive 36.
Jocurile Apollinare 36, 37.
Jocurile extra-ordinare 36.
Jocuri private 37.
Jocurile capitoline 37.
Jocurile Florales 37.
Jocurile juvenile 37.

Juvenalia 37, 168.
Jocurile megalenses 38.
Jocurile scenice 38.
Jocurile plebeene 39.
Jocurile Romane 39, 76, 156.
Jocurile seculare 39.
Joia epelor 46.
Janales 57, 59.
Juturnalia 58.
Jupiter Latiaris

L

Ludi Megalenses 39.
Ludi Florales 39.
Ludi piscatorii 39, 146.
Ludi Janus 39.
Ludi Jupiter 39.
Ludi funebres 39.

Ludi Martiales 39.
Ludi Romanii 39, 156.
Ludi plebeii 39.
Ludi Palatinii 40, 59.
Ludi Capitolinii 40.
Ludi seculariae 40.

Ludi decenale 40.
Ludi Victoriae Sullanae 40.
Ludi Victoriae Caesaris 40.
Ludi quinquennale 40.
Lupercalia 43, 45, 76, 161.
Lemuria 79.
Liberalia 84.
Lunia Morților 135.
Lustratio 229.

L

Lemuria 139.
Larves 139.
Lucuria 148.
Lectisternium 159.
Lares compitales 164.
Larentalia 170.
Larentinalia 170.
Lustrum 229.

M

Miercurea strămbă 23, 46
Marile jocuri 37.
Marția graasă 44.
Mucenici 49, 50, 86.
Miezul păreților 51, 52.
Miezul păresimi 52.
Mamurius 57.
Mamuralia 57.
Martinii de iarnă 80.
Matronalia 84.
Megalensiene 87.
Megalenses 87.
Mătcălau 135.
Moși de iarnă 135.

Moși de toamnă 135.
Moși de Rusalii 135.
Mars Ultor 139.
Martiales 139.
Matralia 145.
Mărina 150.
Maria Magdalena 152.
Macaveiul stupilor 155.
Meditrinalia 158.
Martinii 161.
Manilie 165.
Moș Crăciunn 191, 192, 194,
200, 201.

N

Nașterea Sf. Ioan Botezătorul 47,
147, 184.
Nonae Caprotinae 147.
Neptunalia 148.
Nenia 230.

Nemoralia 153.
Nașterea Maicei Domnului 157.
Nașterea Domnului 179, 181, 183
184, 185, 198.

O

Opârlia 152.
Obrejenie 155.

Ovidenia 162.
Opalia 168.

P

Paștele 14, 15, 23, 41, 43, 51, 93,
94, 95, 96, 97, 98, 99, 100,
101, 102, 103, 104, 106, 107,
108, 109, 110, 111, 112, 113,
114, 115, 116, 117, 120, 121,
122, 124, 125, 131, 132, 134,
135, 183.
Parentalia 79.
Paplulia 230.

Parilia 90.
Palilia 90.
Pogorârea Sf. Duh 144.
Păliile 150.
Pârliile 150.
Panteliile 152.
Portunalia 154.
Probejenii 155.

Quinquatrus 57, 84, 85.
Quinquatria 57.

Ropotinii 23, 49.
Ropotinul țestelor 47.
Rusalii 51, 144.
Regifugium 230.

Sf. Vasile 9, 12, 59, 61, 195.
Sf. Gheorghe 9, 13, 43, 47, 49,
93, 135.
Sf. Maria Mare 10, 156.
Sân Toader 10, 48, 49, 51, 81, 82.
Sânziene 10, 47.
Sf. Ana 10.
Sân Nicoară 10.
Sf. Nicolae 10, 173.
Sf. Dumitru 9, 13, 159.
Săptămâna albă 19.
Săptămâna brânzei 19.
Săptămâna luminată 19.
Săptămâna mare 19, 99.
Săptămâna Negrilor 19.
Săptămâna Nebunilor 19.
Sf. Ilie 42, 150, 151, 152.
Saturnalia 43, 45.
Sămbăta lui Lazăr
Sân Petru de iarnă 46.
Sf. Iuda 47.
Sf. Eliseu 47.
Sf. Vartolomen 47, 146.
Sf. Gherman 47.
Spolocanie 49.
Sărbătoarea fraților Arvali 56.
Sf. Chiril 74.
Semenitinas feria 231.

Todorusalii 51, 52.
Tubilustrium 57.
Tăerea împrejur 59.
Tresfețițele 74.
Terminalia 78, 79.

Q

Quirinalia 77, 78.
Quinquatries 85.

R

Robigalia 91, 92.
Rogațiunea 142.
Rușitorii 145.

S

Stultorum Feriae 77.
Sărbătoarea Nebunilor 77, 78.
Sf. Haralambie 81.
Stretenia 81.
Sf. Teoader 81.
Sf. Alexe 86.
Sămbăta Floriilor 93.
Sf. Pavel 98, 147.
Sf. Ioan 100.
Sărbătoarea zeiței Bona Dea 138
Sf. Împărați C-tin și Elena 145,
Semo Sancus 145.
Sf. Petru 147 176, 178, 213.
Schimbarea la față 155.
Simion Stâlpnicul 157.
Sf. Achim și Ana 157.
Sf. Arhanghel Mihail și Gavril
161.
Sf. Filip 161.
Sf. Andrei 162, 163.
Saturnaliile 166, 167.
Sigilaria 168.
Solinictus 172, 182, 197.
Sf. Filoftea 173.
Sf. Spiridon 174.
Sf. Ștefan 186.
Suovetaurilia 229, 230, 231

T

Tauroboles 87.
Taurobolies 87
Tibernalia 154.
Tăerea Capului Sf. Ioan Bote-
zătorul 156.

U

Umbracolarum 138.

V

Vinerea mare 23.
Vinerea ouălor 23.
Vinerea frumoasă 46.
Vestalia 83.
Vinalia prima 91.
Volupia 232.
Victoria 231.

Vinalia rustica 91, 154, 156.
Varvara 146, 173.
Volcanalia 154.
Vltumnalia 155.
Vitula 232.
Vacuna 231.
Vica Pota 231.

Z

Ziua Crucii 10, 155, 156, 157.
Ziua Tinerimei 168.

Ziua Cărnurilor 199.

Tabla de Materii

	<u>Pagina</u>
Introducere	3
Anul	3—8
Anul Nou	9—17
Anotimpurile	17—18
Lunile	18
Săptămâna	18—19
Ziua	19—24
Orele	54
Ora principalelor orașe din lume în raport cu ora 12 din București	27—28
Ceva din Religiuena și Zeii Romanilor	28—33
Sărbătorile și jocurile romane și române	35—54
Ianuarie la Romani	54—49
Ianuarie la Români	59—74
Anul Nou în București odinioară	66—71
Boboteaza	71—74
Februarie la Romani	74—80
Februarie la Români	80—82
Martie la Romani	82—85
Martie la Români	85—86
Aprilie la Romani	86—93
Aprilie la Români	93—137
Paștele	94—138
Mai la Romani	137—142
Mai la Români	143—145
Iunie la Romani	145—146
Iunie la Români	146—147
Iulie la Romani	147—150
Iulie la Români	150—153
August la Romani	153—155
August la Români	155—156

Septembrie la Romani	156—157
Septembrie la Români	157
Octombrie la Romani	158
Octombrie la Români	158—159
Noembrie la Romani	159—160
Noembrie la Români	161—163
Decembrie la Ramani	163—173
Decembrie la Români	173
Crăciunul	179—219
Crăciunul la Iași în epoca Fanarioților	219—223
Sărbătorile Romane fără dată stabilă.	223—232
Erori și adaosuri	233
Tabelă alfabetică	234—240

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
2017

BIBLIOTECA
CENTRULUI UNIVERSITĂȚII
BUCUREȘTI